

Regeringens proposition

1979/80: 66

med förslag till lag om ändring i brottsbalken (häleri m. m.);

beslutad den 6 december 1979.

Regeringen föreslår riksdagen att antaga det förslag som har tagits upp i bifogade utdrag av regeringsprotokoll denna dag.

På regeringens vägnar

THORBJÖRN FÄLLDIN

HÅKAN WINBERG

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås skärpt lagstiftning mot häleribrottslighet och arbetsmiljöbrott. Förslagen bygger på promemorior som utarbetats av brottsförebyggande rådet inom ramen för rådets översyn av lagstiftningen mot den organiserade och den ekonomiska brottsligheten.

Enligt brottsbalken krävs för straffansvar för häleri eller häleriförseelse att åklagaren förmår visa att den sak åtalet gäller har fränhänts rätte ägaren genom brott. Kravet på styrkt förbrott kan i rättstillämpningen ibland leda till stötande resultat. Med hänsyn härtill föreslås i propositionen att häleri-paragrafen kompletteras med en ny straffbestämmelse utan detta krav. Straffansvar föreslås sålunda inträda även för den som förvärvar eller, på sätt som är ägnat att försvåra ett återställande, mottar något som skäligen kan antas vara fränhänt annan genom brott. Som ytterligare förutsättning för straffbarhet föreskrivs att befattningen med godset har skett i närings-verksamhet eller som led i en verksamhet som bedrivs vanemässigt eller annars i större omfattning.

Ändringen i brottsbalken innebär vidare att egendom som har förvärvats eller mottagits under förhållanden som medför ansvar enligt den nya straffbestämmelsen kan tas i förvar enligt lagen (1974: 1065) om visst stöldgods m. m. Förvarstagandet innebär att egendomen säljs för det allmännas räkning, om inte ägaren blir känd och gör anspråk på den.

Vidare förelås att det nuvarande kravet på angivelse från målsäganden för åtal vid vållande till kroppsskada eller sjukdom upphävs när det gäller fall då skadan eller sjukdomen har åsamkats målsäganden i verksamhet som arbetstagare. Därigenom vidgas möjligheterna för de rättsvårdande myndigheterna att ingripa mot arbetsmiljöbrott som förorsakat personskada.

Lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 juli 1980.

Förslag till

Lag om ändring i brottsbalken

Härigenom föreskrivs att 3 kap. 11 § och 9 kap. 6 och 7 §§ brottsbalken skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

3 kap.

11 §¹

Misshandel, som ej är grov och som icke förövats å allmän plats, eller försök eller förberedelse till sådant brott må åtalas av åklagare allenast om målsägande angiver brottet till åtal eller ock åtal finnes påkallat ur allmän synpunkt.

Vållande till kroppsskada eller sjukdom må, om brottet ej är grovt, åtalas av åklagare endast om målsägande angiver brottet till åtal och åtal finnes påkallat ur allmän synpunkt.

Vållande till kroppsskada eller sjukdom må, om brottet ej är grovt, åtalas av åklagare endast om målsäganden angiver brottet till åtal eller har åsamkats skadan eller sjukdomen i verksamhet som arbetstugare och åtal finnes påkallat ur allmän synpunkt.

9 kap.

6 §

Den som köper något, som är frånhänt annan genom brott, eller tillgodo gör sig det eller eljest därmed tager befattning ägnad att försvåra dess återställande, dömes för häleri till fängelse i högst två år eller, om gärningen är ringa, till böter eller fängelse i högst sex månader. Detsamma skall gälla, om någon bereder sig otillbörlig vinning av annans brottsliga förvärv, så ock om någon genom krav, överlåtelse eller på annat dylikt sätt hävdar genom brott tillkommen fordran.

För häleri dömes likaledes den som i näringsverksamhet eller såsom led i en verksamhet, som bedrives vanemässigt eller annars i större omfattning, förvärvar eller, på sätt som är ägnat att försvåra ett återställande, mottager något som skäligen kan antagas vara frånhänt annan genom brott.

Är brottet grovt, dömes till fängelse, lägst sex månader och högst fyra år.

Är brott som anges i första eller andra stycket grovt, dömes till fängelse, lägst sex månader och högst fyra år.

¹ Senaste lydelse 1974: 596.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

7 §

Om gärningsmannen i fall som i 6 § sägs icke insåg men hade skälig anledning antaga att brott förelåg, dömes för häleriförseelse till böter eller fängelse i högst sex månader.

För häleriförseelse skall ock dömas, om den, som på sätt i 6 § sägs medverkat vid det brott varigenom egendomen frånhändes annan, ej insåg men hade skälig anledning antaga att brott förövades.

Om gärningsmannen i fall som i 6 § *första stycket* sägs icke insåg men hade skälig anledning antaga att brott förelåg, dömes för häleriförseelse till böter eller fängelse i högst sex månader.

För häleriförseelse skall ock dömas, om den, som på sätt i 6 § *första stycket* sågs medverkat vid det brott varigenom egendomen frånhändes annan, ej insåg men hade skälig anledning antaga att brott förövades.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1980.

JUSTITIEDEPARTEMENTET

Utdrag
PROTOKOLL
vid regeringssammanträde
1979-10-25

Närvarande: statsministern Fälldin, ordförande, och statsråden Ullsten, Bohman, Mundebo, Wikström, Friggebo, Mogård, Dahlgren, Åsling, Söder, Krönmark, Burenstam Linder, Wirtén, Holm, Andersson, Boo, Winberg, Adelsohn, Danell

Föredragande: statsrådet Winberg

Lagrådsremiss om ändring i brottsbalken

1 Inledning

Brottsförebyggande rådet (BRÅ) fick av dåvarande regeringen i december 1977 i uppdrag att göra en översyn av lagstiftningen mot den organiserade och den ekonomiska brottsligheten. BRÅ har i enlighet med uppdraget bildat en styrgrupp och olika arbetsgrupper. Vid sidan av arbetsgrupperna har en särskild handläggare i BRÅ haft till uppgift att undersöka förutsättningarna för åtgärder på områden som kan hänföras till ekonomisk kriminalitet utan att falla in under de särskilda arbetsgruppernas verksamhetsfält.

En av arbetsgrupperna, arbetsgruppen mot organiserad brottslighet, lade i september 1978 fram promemorian (BRÅ PM 1978: 1) Sakhäleri m. m. På förslag av styrgruppen överlämnade BRÅ i oktober 1978 promemorian till justitiedepartementet. I promemorian föreslås lagstiftning i syfte att försvåra avsättningen av stöldgods. I detta hänseende föreslås att det nuvarande kravet på styrkt förbrott vid häleriförseelse enligt 9 kap. 7 § brottsbalken (BrB) slopas i vissa fall. Utgångspunkten bör enligt arbetsgruppen i stället vara att det är straffbart att förvärva eller mottaga egendom under sådana omständigheter att det föreligger skälig anledning antaga att det är fråga om stöldgods. I enlighet med den föreslagna ändringen i BrB föreslås vidare en ändring i lagen (1974: 1065) om visst stöldgods m. m. (stöldgodslagen) av innebörd att egendom som har förvärvats eller mottagits under omständigheter som nyss sagts får tas i förvar. Slutligen rekommenderar arbetsgruppen att statsmakterna på nytt prövar frågan om en inskränkning av möjligheterna till godtrosförvärv beträffande stöldgods. Till protokollet i detta ärendet bör promemorian fogas som *bilaga 1*.

Beträffande häleribrottslighetens utbredning, gällande rätt, tillämpning-

en av denna samt arbetsgruppens närmare överväganden hänvisas till promemorian.

Efter remiss har yttranden över promemorian avgetts av justitiekanslern (JK), riksåklagaren (RÅ), hovrätten över Skåne och Blekinge, rikspolisstyrelsen, kommerskollegium, förmögenhetsbrottsutredningen (Ju 1976: 4), konsumentverket, Stockholms och Göteborgs tingsrätter, polisstyrelserna i Stockholms, Göteborgs och Malmö polisdistrikt, länsstyrelsen i Östergötlands län, Folksam, Föreningen Sveriges polischefer, Föreningen Sveriges åklagare, Svenska Försäkringsbolags riksförbund, Motorbranschens riksförbund, Sveriges advokatsamfund, Sveriges domareförbund, Sveriges industriförbund, Sveriges köpmannaförbund, Sveriges varubelånares riksförbund och Tjänstemännens centralorganisation (TCO).

Remissinstanserna har överlämnat yttranden, RÅ från överklagarna i Stockholms, Göteborgs och Malmö åklagardistrikt samt länsåklagarna i Örebro, Uppsala och Gävleborgs län, kommerskollegium från Stockholms och Skånes handelskammare, handelskammaren för Örebro och Västmanlands län samt Västerbottens handelskammare, länsstyrelsen i Östergötlands län från polisstyrelserna i Norrköpings och Motala polisdistrikt samt Svenska Försäkringsbolags riksförbund från Svenska Stöldskyddsföreningen. Sveriges industriförbund har instämt i det yttrande som har avgetts av Sveriges köpmannaförbund.

En sammanställning av remissyttrandena bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 2*.

Den särskilda handläggaren har kartlagt ekonomisk brottslighet på arbetsmiljöområdet och i december 1978 lagt fram promemorian (BRÅ PM 1978: 7) Åtalsprövning vid vållande till kroppsskada m. m. Promemorian har på förslag av styrgruppen av BRÅ överlämnats till justitiedepartementet. I promemorian föreslås upphävande av det nuvarande kravet i 3 kap. 11 § andra stycket BrB på angivelse från målsäganden för åtal vid vållande till kroppsskada eller sjukdom, som inte är grovt brott. Därmed blir det möjligt för åklagare att väcka åtal för sådant brott, när åtal är påkallat ur allmän synpunkt. Promemorian bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 3*.

Beträffande nuvarande ordning och de närmare överväganden som har gjorts i promemorian hänvisas till denna.

Efter remiss har yttranden över promemorian avgetts av RÅ, hovrätten över Skåne och Blekinge, rikspolisstyrelsen, socialstyrelsen, arbetarskyddsstyrelsen, statens industriverk, länsstyrelsen i Kopparbergs län, Stockholms och Malmö tingsrätter, åklagarmyndigheterna i Stockholms och Luleå åklagardistrikt, polisstyrelserna i Göteborgs och Norrköpings polisdistrikt, yrkesinspektionen i Stockholms, Jönköpings, Örebro och Umeå distrikt, statens elektriska inspektion, nedre norra distriktet, Svenska kommunförbundet, Landstingsförbundet, Svenska arbetsgivareföreningen (SAF), Landsorganisationen i Sverige (LO), TCO, Centralorgani-

sationen SACO/SR, Sveriges domareförbund, Föreningen Sveriges åklagare, Föreningen Sveriges polischefer, Sveriges advokatsamfund samt Sveriges industriförbund.

RÅ har överlämnat yttranden från överåklagarna i Stockholms, Göteborgs och Malmö åklagardistrikt samt länsåklagarna i Kalmar län, Älvsborgs län och Västerbottens län.

En sammanställning av remissyttrandena bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 4*.

Jag avser att nu ta upp till behandling frågan om lagstiftning på grund av de nämnda BRÅ-promemoriorna.

2 Sakhäleri m. m.

2.1 Allmänna synpunkter

Med häleri förstås enligt 9 kap. 6 § BrB att köpa något som är fränhänt annan genom ett brott eller tillgodogöra sig det eller annars ta sådan befattningsmed det som är ägnad att försvåra dess återställande. Häleri kan även bestå i att någon bereder sig otillbörlig vinning av annans brottsliga förvärv liksom att någon genom krav, överlåtelse eller på annat sådant sätt hävdar en fordran som har tillkommit genom brott. Om gärningsmannen inte insåg men hade skälig anledning anta att brott förelåg, kan han enligt 9 kap. 7 § BrB dömas för häleriförseelse. I stöldgodslagen finns bestämmelser om förfarandet i fall där egendom som har åtkommit genom brott anträffas men ägaren inte är känd.

Häleribrottsligheten är f. n. omfattande. Den inledningsvis nämnda arbetsgruppen beräknar att stöldgods med ett marknadsvärde som uppgår till ca 1 miljard kr. omsätts årligen i vårt land. Mellan 200 och 300 milj. kr. om året betalas enligt samma beräkningar på den svarta marknaden för denna egendom. Häleriverksamheten kan enligt arbetsgruppen också antas öka i takt med tillgreppsbrottligheten. Det innebär att antalet sådana häleribrott som baseras på stölder av mera yrkesmässigt verkamma brottslingar år 1977 kan beräknas ha varit 30–50 procent högre än år 1970.

Arbetsgruppen påpekar vidare att goda hälerimöjligheter är en inte obetydlig orsak i sig till tillgreppsbrottlighet. En effektiv hälerilagstiftning i förening med aktiva ingripanden från polisens och andra samhällsorgans sida kan därför bidra till att vända den sedan snart tre decennier stigande kurvan över tillgreppsbrott. Som exempel på sådana ingripanden nämner arbetsgruppen den lagstiftning om skärpta permissionsbestämmelser för ett särskilt brottsbenäget kriminalvårdsklientel som trätt i kraft den 1 januari 1979 (prop. 1978/79: 62, JuU 1978/79: 15, rskr 1978/79: 90).

Mot den tecknade bakgrunden granskar arbetsgruppen tillämpningen av bestämmelserna om häleri och häleriförseelse i 9 kap. 6 och 7 §§ BrB samt 1 § stöldgodslagen. Granskningen mynnar ut i förslag till ändringar i BrB

och stöldgodslagen. Arbetsgruppen behandlar vidare i promemorian möjligheten att göra godtrosförvärv av lösöre, märkning av stöldbegärlig egendom och särskild kontroll av vissa branscher.

Promemorian har fått ett övervägande positivt mottagande under remissbehandlingen. Att det föreligger ett behov av ytterligare åtgärder mot häleribrottsligheten understryks av en nära nog enhällig remissopinion. De föreslagna ändringarna i BrB och stöldgodslagen tillstyrks av flertalet instanser.

Även enligt min mening har arbetsgruppen övertygande visat att åtgärder bör vidtas mot den omfattande och av allt att döma ökande häleriverksamheten. Att så sker har betydelse på flera sätt. Genom att man aktivt motverkar hanteringen av stöldgods avhålls fler människor från att befatta sig med sådant gods. Försämrade möjligheter att avsätta stöldgods kan i sin tur väntas dämpa sådan tillgreppsbrottslighet där gärningsmannen inte stjälar för egen konsumtion. Det torde nämligen vara uppenbart att häleriverksamheten utgör grundvalen för en betydande del av den professionella förmögenhetsbrottsligheten och då särskilt stöldbrottsligheten. Bland skadeverkningarna av häleribrottsligheten bör vidare särskilt uppmärksammas att en betydande del av tillgreppsbrotten torde begås av missbrukare av beroendeframkallande medel, som genom förekomsten av häleriverksamhet erhåller medel att fortsätta missbruket. Med hänsyn till de direkta och indirekta skadeverkningar som i enlighet härmed vållas av häleribrottsligheten framstår det som angeläget att de möjligheter som kan föreligga att förstärka rättsväsendets insatser mot sådan brottslighet tas tillvara.

Jag delar arbetsgruppens och de flesta remissinstansernas uppfattning att erfarenheterna från tillämpningen av bestämmelserna om häleri och häleriförseelse i BrB och av stöldgodslagen är sådana att en lagändring bör vidtas. Jag återkommer till dessa frågor i följande avsnitt (2.2 och 2.3).

I detta sammanhang vill jag ta upp de övriga frågor som arbetsgruppen berör, först frågan om godtrosförvärv av lösöre.

När en person överlåter en sak utan att ha rätt att förfoga över den och förvärvaren inte känner till eller har anledning att räkna med att det förhåller sig på detta sätt, uppstår en konflikt mellan den ursprunglige ägarens och den godtroende förvärvarens anspråk på saken. Denna konflikt brukar lösas efter någon av två olika huvudlinjer, enligt exstinktionsprincipen eller enligt vindikationsprincipen. Exstinktionsprincipen innebär, att den godtroende förvärvarens intresse ges företräde och att den ursprunglige ägaren inte kan få tillbaka egendomen utan lösen. Äganderätten till saken anses nämligen ha övergått till förvärvaren på grund av godtrosförvärvet. Vindikationsprincipen däremot gynnar den ursprunglige ägaren genom att denne ges rätt att få tillbaka saken från den godtroende förvärvaren utan att behöva betala någon ersättning till denne.

Svensk rätt bygger på exstinktionsprincipen. Sålunda gäller alltsedan mitten av 1800-talet att godtrosförvärv kan göras även beträffande stöldgods.

Arbetsgruppen konstaterar att frågan om en omprövning av reglerna rörande godtrosförvärv av lösöre var aktuell under hela 1960-talet och början av 1970-talet. Utgångspunkten var då att man ville försöka nå nordisk rättslikhet på området. Med anledning av en hemställan från nordiska rådets presidium tillkallades i detta syfte en utredningsman i vart och ett av de nordiska länderna utom Island. Den svenske utredningsmannen avlämnade betänkandet (SOU 1965: 14) Godtrosförvärv av lösöre. Sedan det emellertid visat sig att någon samnordisk lagstiftning inte skulle komma till stånd, ansågs det från svensk sida inte föreligga något behov att gå vidare med detta lagstiftningsärende. Vid den tidpunkt när regeringen beslöt att avskriva lagstiftningsärendet från vidare handläggning – september 1973 – hade ärendet framskridit så långt att man inom justitiedepartementet hade utarbetat ett utkast till lagrådsremiss med förslag till lag om godtrosförvärv av lösöre. En ny lag om godtrosförvärv av lösöre har härefter antagits i Norge och nyligen trätt i kraft.

Med hänsyn bl. a. till tillgreppsbrottslighetens utveckling under senare år väcker arbetsgruppen frågan om inte en försiktig nedtoning av exstinktionsprincipen i vissa fall skulle förstärka den eftersträlvade allmänpreventiva effekten av de föreslagna ändringarna i BrB och stöldgodslagen. Den som tvekar om ett "förmånligt erbjudande" får enligt arbetsgruppen ytterligare anledning att avstå från affären, om han vet att han inte kan göra ett godtrosförvärv utan måste lämna ifrån sig egendomen för den händelse det visar sig vara fråga om stöldgods.

Arbetsgruppen anser därför att tiden nu kan vara mogen för statsmakterna att förutsättningslöst pröva om den nuvarande ordningen bör ändras bl. a. för att bättre tillgodose kriminalpolitiska önskemål. Härvid pekar arbetsgruppen på – utan att själv ta ställning – att man kan välja mellan en rad mer eller mindre långt gående alternativ. I enlighet med förslag av arbetsgruppen har det nyss nämnda utkastet till lagrådsremiss, vilket fogats till promemorian som bilaga, remissbehandlats.

Tanken att i brottsbekämpningens intresse modifiera möjligheterna att göra godtrosförvärv av stöldgods har fått stöd av åtskilliga remissinstanser. Röster som är kritiska mot lagstiftning i ämnet saknas dock inte. Bland de instanser som intar en positiv hållning varierar uppfattningen om hur långt man bör gå när det gäller att modifiera exstinktionsprincipen. Några uttalar sig till förmån för innehållet i utkastet till lagrådsremiss, andra ansluter sig till principerna i betänkandet (SOU 1965: 14) Godtrosförvärv av lösöre och en tredje grupp menar att den nya norska lagstiftningen i ämnet utgör en lämplig förebild (se närmare bil. 1 avsnitt 3.3 och 7.5). Även andra lösningar förordas. Huvuddelen av de positivt inställda remissinstanserna begränsar sig dock till att instämma i rekommendationen

att ändra reglerna så att de bidrar till att motverka stöld- och häleribrottslighet.

För egen del vill jag anföra följande. Det lagförslag som ingår i justitiedepartementets utkast till lagrådsremiss beträffande godtrosförvärv av lösöre skiljer sig från innehållet i gällande rätt i huvudsak på två punkter. För det första begränsas rätten för den som har blivit fränhänd egendom genom brott att mot lösen återfå denna från godtroende förvärvare till de fall, där fränhändandet har skett genom stöld eller annat tillgreppsbrott. F. n. gäller att lösningsrätt gentemot godtroende förvärvare alltid föreligger, när egendom har fränhänts någon genom brott, alltså även t. ex. genom förskingring. Den andra avvikelsern innebär snarast ett klarläggande. Enligt gällande rätt är det inte klart hur lösenbeloppet skall beräknas när lösningsrätt finns, dvs. om lösenbeloppet skall motsvara egendomens värde vid inlösningsstillfället (värdeprincipen) eller det vederlag förvärvaren kan ha utgett (vederlagsprincipen). I lagförslaget slås fast att vederlagsprincipen skall gälla såsom huvudregel.

Jag vill vidare erinra om att riksdagen under senare tid vid flera tillfällen, senast år 1977 (LU 1976/77: 16, prot. 1976/77: 84 s. 89) har avslagit motioner med krav på en ändring av principerna för godtrosförvärv av stöldgods. Enligt min mening står det också klart att en ändring av rättsläget i enlighet med utkastet till lagrådsremiss knappast skulle få någon kriminalpolitisk betydelse. För att nå en sådan effekt torde krävas att man gör kraftigare avsteg från nu gällande regler i riktning mot vindikationsprincipen beträffande stöldgods. En möjlighet är här att inte alls medge att stöldgods blir föremål för godtrosförvärv, något som gäller i Danmark, Finland och Norge. En annan utväg skulle kunna tänkas vara att, i enlighet med vad som föreslogs i betänkandet SOU 1965: 14, ålägga förvärvare av stöldgods att bevisa att han med skälig noggrannhet har undersökt överlåtarens åtkomst. Tillräckligt underlag för att i förevarande lagstiftningsärende föreslå så stora ändringar i rättsläget beträffande godtrosförvärv som de senast beskrivna finns dock inte enligt min mening. I sammanhanget bör anmärkas att det i nuvarande rättspraxis finns en klar tendens att ålägga köparen en förhållandevis långtgående undersökningsplikt i fråga om vissa slag av stöldbegärlig egendom, i synnerhet motorfordon. Frågan om en ändring i den aktuella regleringen, som givetvis har fler aspekter och rymmer fler problem än jag här har nämnt, får därför övervägas vidare i lämpligt sammanhang. Erfarenheterna av den nyligen införda norska lagstiftningen i ämnet kan också ge anledning till nya nordiska överläggningar.

En annan fråga som arbetsgruppen tar upp avser märkning av stöldbegärlig egendom. Arbetsgruppen erinrar om att polisen sedan några år bedriver godsspaning med hjälp av ett centralt godsregister för hela landet. Erfarenheterna av registret är goda. Godsspaning anses vara en av de mest resultatgivande verksamhetsgrenarna i kriminalpoli-

sens arbete. Men det råder enligt arbetsgruppen inget tvivel om att polisens spanings- och utredningsverksamhet påtagligt skulle underlättas, om stöldbegärlig egendom mera allmänt hade en bestämd och varaktig identitetsmärkning i form av tillverkningsnummer, gravyr eller annat unikt kännemärke.

Arbetsgruppen upplyser att polisen har fört förhandlingar med olika branschorganisationer i syfte att få till stånd¹ varaktig märkning i ökad utsträckning av stöldbegärlig egendom. Från näringslivet har man varit obenägen att åta sig ökad märkning. Bl. a. har man hävdad att märkningen för att få någon effekt bör kombineras med att tillverkningsnumret bokförs och att fortlöpande anteckningar förs om hur godset vandrar från tillverkare till grossist och detaljist osv. Sådana fortlöpande noteringar medför betydande administrativa kostnader, som med all sannolikhet överstiger kostnaderna för svinnet på grund av stölder från lagren. I ljuset av de förhandlingar i ämnet som sålunda har förekommit och de skäl som kan anföras mot en så omfattande administrativ apparat som skulle behövas anser sig arbetsgruppen inte kunna förorda att tillverkare av särskilt stöldbegärliga varor genom lagstiftning åläggs skyldighet att på tillverkningsstadiet varaktigt märka dessa. Det får enligt arbetsgruppen i stället t. v. ankomma på konsumenterna att svara för märkningen.

Arbetsgruppens slutsats att lagstiftning om märkning av kapitalvaror f. n. inte bör tillgripas godtas eller lämnas utan erinran av nästan alla remissinstanser. Även jag har samma uppfattning. De fortsatta ansträngningarna för ökad märkning får liksom hittills bygga på upplysning och frivillig medverkan.

Från kriminalpolitisk synpunkt är det otvivelaktigt en fördel om man vid tillverkningen inom olika branscher strävar efter att i all möjlig utsträckning ge olika stöldbegärliga varugrupper tillverkningsnummer eller annat kännemärke. Även om fortlöpande redovisning av varans väg från tillverkare till konsument inte kommer till stånd, kan märkningen vara värdefull. Den som köper en vara kan anteckna tillverkningsnumret och uppge det för polisen, för den händelse varan senare skulle bli stulen. Jag noterar därför med tillfredsställelse att Sveriges köpmannaförbund i sitt remissvar anger att överläggningar i syfte att öka märkningen av stöldbegärlig egendom fortsätter inom berörda branscher.

Vid sidan av märkning i tillverkningsledet måste sådan märkning uppmuntras som sker av konsumenterna själva. Jag ser det därför som värdefullt att arbetet från BRÅ:s, polisens och försäkringsbranschens sida på att upplysa allmänheten om märkningens betydelse för att klara upp brott – och därigenom indirekt för att motverka nya tillgrepp av märkta varor – fortsätter. För polisens del inbegrips detta arbete i den brottsförebyggande verksamhet som sedan den 1 juli 1979 har förankrats fastare i organisationen genom att särskilda rotlar för ändamålet har bildats i de största polisdistrikten. Jag vill i sammanhanget erinra om att 1975 års polisutredning i

sitt principbetänkande (SOU 1979: 6) Polisen (s. 142) har framhållit angelägenheten av att polisens brottförebyggande insatser fortlöpande utvärderas, så att de såvitt möjligt kan styras till de områden där effekterna kan väntas bli mest positiva.

Bland övriga åtgärder mot häleri- och stöldbrottsligheten under senare tid bör nämnas den informationskampanj på temat häleri-stöld-snatteri som under våren 1978 genomfördes av BRÅ på uppdrag av justitiedepartementet. Kampanjen har omfattat bl. a. affischering och annonsering samt kortfilmer och inslag i televisionsprogram. Syftet har varit att påverka allmänhetens inställning till häleri genom att sprida kunskap om dessa brott liksom deras konsekvenser för samhället och den enskilde.

Arbetsgruppen diskuterar avslutningsvis frågan om det föreligger behov av ökad kontroll av vissa branscher. Härvid åsyftas skrothandel, pantlånerörelse och tillfällig handel. Arbetsgruppen konstaterar att skrothandeln är föremål för särskild utredning (skrothandelsutredningen, H 1974: 04) och att några brister i den rättsliga regleringen av pantlånerörelser såvitt är känt inte har framkommit. När det gäller tillfällig handel anmärker arbetsgruppen att regeringen nyligen (prop. 1977/78: 186 s. 66) har gett uttryck för uppfattningen att det – mot bakgrund av den förhållandevis korta tid som lagen (1975: 985) om tillfällig handel har tillämpats – får anses vara för tidigt att ta upp frågan om en översyn som berör behovet av en allmän reglering inom den tillfälliga handelns område. Arbetsgruppen har därför inte funnit anledning att föreslå lagstiftningsåtgärder beträffande de angivna typerna av verksamhet.

Vad arbetsgruppen har uttalat om kontroll av vissa branscher har under remissbehandlingen kommenterats i huvudsak bara av de instanser som avstyrker förslaget till ändring i BrB. Dessa instanser pekar på möjligheten att i stället göra ändringar i näringslagstiftningen.

Till vad arbetsgruppen har anfört vill jag för egen del foga den upplysningen att skrothandelsutredningen numera har avgett betänkandet (Ds H 1978: 5) *Handeln med skrot och handeln med begagnade varor*. Betänkandet, som har remissbehandlats, övervägs f. n. inom handelsdepartementet.

Som jag tidigare har nämnt avser jag att föreslå en ändring i BrB med utgångspunkt i arbetsgruppens förslag. Någon anledning att i detta sammanhang dessutom gå in på frågan om ändringar i den rättsliga regleringen av de verksamhetsområden som arbetsgruppen nämner finner jag på de av arbetsgruppen åberopade skälen inte föreligga.

2.2 Brottsbalken

Reglerna i BrB om straff för den som genom stöld, bedrägeri, förskingring eller annat brott frångår någon en sak kompletteras som förut har angetts med bestämmelser om straff för den som efter brottet tar sådan befattning med saken att det blir svårare för ägaren att få tillbaka den. Den

som gör sig skyldig till sådan befattning skall enligt 9 kap. 6 § BrB dömas för häleri, om han visste att saken var fränhänd någon genom brott. Om han inte insåg detta men hade skälig anledning att anta att brott förelåg, skall han i stället enligt 9 kap. 7 § BrB dömas för häleriförseelse.

Det är den nu beskrivna typen av häleri – befattning med en olovligen åtkommen sak, sakhäleri – som behandlas av arbetsgruppen. Häleri, som består i att göra en otillbörlig vinning av annans brottsliga förvärv, vinningshäleri, eller att hävda en genom brott tillkommen fordran, fordringshäleri, tas inte upp i detta sammanhang.

Arbetsgruppen har funnit att kravet vid häleri och häleriförseelse på styrkt förbrott ibland leder till olämpliga konsekvenser. Kravet innebär att en åklagare i ett hälerimål måste visa att den egendom åtalet gäller har fränhänts annan genom brott. Enligt arbetsgruppen är emellertid situationen inte sällan den att egendomen inte kan härledas till viss brottsplats eller målsägande. Arbetsgruppen nämner bl. a. följande exempel. Polisen har vid husrannsakan hos någon som misstänks för brott beslagtagit en mängd föremål som inte gärna kan ha förvärvats på ett legalt sätt. Det kan t. ex. röra sig om flera bilradioapparater med avklippta sladdar eller flera dyrbara dampälsar hos en ensamstående man utan kända inkomster. Bostadsinnehavaren förnekar emellertid stöld och gör gällande att han har köpt godset av en okänd. Egendomen kan som nämnts inte härledas till någon anmäld stöld. Om åtal väcks mot bostadsinnehavaren för häleri eller häleriförseelse i en situation som denna, frikänns han inte sällan därför att förbrott inte anses styrkt. Som en följd härav återlämnas den i beslag tagna egendomen till honom. Stöldgodslagen som ger möjlighet att ta i förvar egendom som har åtkommit genom brott är nämligen inte tillämplig i den uppkomna situationen.

För att täppa till den angivna luckan i lagstiftningen föreslår arbetsgruppen en skärpning på det sättet att kravet på styrkt förbrott vid sakhäleriförseelse slopas i vissa fall. Utgångspunkten för den aktuella straffrättsliga regleringen bör enligt arbetsgruppen i stället vara att det är straffbart att förvärva eller motta egendom under sådana omständigheter att det föreligger skälig anledning antaga att det är fråga om stöldgods. För att kretsen av de därigenom kriminaliserade gärningarna inte skall bli alltför vid föreslås som förutsättning för att straffansvar skall inträda att gärningen sker i utövning av näringsverksamhet, vanemässigt eller eljest i större omfattning eller avser särskilt värdefull egendom. Därigenom markeras att bestämmelsen tar sikte framför allt på "yrkes- och vanehälare". Med hänsyn härtill föreslår arbetsgruppen också att straffmaximum för häleriförseelse höjs från nuvarande sex månaders fängelse till fängelse i två år.

Arbetsgruppens förslag till ändring i BrB har i huvudsak tillstyrkts av de flesta remissinstanserna. Förmögenhetsbrottsutredningen, konsumentverket och Sveriges domareförbund har dock avstyrkt förslaget. Flertalet remissinstanser har också godtagit arbetsgruppens närmare avgränsning

av det straffbara området. I denna fråga har även förts fram önskemål om en annan gränsdragning, både i utvidgande och inskränkande riktning. Enligt en grupp remissinstanser slutligen bör de gärningar som arbetsgruppen sålunda har föreslagit kriminaliserade inte betecknas som häleriförseelse utan tas upp inom ramen för ett nytt brott i BrB.

För egen del anser jag, i likhet med flertalet remissinstanser, att arbetsgruppen övertygande har visat att kravet på styrkt förbrott i straffbestämmelserna om häleri och häleriförseelse kan leda till olyckliga resultat i rättstillämpningen.

Visserligen är, som har framhållits av en remissinstans, inte kravet att förbrott skall vara styrkt att fatta så att de exakta omständigheterna under vilka egendomen har frånhänts den rätte ägaren måste vara utredda. En domstol kan således vid en samlad bedömning av omständigheterna i målet – godsets stöldbegärliga art, mängden av gods, avsaknaden av trovärdig uppgift från innehavaren om hans åtkomst etc. – finna utrett att den egendom som avses med åtalet måste ha frånhänts annan genom brott. RÅ har i sitt remissvar också givit exempel på att så sker i rättstillämpningen.

Det är å andra sidan uppenbart att en åklagare eller en domstol många gånger, trots att omständigheterna talar mot den som innehar viss egendom, inte kan helt utesluta att ett förbrott över huvud taget inte har förekommit. En annan möjlighet som det inte heller kan bortses från är att det visserligen är fråga om stöldgods men att godset efter tillgreppet har överlåtit flera gånger och att någon som har förvärvat godset därvid har gjort ett godtrosförvärv. Till följd av att enligt svensk rätt äganderätten anses övergå till godtroende förvärvare blir nämligen häleriansvar uteslutet vid en försäljning från denne eller en försäljning i senare led och detta även om köparen skulle känna till att godset ursprungligen var stulet. Att domstolarna i allmänhet bl. a. på grund av de nämnda möjligheterna är försiktiga när det gäller att finna kravet på förbrott styrkt vitsordas också under remissbehandlingen nästan enstämmigt från åklagarhåll. Den rättstillämpning som i enlighet härmed har utbildat sig inverkar i sin tur helt naturligt vid polisens bedömning i fråga om prioritering av insatserna mot häleribrottslighet.

Till förmån för en lösning som innebär att kravet på styrkt förbrott slopas talar således redan intresset av att effektivt kunna ingripa straffrättsligt i fall där någon köper vad som i realiteten är stöldgods. Till detta kommer enligt min mening den principiella synpunkten att det alltid är klandervärt att ta befattning med egendom under omständigheter som objektivt sett ger anledning anta att godset har frånhänts annan genom brott. Det kan med fog hävdas att man när det finns sådana omständigheter bör avstå från att köpa en sak eller ta annan befattning med den.

Av nu nämnda skäl instämmer jag i arbetsgruppens slutsats att bestämmelserna i BrB om sakhäleri bör kompletteras med en straffbestämmelse för den som tar befattning med egendom under omständigheter som ger skäligen anledning anta att godset har frånhänts annan genom brott.

Vad arbetsgruppen har anfört om att de ansvarsgrundande sätten att ta befattning med egendom bör begränsas till förvärv och mottagande har allmänt godtagits under remissbehandlingen. Även jag ansluter mig till den sålunda förordade begränsningen.

Arbetsgruppens förslag att inskränka det straffbara området ytterligare genom att ställa upp kravet att gärningen skall ha skett i utövning av näringsverksamhet, vanemässigt eller eljest i större omfattning eller ha avsett särskilt värdefull egendom har fått ett något blandat mottagande av remissorganen. Flertalet har dock tillstyrkt begränsningen. De instanser som har uttalat sig för ett vidare tillämpningsområde har gjort främst två invändningar. Inskränkningen sägs rimma illa med det av arbetsgruppen deklarerade syftet att påverka den allmänna inställningen till ifrågavarande gärningar. Vidare anses det vara svårt att i praktiken bevisa att en gärning har skett "vanemässigt".

Det kan naturligtvis hävdas att en viss motsägelse föreligger mellan å ena sidan önskemålet att genom en strängare hälerilagstiftning hos allmänheten inskräpa vikten av försiktighet i handel ochandel med egendom som kan misstänkas vara stöldgods och å andra sidan de av arbetsgruppen föreslagna särskilda begränsningarna. Klart är att dessa begränsningar kan tänkas leda till att vissa i och för sig straffvärda handlingar undgår bestraffning, bl. a. på grund av bevisvärigheter. Med hänsyn till att förslaget innefattar en principiell nyhet är jag f. n. dock inte beredd att föreslå en kriminalisering utan de begränsningar som arbetsgruppen har förordat. Vad som framför allt är angeläget att komma åt är otvivelaktigt den organiserade häleribrottsligheten. I likhet med flertalet remissinstanser finner jag mig därför böra i huvudsak godta de föreslagna begränsningarna till näringsverksamhet, vanemässighet, större omfattning eller särskilt värdefull egendom. På en punkt anser jag dock att en smärre ändring i förhållande till arbetsgruppens förslag bör göras. Liksom flera remissinstanser anser jag uttrycket "särskilt värdefull egendom" mindre väl valt med hänsyn till det slags transaktioner som den nya bestämmelsen rimligen bör träffa. Det bör i det sammanhang som nu är aktuellt vara tillräckligt att ange att det skall vara fråga om värdefull egendom. När erfarenhet vunnits av tillämpningen av de sålunda avgränsade nya bestämmelserna bör frågan om en eventuell utvidgning av dem kunna bli föremål för ytterligare överväganden.

Till frågan om innebörden av de nu aktuella inskränkande uttrycken, bl. a. uttrycket "värdefull egendom", återkommer jag i specialmotiveringen.

Under remissbehandlingen har också kritik riktats mot att straffbestämmelsen inbegriper fall där den som överlät eller överlämnade egendomen till den misstänkte bevisligen var behörig att förfoga över denna. Härvid görs bl. a. gällande att det inte är godtagbart att någon straffas för ett förvärv som är civilrättsligt giltigt.

Som jag nämnde nyss är det enligt min mening alltid klandervärt att ta befattning med en sak under förhållanden som objektivt sett ger skäl原因 anledning att anta att den är stulen. Det är bl. a. mot denna bakgrund förslaget att för vissa fall slopa kravet på styrkt förbrott skall ses.

När det gäller förvärv från behörig person vill jag först anmärka att arbetsgruppens straffbestämmelse givetvis inte träffar ett fall, där förvärvaren redan vid köpet visste att säljaren var behörig att förfoga över egendomen. Detta gäller vare sig egendomen över huvud taget inte har frånhänts någon genom brott eller ett godtrosförvärv har mellankommit och utsläckt den ursprunglige ägarens rätt.

Annorlunda är situationen om förvärvaren vid köpet på grund av föreliggande omständigheter hade skäl原因 anledning anta att saken var stulen – och kanske själv trodde det – men det senare visar sig att säljaren var behörig. Här kan man som arbetsgruppen säga att det för klandervärdheten i köparens beteende är "i viss mån ovidkommande" att överlåtaren i efterhand kan visas vara behörig, eftersom detta för förvärvaren måste framstå som en ren slump.

Från den angivna utgångspunkten kan det sålunda sägas vara följdriktigt att arbetsgruppens förslag även omfattar den sist beskrivna situationen. Som bl. a. förmögenhetsbrottsutredningen har angett väcker emellertid förslaget i denna del betänkligheter med hänsyn till att köparen faktiskt gör ett förvärv som i och för sig är civilrättsligt giltigt. Det är visserligen inte alldeles okänt i svensk rätt med kriminalisering av civilrättsligt giltiga rättshandlingar. Självklart bör dock motsättningar emellan straff- och civilrätt om möjligt undvikas. Det skulle uppenbarligen också te sig stötande att straffa den som visar sig verkligen ha gjort ett civilrättsligt giltigt förvärv. Jag anser det därför nödvändigt att tillgodose den kritik som har anförts mot tanken att låta även förvärv eller mottagande av egendom från den som bevisligen var behörig att förfoga över godset drabbas av straff.

Två vägar att lösa det angivna problemet har anvisats av remissinstanserna. Den ena, som har förordats av länsåklagaren i Uppsala län, går ut på att en särskild åtalsprövningsregel införs enligt vilken åtal skall få väckas bara när det är påkallat från allmän synpunkt. Den andra lösningen som har föreslagits av flera remissinstanser, bl. a. Stockholms och Göteborgs tingsrätter samt Sveriges advokatsamfund, skulle innebära att den nya straffbestämmelsen utformas på ett sådant sätt att den misstänkte får möjlighet att själv bevisa att han har förvärvat eller mottagit egendomen från en behörig person.

För egen del kan jag inte se att det skulle innebära någon verklig lösning av problemet att införa en åtalsprövningsregel. En sådan regel skulle visserligen i praktiken kunna tillämpas så att åtal inte skulle väckas i fall då den misstänkte under förundersökningen kan bevisa att han har gjort ett civilrättsligt giltigt förvärv. Om emellertid åtal har väckts och bevisningen förebringas under rättegången, skulle domstolen inte ha möjlighet att fri-

känna den tilltalade. En sådan ordning framstår enligt min mening inte som tillfredsställande.

Den andra under remissbehandlingen föreslagna lösningen ter sig mera ändamålsenlig från både principiella och praktiska synpunkter. Mot denna kan, som domareförbundet har påpekat, den invändningen visserligen riktas att den innefattar ett avsteg från principen att beviskrav i regel inte läggs på den tilltalade i ett brottmål. I BrB finns f. n. ett sådant krav föreskrivet endast i fråga om brottet förtal (5 kap. 1 § andra stycket BrB). Denna invändning kan dock enligt min mening inte vara avgörande. Om man i fortsättningen vill på en gång utvidga möjligheterna att på straffrättslig väg beivra den organiserade brottsligheten och tillgodose rättssäkerhetens krav, torde det i viss utsträckning bli nödvändigt att söka nya vägar vid kriminaliseringen.

Övervägande skäl talar alltså enligt min mening för att utforma den nya straffbestämmelsen på ett sådant sätt att den ger möjlighet för den misstänkte att frita sig från ansvar, om han kan bevisa att han förvärvat eller mottagit egendomen från en behörig person.

Det återstår här efter att ta ställning till om den nya straffbestämmelsen bör konstrueras som ett nytt brottsbalksbrott eller knyts till den nuvarande bestämmelsen om häleriförseelse. Arbetsgruppen har för sin del förordat den senare lösningen bl. a. därför att gärningsbeskrivningen under alla omständigheter måste få stora likheter med häleriregleringen och konkurrensförhållandena mellan lagrummen på detta sätt skulle komma till klara uttryck. Förslaget har tillstyrkts eller lämnats utan erinran av flertalet remissinstanser. Några instanser har dock uttalat sig för att man i stället bör placera den nya straffbestämmelsen i en särskild paragraf i 9 kap. BrB. Olika förslag på brottsbenämning har också lämnats.

Om man bortser från de särskilda begränsningar av kriminaliseringen som jag förut har föreslagit, kommer en straffbestämmelse av den här förordade konstruktionen inte att skilja sig från den nuvarande bestämmelsen om häleriförseelse på annat sätt än att den avser fall där förbrott inte har bevisats. Det ligger därför enligt min mening närmast till hands att låta beteckningen häleriförseelse omfatta även gärningar som träffas av den nya straffbestämmelsen samt att placera denna i samma paragraf som den som behandlar häleriförseelse. Jag förordar en lösning av angiven innebörd. Lämpligen bör den nya regeln tas in som ett nytt andra stycke i 9 kap. 7 § BrB.

Straffskalan för häleriförseelse -- böter eller fängelse i högst sex månader -- bör omfatta också gärningar enligt den nya bestämmelsen. Arbetsgruppen har föreslagit en särskild straffskala för grova brott med avseende både på sådana brott som omfattas av nykriminaliseringen och på de brott som enligt nuvarande terminologi utgör häleriförseelse. För egen del anser jag dock att det skulle föra alltför långt att införa en sådan straffskala, något som f. ö. skulle leda till den från vedertagen terminologi avvikande

sammanställningen "grov häleriförseelse". Jag vill sålunda inte förorda att en särskild straffskala för grova brott införs.

Sammanfattningsvis innebär mitt förslag följande. Enligt 9 kap. 7 § första stycket BrB gäller f. n. att, om gärningsmannen i fall som avses i 6 § samma kapitel inte insåg men hade skäligen anledning anta att brott förelåg, han döms för häleriförseelse till böter eller fängelse i högst sex månader. Denna bestämmelse kompletteras nu med en regel av den innebörden att gärningsmannen skall dömas för häleriförseelse även i det fallet att han hade skäligen anledning anta att brott förelåg men det inte kan bevisas att så var förhållandet. Vad som har sagts nu skall dock gälla bara om gärningsmannens befattning med egendomen har avsett förvärv eller mottagande samt befattningen har skett i utövning av näringsverksamhet, vanemässigt eller annars i större omfattning eller gällt värdefull egendom. Slutligen föreskrivs att ansvar inte skall ådömas den som kan bevisa att egendomen inte hade frånhänts annan genom brott.

2.3 Stöldgodslagen

Enligt stöldgodslagen kan egendom som har åtkommit genom brott tas i förvar, när varken ägaren eller annan som har rätt till egendomen är känd. Lagen, som kan sägas komplettera bestämmelserna i 36 kap. BrB om förverkande av utbyte av brott, tar sikte på två huvudfall. Ett är det s. k. tjuvgömmefallet, dvs. när stöldgods anträffas t. ex. i naturen och såväl den brottslige som ägaren är okänd, ett annat när genom brott åtkommen egendom anträffas hos gärningsmannen men egendomen inte kan återställas till målsäganden eftersom det inte kan utredas vem denne är (1 § första stycket). Ett tredje fall som regleras i lagen är när ägaren eller annan rättsinnehavare visserligen är känd men ingen av dem gör anspråk på egendomen (1 § andra stycket). Lagen innebär att egendom som har tagits i förvar säljs om inte ägaren eller annan rättsinnehavare blir känd och gör anspråk på den.

Tillämpningen av stöldgodslagen, som trädde i kraft den 1 juli 1975, har enligt arbetsgruppen lett till resultat som av många uppfattas som stötande. Svagheter med regleringen anges av arbetsgruppen vara densamma som beträffande häleribrotten, dvs. kravet på styrkt förbrott. Som exempel på fall där den nuvarande regleringen kan leda till olämpliga resultat kan erinras om de i avsnitt 2.2 beskrivna situationerna när polisen vid husrannsakan har påträffat och beslagtagit gods som till stor del inte kan identifieras men som det är ytterst osannolikt att innehavaren har förvärvat på ärligt sätt. Om åklagare, eller efter åtal domstol, finner att förbrott inte är styrkt, skall godset återlämnas till innehavaren. Det har i sådana situationer inte sällan visat sig att denne är mycket angelägen om att få kopior av beslagsprotokollet och övriga handlingar för att på så sätt få de åtkomsthändelser beträffande egendomen som han dittills har saknat.

Arbetsgruppen har funnit det naturligt att föreslå en sådan ändring i stöldgodslagen som svarar mot den föreslagna ändringen i BrB. Egendom skall sålunda enligt promemoriaförslaget kunna tas i förvar — förutom när förbrott är styrkt — även när det är fråga om förvärv eller mottagande som har skett i utövning av näringsverksamhet, vanemässigt eller eljest i större omfattning eller har avsett särskilt värdefull egendom och transaktionen har skett under omständigheter som gav skälig anledning anta att egendomen hade fränhänts annan genom brott. Vidare bör enligt arbetsgruppen i lagen uttryckligen föreskrivas att förvarstagande inte skall ske, om den som har egendomen i sin besittning förmår visa att den som överlät eller överlämnade godset var behörig att förfoga över detta.

Promemoriaförslaget har tillstyrkts eller lämnats utan erinran av remissinstanserna med få undantag. Även jag är ense med arbetsgruppen om att det är ett önskemål att stöldgodslagens bestämmelser kan tillämpas i de av arbetsgruppen åsyftade fallen. Med den konstruktion av den nya straffbestämmelsen i 9 kap. 7 § BrB som jag nyss har föreslagit synes emellertid någon ändring i stöldgodslagen inte behövas för att detta resultat skall uppnås. Det grundläggande rekvisitet i 1 § stöldgodslagen — att egendom anträffats som har åtkommits genom brott — är nämligen tillämpligt även när brottet utgör häleri eller häleriförseelse (jfr prop. 1974: 124 s. 52). Om kriminaliseringen av häleriförseelse nu utvidgas i enlighet med mitt förslag, blir därmed stöldgodslagen tillämplig även i vissa fall när det inte kan bevisas huruvida förbrott föreligger eller ej, nämligen när gärningsmannens befattning med egendomen har avsett förvärv eller mottagande samt befattningen har skett i utövning av näringsverksamhet, vanemässigt eller annars i större omfattning eller gällt värdefull egendom. Förmår emellertid innehavaren av godset visa att hans fångesman var ägare till godset eller på annan grund hade rätt att förfoga över det, får egendomen inte tas i förvar. Och har det redan skett, skall egendomen utlämnas så snart bevisskyldigheten har fullgjorts. Skulle egendomen redan ha försålts när beviskravet fullgjorts, skall i stället ersättning utgå (7 och 8 §§ lagen /1974: 1066/ om förfarande med förverkad egendom och hittegods m.m.). Om det i det särskilda fallet skulle vara uppenbart obilligt att ta egendomen i förvar, följer av 1 § stöldgodslagen att så inte skall ske.

Med hänsyn till det anförda föreslår jag alltså inte någon ändring i stöldgodslagen.

Regelmässigt torde fråga om tillämpning av stöldgodslagen i de fall som nu är aktuella komma upp i samband med att åtal för häleriförseelse väcks mot godsets innehavare. Gör denne anspråk på egendomen, ankommer enligt 2 § stöldgodslagen prövningen på allmän domstol och kan samordnas med behandlingen av brottmålet.

Enligt 36 kap. 1 § BrB kan utbyte av brott enligt BrB som inte motsvaras av skada för enskild förklaras förverkat. Egendom som har fränhänts annan genom brott kan sålunda inte förklaras förverkad, eftersom utbytet i

ett sådant fall motsvaras av skada för enskild. Det utmärkande för de fall som den nya straffbestämmelsen i 9 kap. 7 § BrB tar sikte på är att det inte kan utredas om den aktuella egendomen har frånhänts annan genom brott eller inte. Möjlighet torde därför saknas att i här aktuella fall tillämpa BrB:s förverkandebestämmelser vid sidan av stöldgodslagen.

3 Åtalsprövning vid vållande till kroppsskada m. m.

Under senare tid har betydande ansträngningar lagts ner på att reducera antalet arbetsskador i vårt land. Den nya arbetsmiljölagen (1977: 1160) skall ses mot bakgrund av dessa strävanden. Lagen bygger på tanken att arbetsgivare och arbetstagare skall samverka för att åstadkomma en god arbetsmiljö. Arbetsgivaren har dock huvudansvaret för arbetsmiljön, däribland för olycksfallsförebyggande åtgärder.

Trots ansträngningarna för att skapa en säkrare arbetsmiljö är antalet yrkesskador fortfarande högt. Varje år rapporteras i Sverige omkring 120.000 yrkesskador. Orsakerna till dessa varierar. Ofta rör det sig naturligt nog om fall som kan karakteriseras som rena olyckshändelser. Ibland kan en yrkesskada förklaras med den skadades egen försumlighet. Andra skador uppstår till följd av arbetsgivarens brist på planering beträffande arbetsförhållandena. Inte sällan kan man i samband med yrkesskador också notera att arbetarskyddsstyrelsen meddelat råd eller anvisningar till förebyggande av skador av det aktuella slaget, men att råden eller anvisningarna inte har följts.

Den arbetsgivare som försummar arbetarskyddsfrågorna kan ådra sig skadestånd, om hans försummelse förorsakar skada bland hans anställda. Skadeståndsmöjligheten torde tidigare ha bidragit till arbetsgivarnas intresse att skapa en säker arbetsmiljö. Parterna på arbetsmarknaden har emellertid för några år sedan genom avtal om trygghetsförsäkring vid yrkesskada skapat en ordning som innebär att den som i sitt arbete drabbas av personskada får ersättning enligt skadeståndsrättsliga normer utan att behöva visa att någon har varit försumlig. Man kan därför säga att skadeståndet har förlorat en stor del av sin forna preventiva betydelse på detta område.

Arbetsmiljölagstiftningen innebär – med vissa undantag – att ett direkt straffhot för brister i arbetsmiljön inte inträder förrän tillsynsmyndigheten i det enskilda fallet meddelar föreläggande eller förbud. Tillsynsmyndigheten har emellertid inte möjlighet att fortlöpande kontrollera alla arbetsplatser. Arbetarskyddslagstiftningens ansvarsbestämmelser kompletteras därför av de mera generella straffbuden i BrB.

Sålunda kan den arbetsgivare som genom oaktsamhet förorsakar en arbetstagares död dömas till ansvar enligt 3 kap. 7 § BrB för vållande till annans död. Blir effekten inte dödsfall men kroppsskada eller sjukdom,

som inte är ringa, kan oaktsamheten föranleda straffansvar enligt 3 kap. 8 § BrB för vållande till kroppsskada eller sjukdom. Redan framkallande av fara kan i vissa fall föranleda straffansvar. Arbetsgivare som av grov oaktsamhet utsätter arbetstagare för livsfara eller fara för svår kroppsskada eller allvarlig sjukdom kan sålunda dömas enligt 3 kap. 9 § BrB till ansvar för framkallande av fara för annan. Straffansvaret kan i de nämnda fallen avse arbetsgivaren personligen eller den som får anses ha företrätt honom i den aktuella situationen. Jag vill också påpeka att straffbuden inte alls är exklusivt tillämpliga i förhållandet arbetsgivare – arbetstagare utan har en generell räckvidd. En stor del av de åtal som väcks för vållande till kroppsskada föranleds exempelvis av trafikolyckor. Det bör också nämnas att med handling under vissa förutsättningar kan jämföras underlåtenhet att handla. Den straffbara gärningen kan exempelvis bestå i underlåtenhet att iakttäta arbetarskyddsföreskrifter.

Några särskilda åtalsregler finns inte beträffande vållande till annans död eller framkallande av fara för annan. I motsats härtill gäller enligt 3 kap. 11 § andra stycket att åtal för vållande till kroppsskada eller sjukdom får, om brottet inte är grovt, väckas endast om målsäganden anger brottet till åtal och åtal dessutom är påkallat ur allmän synpunkt. En sådan ordning förekommer i BrB i övrigt endast när det gäller förtal.

Bestämmelsen i 3 kap. 8 § BrB om vållande till kroppsskada eller sjukdom tillämpas relativt sällan. År 1976 lagfördes endast 132 personer för detta brott. Merparten av dessa fall avsåg trafikolyckor. En inte ringa del av personerna torde vidare ha lagförts för att de hade vållat personskada genom misshandel utan att skadan var täckt av gärningsmannens uppsåt.

En tredje kategori utgörs av dem som lagförts på grund av olycksfall i arbetslivet. Bestämmelsen synes emellertid i mycket ringa grad tillämpas beträffande arbetsskador. Det kan bero på att den skadade arbetstagaren av olika skäl drar sig för att polisanmäla arbetsgivaren eller arbetskamrat i arbetsledande ställning. Från allmän synpunkt är det emellertid många gånger önskvärt att ansvarsfrågan prövas av domstol.

Mot denna bakgrund föreslås i promemorian att kravet i 3 kap. 11 § andra stycket BrB på målsägandeangivelse utmönstras. För åtal för vållande till kroppsskada eller sjukdom, som inte är ringa brott, bör det räcka att åtal är påkallat från allmän synpunkt.

Här kan skjutas in att, sedan promemorian lagts fram, förslag som överensstämmer med promemorians har förts fram motionsvägen i riksdagen. Riksdagen har avslagit förslagen med hänvisning till att regeringens prövning av promemorieförslaget inte borde föregripas (JuU 1978/79: 29).

Under remissbehandlingen har hovrätten över Skåne och Blekinge avstyrkt förslaget, medan Stockholms tingsrätt ansett att övertygande skäl inte anförts för det. Polisstyrelsen i Norrköpings polisdistrikt har i första hand förordat andra lösningar. Övriga remissinstanser har i princip ställt sig positiva till förslaget. Från flera håll har dock betonats att den föreslag-

na lagändringen torde ha endast liten betydelse i kampen för förbättrad arbetsmiljö. Flera instanser har också ifrågasatt vilka effekter lagändringen kan komma att få för andra typer av brott som faller in under det aktuella straffstadgandet. Några instanser har därför förordat att lagändringen endast bör avse arbetsmiljöbrott medan andra ansett att åtgärder i första hand bör sättas in inom ramen för arbetsmiljölagens ansvarsbestämmelser.

För egen del vill jag erinra om att arbetsmiljölagen trädde i kraft så sent som den 1 juli 1978. Frågan om en översyn av denna lagstiftning redan nu är därför inte aktuell (jfr SoU 1979/80: 5). Detta utgör å andra sidan inte hinder mot att lagstiftningen på angränsande områden ses över i syfte att förbättra arbetarskyddet. Förslaget om en ändrad åtalsbestämmelse vid vållande till kroppsskada eller sjukdom får ses som exempel på detta.

Enligt min mening är det uppenbart att en sådan ändrad åtalsregel kan leda till endast begränsade förbättringar i arbetarskyddet. Kampen för en bättre arbetsmiljö är emellertid så viktig att även en sådan begränsad effekt gör ändringen motiverad. I likhet med flertalet remissinstanser anser jag därför att 3 kap. 11 § BrB bör ändras på ett sådant sätt att åtal för arbetsmiljöbrott av här aktuellt slag kan väckas utan målsägandeangivelse.

Som flera remissinstanser har påpekat skulle det emellertid få konsekvenser utanför arbetsmiljöområdet, om kravet på målsägandeangivelse generellt avskaffas vid vållande till kroppsskada eller sjukdom. En sådan lagändring skulle visserligen inte få betydelse i de vanligaste fallen, nämligen när vållandet utgör en följd av vårdslöshet i trafik. I dessa situationer kan nämligen redan nu åtal utan målsägandeangivelse väckas för båda brotten med stöd av 20 kap. 4 § första stycket rättegångsbalken. Som bl. a. domareförbundet har anmärkt torde man emellertid inte kunna bortse från en del andra fall, t. ex. situationer när skada inträffar under lek eller idrott. Om kravet på målsägandeangivelse generellt tas bort, skulle det uppkomma en skyldighet för polismyndighet att inleda förundersökning så snart kännedom vunnits om ett sådant fall, låt vara att undersökningen, om åtal inte anses påkallat från allmän synpunkt, kan läggas ned genom beslut av åklagarmyndighet utan att fullständig utredning har gjorts huruvida brott föreligger eller inte. Tillräckligt underlag saknas enligt min mening i förevarande ärende för att genomföra en lagändring med så vittgående konsekvenser. Jag förordar därför en lösning som innebär att kravet på målsägandeangivelse bibehålls för fall där målsäganden inte har åsamkats skadan eller sjukdomen i verksamhet som arbetstagare hos annan. Åtal av åklagare för vållande av kroppsskada eller sjukdom som inte utgör grovt brott bör i enlighet härmed få väckas när åtal är påkallat från allmän synpunkt och målsäganden antingen anger brottet till åtal eller också har åsamkats skadan eller sjukdomen i verksamhet som arbetstagare hos annan. Till den närmare innebörden av den regel som jag sålunda förordar återkommer jag i specialmotiveringen.

Några remissinstanser tar upp frågan när åtal för vållande till kroppss-

skada eller sjukdom skall anses vara påkallat från allmän synpunkt. Enligt min uppfattning får vid denna prövning liksom i andra motsvarande sammanhang bedömningen ske med hänsyn såväl till brottets art och straffets syfte som till omständigheterna vid brottets begående (jfr JuU 1976/77: 11 s. 11). Mot bakgrund av den vikt som arbetsmiljöfrågorna numera tillmäts torde det vara ställt utom tvivel att det förhållandet att arbetsgivaren har brutit mot en regel i arbetsmiljölagstiftningen eller en föreskrift som har meddelats med stöd därav utgör ett skäl för åtal. Med anledning av ett yttrande från polisstyrelsen i Norrköpings distrikt vill jag erinra om att åklagaren anses ha befogenhet att, under hänvisning till att åtal inte är påkallat från allmän synpunkt, nedlägga förundersökningen utan fullständig utredning huruvida brott föreligger eller inte (jfr ILU 1960: 28 s. 16).

I sammanhanget vill jag erinra om de insatser som görs för att utbilda polismän, åklagare och domare i handläggning av arbetsmiljöbrott. Inom åklagarväsendet har nyligen genomförts fem kursserier i ämnet om vardera en vecka. I dessa kurser deltog även representanter för domarkåren. Vidare kan nämnas att en arbetsgrupp som har tillsatts av rikspolisstyrelsen i samråd med riksåklagaren har utarbetat en handledning beträffande lagföring av arbetsmiljöbrott. Handledningen skall bl. a. tjäna som kurslitteratur i en redan schemalagd utbildningsserie för brottsutredare hos polisen.

Slutligen vill jag med anledning av några remissyttranden erinra om att frågan om att införa ett straffrättsligt ansvar för juridiska personer diskuteras i betänkandet (Ds Ju 1978: 5) "Företagsböter. En kartläggande undersökning av korporativt ansvar" och den därtill anslutande departementspromemorian (Ds Ju 1979: 10) "Företagsböter. Förslag till lagtexter". Betänkandet och promemorian remissbehandlas f. n. Jag vill också nämna att frågan om en effektivisering av vitesinstitutet utreds av en särskild kommitté (Ju 1979: 01).

4 Ikraftträdande

De föreslagna lagändringarna bör träda i kraft den 1 juli 1980.

5 Upprättat lagförslag

I enlighet med vad jag nu har anfört har inom justitiedepartementet upprättats förslag till lag om ändring i brottsbalken.

Förslaget bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 5*.

6 Specialmotivering

3 KAP.

11 §

Enligt andra stycket i förevarande paragraf gäller f. n. att vållande till kroppsskada eller sjukdom, om brottet inte är grovt, får åtalas av åklagare endast om målsägande anger brottet till åtal och åtal dessutom är påkallat från allmän synpunkt. Ändringsförslaget innebär att krav på angivelse från målsägande inte ställs upp i det fallet att målsäganden har åsamkats skadan eller sjukdomen i verksamhet som arbetstagare hos annan. Som har framhållits i den allmänna motiveringen utgör lagändringen ett led i strävandena att åstadkomma sådana förhållanden på arbetsplatserna att risker för ohälsa och olycksfall så långt som möjligt undanröjs.

Frågan om en skada eller en sjukdom har vållats någon i hans verksamhet som arbetstagare torde i normalfallet inte erbjuda några svårigheter. Med hänsyn till syftet med den nu aktuella lagändringen bör i första hand de uttalanden om arbetstagarbegreppet som har gjorts i förarbetena till den nya arbetsmiljölagstiftningen vara vägledande (se prop. 1976/77: 149 s.194–197 och 384–386).

Enligt 1 kap. 2 § arbetsmiljölagen likställs vissa särskilda kategorier i begränsade hänseenden med arbetstagare. Detta gäller bl. a. den som undergår utbildning fr. o. m. årskurs 7 i grundskolan eller motsvarande. Någon sådan bestämmelse har inte ansetts behövas i förevarande sammanhang.

9 KAP.

7 §

I första stycket straffbeläggs f. n. att gärningsmannen i fall som avses i 9 kap. 6 § – alltså i en hälerisituation – inte insåg men hade skälig anledning att anta att brott förelåg. Förslaget innebär att paragrafen kompletteras med ett nytt andra stycke, medan den nuvarande bestämmelsen i andra stycket förskjuts till ett tredje stycke. Enligt det nya andra stycket skall gärningsmannen dömas för häleriförseelse även om det inte är utrett att förbrott har ägt rum, förutsatt att han hade skälig anledning anta att så var fallet. Detta gäller dock bara om hans befattning med egendomen avsåg förvärv eller mottagande samt befattningen skedde i utövning av näringsverksamhet, vanemässigt eller annars i större omfattning eller gällde värdefull egendom. Slutligen föreskrivs att den som förmår visa att egendomen inte hade fränhänts annan genom brott skall vara fri från ansvar.

Den nya straffbestämmelsen har inte avsetts medföra någon avvikelse från nuvarande praxis att åtal i allmänhet väcks i första hand för häleri i fall där det är helt uppenbart att ett förbrott har ägt rum men de närmare

omständigheterna kring detta inte kan styrkas, förutsatt givetvis att det subjektiva rekvisitet för häleriansvar anses uppfyllt. Om emellertid åklagaren eller domstolen på grund av samtliga faktiska förhållanden inte finner förbrott styrkt aktualiseras frågan om ansvar enligt den nya straffbestämmelsen.

De ansvarsgrundande sätten att ta befattning med egendom är begränsade till förvärv och mottagande. Vid förvärv krävs inte att godset har kommit i gärningsmannens besittning. Att så har skett är däremot en förutsättning för att mottagande skall anses ha ägt rum. Alla situationer där besittningsövergång har skett innebär dock inte att man har mottagit egendomen. Vid olovligt tagande har exempelvis något mottagande inte skett.

För att andra stycket skall bli tillämpligt är en förutsättning att fall som avses i 6 § första stycket första meningen föreligger, dvs. befattningen med egendomen skall vara ägnad att försvåra godsets återställande. Ett mottagande av en sak exempelvis för en vanlig reparation eller i en resgodsinlämning kan t. ex. normalt inte grunda ansvar (jfr Beckman m. fl., Kommentarer till Brottsbalken I, 4:e upplagan s. 397).

Erfarenhetsmässigt kan det i de fall som den nya straffbestämmelsen avses träffa föreligga svårigheter att fullt ut klarlägga de närmare konkreta förhållandena kring ett förvärv eller ett mottagande. Ofta torde emellertid utredningen klart ge vid handen att den misstänkte innehar egendom av sådan omfattning, sådant slag eller sådan yttre beskaffenhet att det finns skälig anledning anta att egendomen har fränhänts annan genom brott. Förhållandena kan då inte sällan antas vara sådana att det framstår som uppenbart att förvärvet eller mottagandet har skett under motsvarande omständigheter och att förutsättningarna för tillämpning av straffbestämmelsen sålunda föreligger.

Som nämndes nyss krävs för straffansvar att befattningen har skett i utövning av näringsverksamhet, vanemässigt eller annars i större omfattning eller har gällt värdefull egendom.

Näringsbegreppet skall fattas i vidsträckt mening. Det omfattar varje verksamhet av ekonomisk art som drivs yrkesmässigt av fysisk eller juridisk person. Bokföringslagen (1976: 125) föreskriver bokföringsskyldighet för näringsidkare (1 §). Här kan hänvisas till vad som anfördes i förarbetena till den lagen om begreppen näring och näringsidkare (prop. 1975: 104 s. 203–204).

Varje förvärv eller mottagande som sker under utövning av näringsverksamhet kan grunda ansvar, även om det endast är fråga om ett enstaka fall. Är egendomen av ekonomiskt ringa betydelse har mottagaren dock normalt inte haft anledning att särskilt överväga huruvida den fränhänts annan genom brott. Förvärvet eller mottagandet skall ha skett inom ramen för verksamheten. Den omständigheten att förvärv eller mottagande har skett i arbetslokalerna eller under arbetstid är i sig inte tillräcklig för att grunda straffansvar. Frågan vem som med hänsyn till omständigheterna i det

särskilda fallet bör hållas ansvarig för brott mot bestämmelsen torde i förekommande fall få lösas enligt vanliga principer.

Straffbarhet föreligger också om förvärv eller mottagande har skett vanemässigt. Häri ligger ett krav på att det i princip skall vara fråga om flera fall. Detta behöver inte nödvändigtvis betyda att flera särskilda handlingar skall vara föremål för domstolens omedelbara prövning utan det är tillräckligt att en viss handling kan visas ingå i en vanemässig verksamhet. Vanemässigheten förutsätter inte heller att alla befattningarna har varit av samma karaktär. En viss gärning kan t. ex. anses vanemässig med hänsyn till andra gärningar som är att bedöma som häleri.

Oberoende av om kriterierna för vanemässighet kan styrkas, kan ansvar ifrågakomma, om befattningen har haft större omfattning. Även om förvärv eller mottagande av en större mängd egendom har skett under en mycket kort tidrymd, är således befattningen straffbar.

Som har påpekats under remissbehandlingen är brottet till sin natur sådant att varje fall skall bedömas som ett särskilt brott. Den omständigheten att "vanemässigt" och "större omfattning" ingår i brottsbeskrivningen har alltså inte avsett ge brottet karaktär av ett s. k. kollektivdelikt (jfr Beckman m. fl., Kommentarer till Brottsbalken I, 4:e upplagan s. 59–60).

Ansvar för förvärv eller mottagande av egendom som skäligen kan antas vara fränhänd annan genom brott kan slutligen ifrågakomma, om befattningen har avsett värdefull egendom. I arbetsgruppens förslag användes i stället bestämningen "särskilt värdefull egendom". På denna punkt har förslaget blivit föremål för kritik av några remissinstanser som ansett det tveksamt om t. ex. en fabriksny färg-TV täcks av uttrycket såsom arbetsgruppen har avsett. Vidare har gjorts gällande att uttrycket över huvud taget är för oprecist.

Enligt min mening är det ofrånkomligt att ett rekvisit i BrB som hänför sig till egendoms värde blir i någon mån oprecist. Det kan i detta sammanhang förtjäna erinras om de uttalanden angående tolkningen av det i flera av BrB:s bestämmelser använda uttrycket "betydande värde" som gjordes i samband med 1975 års ändringar av bestämmelsen om grov stöld i 8 kap. 4 § BrB. Därvid framhölls att det i fall då värdet måste tillmätas självständig betydelse borde vara fråga om "väsentligt högre belopp än några tusentals kronor" (prop. 1975/76: 42 s. 23). När det som i förevarande sammanhang är fråga inte om en straffskärpningsgrund utan om en betingelse för att straffbarhet över huvud taget skall inträda synes kravet på egendomens värde kunna sättas betydligt lägre. Mot den angivna bakgrunden anser jag i likhet med arbetsgruppen att en privatperson som förvärvar eller tar emot exempelvis en ny färg-TV normalt skall anses ha tagit befattning med så värdefull egendom att straffansvar bör inträda, om förutsättningarna härför i övrigt är för handen. En begagnad TV synes däremot i regel inte böra anses nå upp till värdegränsen. För att i lagtext ge uttryck åt den här

antydde värdegränsen – motsvarande ungefär en fjärdedels basbelopp – torde begreppet "värdefull egendom" kunna användas.

I subjektivt hänseende krävs till en början att gärningsmannen uppsåtligt har förvärvat eller mottagit den ifrågavarande egendomen. Vidare fordras att han, på sätt uppsåtsläran anger, känner till de faktiska förhållanden som medför att befattningen skall anses ha skett i utövning av näringsverksamhet, vanemässigt eller annars i större omfattning eller gällt värdefull egendom. Till sist krävs att han på motsvarande sätt känner till de faktiska förhållanden som ger anledning anta att egendomen har frånhänts annan genom brott.

Den nya straffbestämmelsen ger den tilltalade möjlighet att frita sig från ansvar genom att bevisa att något förbrott inte har ägt rum och att han således har förvärvat eller mottagit egendomen från en behörig person. I princip krävs alltså full bevisning. Klart är dock att frågan om vilket mått av bevisning som rimligen bör krävas måste bedömas med utgångspunkt i omständigheterna i det särskilda fallet.

7 Hemställan

Jag hemställer att lagrådets yttrande inhämtas över förslaget till lag om ändring i brottsbalken.

8 Beslut

Regeringen beslutar i enlighet med föredragandens hemställan.

BROTTSFÖREBYGGANDE RÅDET
Box 12070
102 22 Stockholm
Tel 08/22 97 80

SAKHÄLERI M. M.

Översynen av lagstiftning
mot organiserad och
ekonomisk brottslighet

Förord

Brottsförebyggande rådet (BRÅ) har av regeringen i december 1977 fått i uppdrag att göra en översyn av lagstiftning mot organiserad och ekonomisk brottslighet. Rådet har i enlighet med uppdraget för översynsarbetet bildat en styrgrupp och tre arbetsgrupper.

Styrgruppen består av rikspolischefen Holger Romander, ordförande, riksdagsledamoten Barbro Engman-Nordin, rättschefen Per Jermsten, riksdagsledamoten Stig Josefson, avdelningschefen Kurt Sjöström, kanslichefen Karin Westerberg och riksdagsledamoten Håkan Winberg. Gruppens sekreterare är hovrättsfiskalen Sten Heckscher.

Den andra arbetsgruppen består av departementsrådet Bo Svensson, ordförande, ombudsmannen Styrbjörn Bergdahl, byråchefen Esbjörn Esbjörnson, kammaråklagaren Leif Pihlsgård, kriminalkommissarien Lenart Qvist och juris doktorn Dag Victor. Gruppens sekreterare är polissekreteraren Urban Engerstedt.

Arbetsgruppen har i denna promemoria utarbetat vissa förslag rörande sakhäleri m. m. Styrgruppen har anslutit sig till arbetsgruppens förslag.

Stockholm i september 1978

Innehåll

Sammanfattning	31
Författningsförslag	32
1 Förslag till lag om ändring i brottsbalken	32
2 Förslag till lag om ändring i lagen (1974: 1065) om visst stöldgods m. m.	33
1 Inledning	34
2 Häleribrottsligheten	34
2.1 Fallbeskrivningar	34
2.2 En sociologisk undersökning av stöld- och hälerimarkna- den	37
2.3 Omfattning m. m.	38
3 Gällande rätt	41
3.1 Brottsbalken	41
3.1.1 Häleri	41
3.1.2 Häleriförseelse	44
3.2 Lagen (1974: 1065) om visst stöldgods m. m.	46
3.2.1 Erfarenheterna av stöldgodslagen	47
3.3 Godtrosförvärv av lösöre	49
3.3.1 Förslag till samnordisk lagstiftning	51
3.3.2 Behandlingen i riksdagen av frågan om godtrosför- värv av lösöre	53
3.4 Kontroll av vissa branscher	53
3.4.1 Allmänt	53
3.4.2 Skrothandel	54
3.4.3 Pantlånerörelse	55
3.4.4 Tillfällig handel	56
4 Utredningar inom kommittéväsendet	57
4.1 Förmögenhetsbrottsutredningen	57
4.2 Skrothandelsutredningen	58
5 Märkning av stöldbegärlig egendom	58
6 Kampanj mot häleri och tillgreppsbrott	59
7 Överväganden och förslag	60
7.1 Inledning	60
7.2 Rättstillämpningen	61
7.3 Brottsbalken	62
7.4 Stöldgodslagen	64
7.5 Godtrosförvärv av lösöre	66
7.6 Märkning av stöldbegärlig egendom	68
7.7 Kontroll av vissa branscher	69

8 Specialmotivering ¹	70
8.1 Förslag till lag om ändring i brottsbalken	
8.2 Förslag till lag om ändring i lagen (1974: 1065) om visst stöldgods m. m.	
<i>Bilaga</i> Justitiedepartementets utkast till lagrådsremiss med för- slag till lag om godtrosförvärv av lösöre. ²	

¹ Specialmotiveringen utesluten här.

² Bilagan utesluten här.

Sammanfattning

Häleribrottsligheten i vårt land beräknas årligen omsätta stöldgods med ett marknadsvärde som uppgår till ca 1 miljard kr. Mellan 200–300 milj. kr. om året betalas på den svarta marknaden för denna egendom. Häleriverksamheten är svårupptäckt och förefaller att vara välorganiserad.

Goda hälerimöjligheter är i sig en inte obetydlig orsak till tillgreppsbrott. Försvåras avsättningen av stöldgods kan man räkna med att tillgreppsbrottsligheten påverkas till sin omfattning.

Arbetsgruppen har mot denna bakgrund prövat om de nu gällande bestämmelserna om sakhäleri har en lämplig utformning. Gruppen har därvid funnit att kravet vid häleri och häleriförseelse på styrkt förbrott ibland leder till olämpliga konsekvenser. Kravet innebär att åklagaren i målet skall visa att den egendom som han gör gällande har överlåtits under omständigheter som konstituerar häleri har frånhänts annan genom brott. Situationen är emellertid inte sällan den att egendomen inte kan härledas till viss brottsplats eller målsägande. Polisen har t. ex. vid husrannsakan hos någon som misstänks för brott beslagtagit en mängd föremål som inte gärna kan ha förvärvats på ett legalt sätt. Det kan t. ex. röra sig om flera bilradioapparater med avklippta sladdar. Bostadsinnehavaren förnekar emellertid stöld och gör gällande att han köpt godset av en okänd. Egendomen kan som nämnts inte härledas till någon anmäld stöld. Om åtal i denna situation väcks mot honom för häleri eller häleriförseelse, frikänns han inte sällan därför att förbrott inte anses styrkt. Dessutom återlämnas den i beslag tagna egendomen till honom. Den s. k. stöldgodslagen som ger möjlighet att ta i förvar egendom som åtkommits genom brott är nämligen inte tillämplig i den uppkomna situationen.

För att täppa till de angivna luckorna i lagstiftningen föreslår arbetsgruppen en skärpning på det sättet att kravet på styrkt förbrott vid sakhäleriförseelse slopas i vissa fall. Utgångspunkten bör i stället vara att det är straffbart att förvärva eller mottaga egendom under sådana omständigheter att det föreligger skälig anledning antaga att det är fråga om stöldgods.

För att kretsen av kriminaliserade gärningar emellertid inte skall bli alltför vid föreslås för straffansvar att gärningen sker i utövning av näringsverksamhet, vanemässigt eller eljest i större omfattning, eller avser särskilt värdefull egendom. Därigenom fokuseras bestämmelsen på yrkes- och vanehälarare. Med hänsyn härtill föreslår arbetsgruppen också att straffmaximum för häleriförseelse höjs från nuvarande sex månaders fängelse till fängelse i två år.

I enlighet med den föreslagna ändringen av häleriförseelsebestämmelsen föreslås vidare en ändring i stöldgodslagen av innebörd att egendom som förvärvats eller mottagits under omständigheter som nyss sagts får tas i förvar. De nu angivna bestämmelserna i stöldgodslagen är inte avsedda att tillämpas i andra fall än när det framstår som helt osannolikt att den som

innehär egendomen förvärvat den på ett legalt sätt.

Arbetsgruppen behandlar även frågan om ändringar i bestämmelserna om godtrosförvärv av lösöre och rekommenderar här att statsmakterna på nytt prövar frågan om en inskränkning av möjligheterna till godtrosförvärv beträffande stöldgods.

Slutligen berörs också sådana åtgärder mot häleri- och tillgreppsbrottsligheten som märkning av stöldbegärlig egendom och skärpt kontroll av vissa branscher.

Författningsförslag

1 Förslag till

Lag om ändring i brottsbalken

Härigenom föreskrivs att 9 kap. 7 § brottsbalken skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Om gärningsmannen i fall som i 6 § sägs icke insåg men hade skälig anledning antaga att brott förelåg, dömes för häleriförseelse till böter eller fängelse i högst sex månader.

Föreslagen lydelse

9 kap.
7 §

Om gärningsmannen i fall som i 6 § sägs icke insåg men hade skälig anledning antaga att brott förelåg, dömes för häleriförseelse, till böter eller fängelse i högst sex månader eller, om brottet är grovt, i högst två år. Detsamma gäller, om någon i annat fall förvärvat eller mottagit något under omständigheter som gav skälig anledning antaga att det fränhänts annan genom brott, såframt gärningen skett i utövning av näringsverksamhet, vanemässigt eller eljest i större omfattning eller avsett särskilt värdefull egendom.

För häleriförseelse skall ock dömas, om den, som på sätt i 6 § sägs medverkat vid det brott varigenom egendomen fränhändes annan, ej insåg men hade skälig anledning antaga att brott förövades.

Denna lag träder i kraft den

2 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1974:1065) om visst stöldgods m. m.

Härigenom föreskrivs att 1 § lagen (1974:1065) om visst stöldgods m. m. skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Har egendom som åtkommits genom brott anträffats och är varken ägaren eller annan som har rätt till egendomen känd, skall egendomen tagas i förvar, om det ej är uppenbart obilligt.

Detsamma gäller om varken ägaren eller annan som har rätt till egendomen gör anspråk på den.

Om förfarandet med egendom som tagits i förvar enligt första eller andra stycket och om rätt för ägare som sedermera blir känd eller annan som har rätt till egendomen att få egendomen utlämnad till sig eller att erhålla ersättning finns bestämmelser i lagen (1974:1066) om förfarande med förverkad egendom och hittegods m. m.

Föreslagen lydelse

1 §

Har egendom som åtkommits genom brott anträffats och är varken ägaren eller annan som har rätt till egendomen känd *eller gör han inte anspråk på den*, skall egendomen tagas i förvar, om det ej är uppenbart obilligt. *Detsamma gäller egendom som förvärvats eller mottagits under förhållanden som anges i 9 kap. 7 § första stycket andra meningen brottsbalken, om den som har egendomen i sin besittning ej förmår visa att den som överlätit eller överlämnat egendomen var behörig att förfoga över denna.*

Om förfarandet med egendom som tagits i förvar enligt första stycket och om rätt för ägare som sedermera blir känd eller annan som har rätt till egendomen att få egendomen utlämnad till sig eller att erhålla ersättning finns bestämmelser i lagen (1974:1066) om förfarande med förverkad egendom och hittegods m. m.

Denna lag träder i kraft den

1 Inledning

En av rikspolisstyrelsen år 1976 tillsatt arbetsgrupp mot organiserad brottslighet (AMOB) har i en i maj 1977 avgiven rapport anfört att häleri-verksamheten i vårt land är välorganiserad och svårupptäckt. I vissa branscher t.ex. handeln med lump, skrot, antikviteter, konst, auktionsgods, begagnade bilar och andra begagnade kapitalvaror finns det enligt AMOB skäl att anta att häleri utgör en väsentlig del av vissa firmors verksamhet eller att huvudändamålet för verksamheten är häleri och att firman fungerar som en täckmantel för sådan brottslighet. Det förekommer enligt AMOB också en organiserad utförsel av mer värdefullt stöldgods till utlandet. Som exempel på sådant gods nämns ädelmetaller, konst, antikviteter och pälsar.

Vid sidan av den organiserade häleribrottsligheten förekommer en nära nog öppen handel med stöldgods på gator och torg bl. a. i det centrala Stockholm. Det är här ofta fråga om narkotika- eller alkoholberoende personer som finansierar sitt missbruk genom stölder i varuhus och bostäder för försäljning till allmänheten. Förhållandet har föranlett bl. a. Sveriges köpmannaförbund att hos regeringen kräva en översyn av hur lagstiftningen om godtrosförvärv tillämpas.

En omfattande häleriverksamhet är en grogrund för tillgreppsbrott. En effektiv bekämpning av häleribrotten och då i synnerhet den organiserade formen framstår därför som en angelägen åtgärd. I denna promemoria diskuteras vilka åtgärder som kan vidtas för att minska häleribrottsligheten i vårt land. Vad som därvid främst kommer i fråga är ändringar i bestämmelserna om häleri, tagande i förvar av stöldgods och godtrosförvärv av lösöre men även frågan om märkning av stöldbegärlig egendom och skärpt kontroll av vissa branscher förtjänar att uppmärksammas.

2 Häleribrottsligheten

2.1 Fallbeskrivningar

För att mer konkret belysa häleribrottsligheten skall här ges några exempel från brottsutredningar under 1970-talet.

Antikviteter, konst, juveler m. m.

Ex. 1

Vid årsskiftet 1970–71 påbörjades i Stockholm en omfattande häleriutredning med en man och två kvinnor som huvudmisstänkta. Minst 10 000 föremål togs i beslag och gods till ett sammanlagt värde av 1,5 milj. kr. kunde återställas till de rätta ägarna. Häleriverksamheten uppdagades sedan ett par ynglingar berättat för polisen i Nyköping, att de sålt stulna tobaksvaror till en kvinna, som hade fruktaffär på Drottninggatan i Stock-

holm. En närmare undersökning av fruktaffären avslöjade mängder av stöldgods av de mest skilda slag, från rakblad till minkpälsar. Undersökningen förde polisen till de övriga inblandade och till ett flertal andra gömmor med stöldgods i bankfack, kiosker, butiker, lägenheter och vindsutrymmen. Huvudmannen i ligan, som tidigare var dömd för omfattande häleriverksamhet, visade sig ha lagrat tjuvgods från inbrott begångna upp till 13 år före gripandet. Godset kom från sammanlagt ett 75-tal inbrott, mestadels i Stockholm men även i övriga delar av landet, bl. a. från Hedemora kyrka. Ligatedaren hade tidigare varit etablerad antikhandlare och kunde därför med sakkunskap välja det stöldgods han tog hand om. Godset bestod till största delen av guld- och silverföremål samt konst och antikviteter av skilda slag.

Ex. 2

Vid husrannsakan hösten 1977 hos en känd narkotikalangare påträffades gods till ett sammanlagt värde av minst 300 000 kr. som frånhänts ägarna genom brott vid olika tillfällen sedan år 1973. Det rörde sig främst om konst, silver, smycken, porslin och frimärken. Mannen bestred ansvar för häleri i samtliga fall utom ett och uppgav att han var mycket intresserad av konst, antikviteter och smycken o. d. och att han i stor utsträckning sysslat med inköp och försäljning av sådana föremål. Mycket av det som han hade köpt hade varit avsett för inredning av hans villafastighet. Han hade kommit i kontakt med säljare genom att i tidningarna annonsera efter konst och antikviteter men också gjort inköp på Stockholms stads auktionskammare, på den s. k. Prylbanken samt i andra auktionsgodsaffärer.

Domstolarna fann att mängden av det gods som stulits hos olika målsägande och som påträffats hos den misstänkte måste – jämfört med vad denne själv uppgett om de priser han betalat och de omständigheter under vilka han förvärvat godset – anses ge vid handen att den misstänkte insett att huvudparten av godset åtkommit genom brott. Han dömdes därför för grovt häleri.

Ex. 3

Under tiden april 1977–januari 1978 förövades vid ett stort antal tillfällen i Stockholm inbrottsstöld i bilar, bostäder, kontor och butiker samt vanliga stöld i affärer och varuhus, varvid egendom till mycket stora värden tillgreps. De stulna föremålen utgjordes av kameror, kameraobjektiv och andra fototillbehör, kläder, matbestick, pärlhalsband, guldringar, guldarmband, guldhalsband och andra smycken m. m.

Vid husrannsakan i en lägenhet tillhörig en man i 40-årsåldern anträffades en mängd av detta stöldgods. Beslagsprotokollet upptog 387 olika punkter. Beträffande 125 punkter kunde egendom identifieras till kända och anmälda brottstillfällen, varvid stulen egendom enligt anmälningar från ägarna tagits upp till ett sammanlagt värde av minst 293 000 kr. Beträf-

fande 262 punkter kunde egendomen inte identifieras som stulen men det var på grund av godsets mängd och beskaffenhet uppenbart att egendomen fränhänts annan genom brott. Denna egendom uppskattades till ett sammanlagt värde av minst 500 000 kr.

Mannen uppgav att han köpt föremålen av "tjuvar och knarkare" som utbjudit dem till försäljning på olika platser i centrala Stockholm. Han dömdes för grovt häleri.

Tobaksvaror

Vid två inbrott på SJ godsbangård i Sundbyberg, och ett inbrott hos Hakonbolaget i Järna under tiden maj-juni 1971 tillgreps sammanlagt 92 kartonger cigaretter till ett värde av 138 000 kr. (En kartong innehåller 50 limpor - 10 000 cigaretter.) Polisutredningen visade att tjuvarna sålt större delen av stöldgodset direkt till olika innehavare av bensinstationer, beklädnadsaffärer, frisörsalonger, porrklubbar, restauranger o. d. Cigaretterna såldes därvid mestadels kartongvis och betingade då 600-1 000 kr. per kartong. En del av stöldgodset försålles emellertid genom särskilt anlitade återförsäljare. Dessa sålde cigaretterna på olika arbetsplatser för ett pris av omkring 20 kr. per limpa. Av detta belopp redovisade återförsäljarna ca 15 kr. till tjuvarna. Polisutredningen fick till resultat att bl. a. 18 personer lagfördes för häleri.

Byggmaterial

I samband med den närmast ovan redovisade polisutredningen framkom, att en av tjuvarna under åren 1970-71 även förövat ett 30-tal inbrottsstölden natttid på byggarbetsplatser, sanitetsfirmor o. d. och därvid stulit VVS-gods såsom duschblandare, oljefilter, termostatfilter, kopparrör m. m. till ett värde av ca 400 000 kr. Av detta transporterades gods för 330 000 kr. i förhyrd lastbil till en rörfirma i en Norrlandsstad, vars innehavare köpte varorna för 60 000 kr. Han sålde dem sedan i sin rörelse för priser som låg 10-20 procent under marknadspriset. Av det övriga stöldgodset såldes en hel del kopparrör i sönderklippt skick såsom skrot till olika skrotfirmor i Stockholmsområdet. Rören betalades därvid med ca 5 kr. per kg, vilket motsvarar ungefär en tredjedel av deras värde.

TV-apparater m. m.

Vid mitten av 1970-talet förövades en serie stölden av kapitalvaror till ett sammanlagt värde av omkring 870 000 kr. Stölderna som riktade sig mot sex olika företag i Stockholmstrakten utfördes av chaufförer, lagerarbetare och andra anställda i företagen. Ofta utfördes stölderna på beställning av släktingar och vänner. En del av stöldgodset såldes emellertid till utomstående som fått kännedom om verksamheten. Stöldgodset utgjordes mest av radio- och TV-apparater, stereoanläggningar och fotoutrustning men omfattade även bl. a. bildelar, kläder och maskiner. Priserna varierade. En

färg-TV såldes för 600–1 000 kr., en radioapparat för 100–200 kr. Det övriga godset såldes för ungefär 20 procent av ordinarie försäljningspris. I utredningsarbetet hördes ett 75-tal personer som misstänkta för häleribrott. Ytterligare 200–300 hälare fanns med i bilden men de kunde inte spåras, eftersom tjuvarna inte kände dem till namn och adress. Endast en mindre del av stöldgodset kunde återskaffas.

2.2 En sociologisk undersökning av stöld- och hälerimarknaden

Vid sociologiska institutionen vid Lunds universitet genomfördes i slutet av år 1976 och början av år 1977 en preliminär studie av den illegala ekonomiska marknaden (Malin Persson, Vissa aspekter på den illegala ekonomiska marknaden, februari 1977). Som undersökningsmetod valdes intervjuer med ett begränsat antal intagna på Malmö kriminalvårdsanstalt, f. d. narkomaner på olika vårdinrättningar, poliser, socialarbetare samt kriminalvårdstjänstemän.

Av undersökningen framgår att stölder och andra tillgreppsbrott är av stor betydelse för finansiering av narkotikamissbruk. En av de intervjuade f. d. narkotikamissbrukarna framhöll att man kunde få ihop pengar till narkotika snabbare genom stölder än genom att sälja narkotika. Genom sin verksamhet som tillgreppsbrottslingar hade narkotikamissbrukarna relativt sett stor tillgång till vissa typer av varor som t. ex. stereoanläggningar och bandspelare. Att behålla stöldgods ansågs emellertid för farligt i händelse av husrannsakan. Det förekom ofta att narkotika betalades med stöldgods.

Ett annat sätt att avyttra stöldgods var att sälja till vanliga personer, dvs sådana som inte var vare sig narkotikalangare eller mer etablerade hälare. Detta försäljningssätt ansågs ha vissa fördelar; man fick mer betalt för godset och man behövde inte sälja så mycket på en gång. De yrkesmässiga hälarna ville ha större partier. De betalade visserligen mindre men fanns alltid till hands och hade alltid pengar. Det ansågs också mindre riskfyllt att göra affärer med sådana personer.

Undersökningen lämnar få upplysningar om hälarna. Några av de intervjuade ansåg att häleri inte var något som man enbart sysslade med; risken för upptäckt skulle i sådana fall bli för stor. Man borde i stället ha häleriet som en verksamhet vid sidan av någon legal affärsverksamhet. Några av de f. d. narkotikamissbrukarna hade t. ex. etablerat kontakt med vissa bensinstationer för försäljning av stöldgods. Bensinstationerna hade tagit emot reservdelar till bilar samt utrustning som radio, kassettdäck m. m. Andra affärsrörelser som nämndes i sammanhanget var tobaksaffärer, radio- och TV-handlare samt bilverkstäder. Stöldgodset hade sålts antingen över disk till normalt eller nedsatt pris eller också helt vid sidan om den reguljära försäljningen. Från huvuddelen av de intervjuade betonades att det var allmänheten som utgjorde basen för tjuvarnas verksamhet. Stöldgodset ham-

nade till sist hos allmänheten antingen det nu skedde genom köp på gatan eller genom köp över affärsdiskar.

Praktiskt taget samtliga intervjuade ansåg att stöld- och hälerimarknaden i Sverige inte var organiserad enligt det klassiska maffiasystemet. De organisationer som förekom var snarare att betrakta som ligor. Några trodde dock att det fanns utrymme för nya kriminella organisationer eller "aktiebolag". Några gav exempel på hur nästan vem som helst med ett startkapital och lite tur kunde bygga upp en egen brottsorganisation.

2.3 Omfattning m. m.¹

Det möter stora svårigheter att kartlägga häleribrottslighetens struktur, volym och utveckling. Än vanskeligare blir det när man ger sig in på frågan om häleribrottsligheten som orsak till tillgreppsbrottslighet. Ser man till tidigare svensk forskning finns det två kriminologiska undersökningar från 1970-talet som är av någorlunda omfattning och handlar om häleribrottet.² Ingen av dem ger svar på de nu berörda frågorna. Det är inte heller sannolikt att man genom ytterligare forskning kan nå en djupare kunskap om häleribrottsligheten än vad som kan erhållas genom initierade gissningar baserade på kriminalstatistik, allmänna kunskaper i kriminologi och generella beteendevetenskapliga resultat.

Traditionellt brukar man skilja mellan tre olika typer av hälare, nämligen tillfälleshälaren, vanehälaren och yrkeshälaren. Tillfälleshälaren är den – ofta i övrigt oförvittlig – medborgaren som får ett erbjudande att köpa stöldgods och faller för frestelsen. Bakom vanehälaren döljer sig inte sällan tjuven. Vanehälaren är den som vid husrannsakan befinns inneha avsevärda mängder av stöldgods utan att kunna redovisa hur han förvärvat egendomen. Vanehälaren har ofta egen handel med tjuvgods. Yrkeshälaren slutligen köper och säljer stöldgods i stor omfattning.

Den nu angivna indelningen bygger på hur frekvent gärningsmannen gör sig skyldig till häleribrott. Modellen har bl. a. den svagheten att den likställer tillfälleshälaren/köparen med vanehälaren/säljaren. En mera fruktbar modell för en analys av häleribrottsligheten synes emellertid vara att utgå från tjuvens situation efter brottet. Vad gör tjuven av det stulna godset? Man måste räkna med att en hel del stöldgods förstörs, förfars eller kastas bort. Mat, dryck och andra förbrukningsvaror konsumeras vidare ofta av tjuven själv. Av intresse i detta sammanhang är emellertid att tjuven i många fall överlåter godset. Han kan därvid vända sig till en trängre krets av bekanta eller försöka sälja godset till t. ex. okända på gatan. Man kan

¹ Vid utformningen av detta avsnitt har kriminologen Leif Persson, Stockholms universitet, medverkat.

² Brännström G. Hansson M: Inställning till och kunskaper om häleri – en intervjuundersökning i Stockholm (Stockholm 1975). Persson L: Klippkort på kriminalen (Stockholm 1977 a).

också tänka sig att han fortlöpande säljer vad han stjälar eller att han endast vid enstaka tillfällen söker omsätta sitt stöldgods.

Det förda resonemanget ger fyra tänkbara hälerisituationer, nämligen (1) enstaka överlåtelser till en trängre krets, (2) kontinuerliga överlåtelser till en trängre krets, (3) enstaka överlåtelser till en vidare krets och (4) kontinuerliga överlåtelser till en vidare krets. Med utgångspunkt i denna modell och med de kunskaper som man i dag har om tjuvar, tillgreppsbrott och hälerier kan följande sägas om häleribrottslighetens struktur.

Det finns en stor grupp av människor som stjälar någon enstaka gång. Om denna grups brottslighet vet man bl. a. att det i regel är fråga om ringa tillgrepp som vanligen riktas mot familjen eller det egna sociala systemet. I regel är det också fråga om tillgrepp för egen konsumtion. Det finns därför anledning räkna med att dessa brott och personer i allt väsentligt inte genererar någon häleribrottslighet.

Från hälerisynpunkt koncentreras i stället intresset på dem som mera frekvent gör sig skyldiga till stöldbrottslighet. Nyckelgrupperna här utgörs av dels en liten grupp yrkesverksamma tjuvar, dels en grupp av okänd storlek som kontinuerligt stjälar från sina arbetsplatser.

Yrkestjuvarna utgör en relativt sett mycket liten andel av befolkningen. Gruppen svarar emellertid för en väsentlig andel av sådana grövre tillgreppsbrott som riktar sig mot främmande angreppsobjekt. Det finns goda skäl att anta att dessa personer vid överlåtelser antingen vänder sig till en vid krets (gatuhäleri), eller till vissa speciella personer (yrkeshälare).

Om tjuvarna på arbetsplatsen vet man mindre. Kända fall ger emellertid stöd för uppfattningen att det stulna bjuds ut till en trängre krets av arbetskamrater, bekantas bekanta, etc. Det är mindre sannolikt att varorna saluförs på gatan eftersom risken för upptäckt är för stor. Arbetsplatstjuvarna torde oftast också sakna de nödvändiga kontakterna för att kunna sälja godset till yrkeshälare.

Kriminalstatistiska uppgifter om häleribrottet utgör ett bräckligt underlag för skattningar av häleribrottslighetens volym och utveckling. Häleribestämmelsen inrymmer brott av högst varierande omfattning, grovhet etc. Bestämmelsens variationsvidd är i själva verket så stor att det inte är meningsfullt att räkna antalet hälerier. Det är också fråga om ett brott som kan antas ha ett mycket stort mörktal. Härtill kommer att häleri ofta är ett spaningsbrott och den anmälda brottsvolymen kan vara ett enkelt uttryck för polisens arbetsinsatser på området. Vid analyser av brottsutvecklingen måste man slutligen också hålla i minnet att fr. o. m. år 1975 tillämpas delvis andra regler för antalsräkning av häleri än tidigare. Skattningar av häleribrottslighetens volym och utveckling bör i stället ske med utgångspunkt i kriminalstatistiska uppgifter om tillgreppsbrotten. Volymen bör därvid uttryckas i pengar medan utvecklingen över tiden bäst kan beskrivas genom jämförelser med motsvarande utveckling för vissa tillgreppsbrott.

En skattning av den häleribrottslighet som genereras av de yrkesverksamma tjuvarna kan baseras på antalet sådana tjuvar. Gruppen uppgår f. n. till 5 000–6 000 personer i hela landet. Det är i regel fråga om yngre män, ofta narkotikaberoende och med anstaltsbakgrund. Det är rimligt att anta att var och en av dessa årligen i genomsnitt stjälar konsumtions- och kapitalvaror med ett sammanlagt saluvärde av ca 100 000 kr. I runda tal skulle alltså gruppen yrkesverksamma tjuvar årligen här i landet stjäla varor med ett saluvärde av omkring 500 milj. kr. Stöldsvinnet för denna grupp kan emellertid antas vara jämförelsevis hög. Egenkonsumtionen är också avsevärd. Med hänsyn härtill kan andelen stöldgods som överläts inte sättas högre än 70–80 procent. Med ett genomsnittligt hälerivärde kring 20 procent av saluvärdet kan man anta att gruppen alstrar en häleriverksamhet som omsätter 70–80 milj. kr. om året.

En skattning av yrkestjuvarnas betydelse för häleribrottsligheten kan också baseras på gruppens brottsvolym. Inbrott och stölder riktade mot landets samtliga hushåll kan f. n. beräknas uppgå till 400 milj. kr. om året. Ungefär halva beloppet kan antas falla på gruppen yrkesverksamma tjuvar. Gruppen svarar sannolikt för stölder i butiker, varuhus, kontor etc. med ett årligt belopp som närmar sig 300 milj. kr. Även med detta sätt att räkna svarar alltså gruppen varje år för tillgrepp av varor med ett saluvärde av närmare 500 milj. kr.

Det möter större svårigheter att uppskatta volymen av den häleribrottslighet som genereras av gruppen kontinuerliga arbetsplatstjuvar. I allt väsentligt saknas fakta på området. Från den synliga brottsligheten vet man emellertid att de verkligt stora stöld- och hälerihärvorna faller inom denna grupp. Det finns också skäl att anta att häleripriserna här ligger högre, kanske väsentligt högre, än vad yrkestjuvarna får ut för sitt stöldgods. Arbetsplatstjuven vänder sig till en annan grupp av köpare och kan inte sällan gesken av att han säljer varan något billigare än marknadspriset därför att han har kunnat utnyttja personalrabatt och liknande.

Även om kriminalstatistiken inte ger belägg för att arbetsplatserna volymmässigt alstrar en större häleribrottslighet än yrkestjuvarna, är det sannolikt att så ändå är fallet. Mörktalet för, även kontinuerliga, stölder på arbetsplatser och liknande är sannolikt mycket högt. Det räcker emellertid med ganska försiktiga mörktalsantaganden för arbetsplatstjuvarna för att saluvärdet på det stulna skall överstiga motsvarande värde för yrkestjuvarna.

Sammanfattningsvis kan man anta att 200–300 milj. kr. årligen betalas i samband med överlätelser som konstituerar sakhäleri. Saluvärdet av godset kan därvid antas uppgå till 1 miljard kr.

Beträffande utvecklingen av häleribrottsligheten kan nämnas att antalet anmälda häleribrott legat ungefär konstant kring 5 000 brott om året under det senaste decenniet. År 1970 anmäldes knappt 5 000 brott. Motsvarande siffra för år 1977 var knappt 6 000. Under år 1975 beskrev

brottskurvan en topp, närmare 8 000 anmälda brott. Som tidigare har påpekats är det inte meningsfullt att penetrera dessa siffror.

Däremot bör det vara möjligt att bilda sig en uppfattning om häleribrottslighetens utveckling genom en jämförelse med stöldbrottsligheten under samma tid. Det är nämligen inte orimligt att anta att stölder under 1970-talet genererat samma andel häleribrott under perioden. Den nu ifrågakörande jämförelsen bör emellertid ske inte med den totala stöldstatistiken utan med statistiken beträffande grövre tillgrepp typ inbrott i bostäder och fordon. För denna typ av brottslighet svarar som tidigare nämnts de yrkesverksamma tjuvarna med uppskattningsvis hälften. Mörktalet för dessa brott är vidare konstant och lågt. Anmälningss statistiken ger därför en god uppfattning om brottsutvecklingen. Under den nyssnämnda förutsättningen att hälerandelen under perioden är konstant ger statistikserierna för de grövre tillgreppsbrott stöd för uppfattningen att det sakhälteri som genereras av yrkestjuvarna ökat med 30–50 procent under perioden 1970–77. Det är inte möjligt att göra några meningsfulla uttalanden beträffande utvecklingen under samma period för den häleribrottslighet som alstras av arbetsplatstjuvarna.

Det är svårt att uttala sig om häleri som orsak till tillgrepp. Här hänvisas man till gissningar baserade på bl. a. generella beteendevetenskapliga resultat. När det gäller gruppen yrkesverksamma tjuvar, som ju vanligen är högt narkotikaberoende, är det rimligt att anta att goda hälerimöjligheter har en accelererande effekt på såväl narkotikakonsumtion som stöldfrekvens. Vilken betydelse som dessa möjligheter spelar i förhållande till andra faktorer är självfallet svårt att säga. I en uppsats som publiceras inom kort¹ görs emellertid gällande att hälerimöjligheten är en icke obetydlig orsak i sig till tillgreppsbrottslighet. Detsamma gäller sannolikt också för gruppen kontinuerliga arbetsplatstjuvar. Det är rimligt att anta att den s. k. mättnadsnivån, som inträder när man stulit tillräckligt för sina behov, ligger relativt sett mycket högt.

3 Gällande rätt

3.1 Brottsbalken

3.1.1 Häleri

Till grund för häleribestämmelserna i 9 kap. 6 § BrB ligger tankegången att reglerna om straff för den som genom stöld, bedrägeri, förskingring eller annat brott fränhänder någon en sak bör kompletteras med bestämmelser om straff för den som efter brottet tar sådan befattning med saken att det blir svårare för ägaren att få tillbaka den. Ett straffrättsligt förbud mot

¹ Lenke L: Narkotika och förmögenhetsbrott (Stockholm 1978).

att ta befattning med en sak som åtkommits genom brott är emellertid inte tillräckligt för att bekämpa tjuvgömmare och andra som – genom att köpa eller på annat sätt ta om hand egendom som förvärvats genom brott – främjar brottslig verksamhet. Förbudet tar nämligen sikte enbart på *sak* som åtkommits genom brott och drabbar inte den som t. ex. tillgodogör sig pengar som influtit vid försäljning av stöldgods. Utöver en bestämmelse om förbud mot att ta befattning med sak som åtkommits genom brott är det därför nödvändigt med en allmän föreskrift om straff för den som utnyttjar annans brottsliga förvärv till att bereda sig vinning.

De två nu nämnda typerna av häleri kompletteras av en tredje, som avser den som hävdar en genom brott tillkommen fordran.

Häleri kan alltså förekomma i tre former: befattning med olovligen åtkommen sak, *sakhäleri*, otillbörlig vinning av annans brottsliga förvärv, *vinningshäleri*, och hävdande av brottsligt tillkommen fordran, *fordringshäleri*.

Sakhäleri

I häleriparagrafens första stycke har i första meningen upptagits en bestämmelse som har till syfte att i viss omfattning kriminalisera befattning med sak som är frånhänd annan genom brott. Det brott som föregått häleriet, förbrottet, kännetecknas enligt denna bestämmelse av att något blivit frånhänt någon. Med detta uttryck åsyftas inte bara sådana brott genom vilka en sak tagits ur annans besittning, t. ex. stöld, utan varje brott, varigenom någon förvärvat annans sak och således berövat ägaren denna, innefattar ett frånhändande. Häleribestämmelsen är alltså tillämplig i fråga om befattning med sak, som åtkommits genom bedrägeri, utpressning, ocker, förskingring, olovligt förfogande och andra sådana brott. Även egenmäktigt förfarande kan i vissa fall innefatta ett frånhändande. Den som tillägnat sig en sak genom att ta den från ägaren har, oberoende av om han därigenom gör sig skyldig enbart till egenmäktigt förfarande och inte till stöld, lika fullt frånhänt ägaren saken. Den som därefter tar befattning med saken kan därför dömas för häleri. Häleriansvar kan också inträda för efterföljande befattning med hittegods som upphittaren tillägnat sig genom olovligt förfogande; sådant gods måste nämligen anses frånhänt ägaren genom brott även om godset kommit ur dennes besittning på annat sätt än genom brott. Även stulet men av tjuven övergivet gods kan betraktas som hittegods (se NJA 1943 s. 4 och 1947 s. 582). Upphittaren kan, om han olovligen tillägnar sig godset, inte straffas för häleri utan endast för olovligt förfogande. För att ett frånhändande skall anses ha skett krävs inte att brottet riktat sig mot ägaren av en sak. Häleri kan följaktligen förekomma beträffande fynd som saknar ägare men vilka hus- eller markägare enligt hittegodslagen (1938: 121) har rätt att få del i. Olovlig jakt och olovligt fiske kan också utgöra förbrott till häleri (se SvJT 1956 rf s. 47 och 1957 rf s. 30).

I brottsbalken har det tidigare uttrycket "sak som är frånhänd någon ge-

nom brott" ändrats på så sätt att ordet "sak" bytts ut mot "något". Ändringen har skett för att uppnå överensstämmelse med brottsbeskrivningen vid stöld och egenmäktigt förfarande där ordet sak har undvikits eftersom man ansett det svårare att förstå omfattningen av detta. Vid häleri uppställs inte — som vid stöld och egenmäktigt förfarande — något krav på olovligt tagande. Den som t. ex. köper stöldgods och får detta överlämnat till sig av tjuven kan inte sägas ha olovligen tagit stöldgodset.

Förbrottet måste vara fullbordat före häleriet. Om t. ex. förskingring sker genom att förskingraren lämnar pengar ur kassan till en person som inser att förfarandet är brottsligt, är denne därför inte att anse som hälare utan som förskingrare eller medhjälpare till förskingring. Beträffande culpös medverkan har emellertid upptagits en särskild bestämmelse i 9 kap. 7 § andra stycket BrB (se avsnitt 3.1.2 nedan).

Häleri förutsätter alltså ett förbrott. Förbrottet måste verkligen vara ett brott, dvs. alla brottsrekvisit — även kravet på uppsåt — skall vara uppfyllda. Däremot är det inte nödvändigt att den som begått förbrottet kan straffas. Förbrottet kan t. ex. vara preskriberat eller begånget av någon som är under femton år eller själsligt abnorm.

I lagtexten har som exempel på hälerigärning angetts det fallet att någon köper något som är fränhänt annan genom brott; något krav på att saken skall ha överlämnats i köparens besittning har lagstiftaren inte uppställt. Som hälerigärning nämns vidare att någon på annat sätt tillgodogör sig saken, t. ex. konsumerar stulet gods. Som häleri bestraffas också förfarande, varigenom någon eljest med saken tar befattning som är ägnad att försvåra dess återställande, som t. ex. att motta, dölja, föryttra eller omarbета saken.

Det förekommer att den som misstänks för stöld av en sak uppger att han köpt denna av en okänd. Om det inte går att styrka att han stulit saken, kan det i stället stå klart att han tagit sådan befattning med sak som är fränhänt annan genom brott att rekvisiten för häleri är uppfyllda.

Vinningshäleri

I paragrafens första stycke andra meningen har med sakhäleri jämförts att någon bereder sig otillbörlig vinning av annans brottsliga förvärv. Bestämmelsen syftar i första hand på sådana fall som att någon tar emot antingen en sak som köpts för stulna pengar eller pengar som influtit vid försäljning av stöldgods eller också en sak som köpts för sådana pengar. Bestämmelsen riktar sig alltså mot att någon bereder sig vinning av annans föregående brott. Ansvar kan följa efter vilket föregående brott som helst som medför förvärv för den brottslige. För att ansvar för häleri skall inträda krävs dessutom att vinningen är otillbörlig; det skall föreligga ett orsakssammanhang mellan förvärvet och vinningen. Straffbara är därför främst de fall då en person utnyttjar den omständigheten att brott ägt rum till att t. ex. betinga sig överpris för något som denne säljer till brottslingen

eller till att köpa något av brottslingen till underpris. Däremot är det inte häleri att mot normal ersättning förse brottslingen med livsförnödenheter även om betalningen härför emanerar från dennes brottsliga verksamhet. Anhöriga till en brottsling kan inte heller straffas för att de tar emot normalt underhåll av honom.

Fordringshäleri

Som ett tredje fall av häleri har i andra meningen i paragrafens första stycke upptagits en bestämmelse om ansvar för den som genom krav, överlåtelse eller på annat dylikt sätt hävdar en fordran som kommit till genom brott. Bestämmelsen syftar i första hand på s. k. efterocker som var kriminaliserat i 1901 års lag angående ocker. Förbrottet kan dock även vara ett förmögenhetsbrott som bedrägeri eller utpressning. Däremot avses inte andra förbrott än brott mot annan: att hävda en fordran som tillkommit t. ex. genom en otillåten valutatransaktion är alltså inte häleri. Det är inte nödvändigt att kravet lyckas för att hälerigärningen skall anses som ett fullbordat brott. Fullbordat brott föreligger redan då fordringen hävdats genom krav. I uttrycket "hävda" ligger att kravet måste framställas med visst eftertryck för att ansvar skall kunna inträda.

Subjektiva rekvisit

Häleribrotten förutsätter på den subjektiva sidan uppsåt. De närmare omständigheterna beträffande förbrottet behöver emellertid inte vara kända för häleraren. Också s. k. eventuellt uppsåt kan föranleda ansvar, varför straff kan ådömas även den som inte kan övertygas om att han känt till att saken var t. ex. stulen men som misstänkt detta och måste antas ha förvärvat saken även om han känt till överlåtarens oärliga åtkomst. Uppsåtet skall föreligga vid själva hälerigärningen men det är å andra sidan tillräckligt att gärningsmannen då har uppsåt att begå häleri. Att han tidigare varit i god tro kan emellertid frita honom från ansvar, om ett godtrosvförvärv kommit emellan som gör honom berättigad att förfoga över egendomen. Har en person i god tro köpt t. ex. stöldgods och därigenom orsakat att den bestulnes äganderätt upphört, kan han inte dömas till ansvar för häleri, om han därefter säljer det. En annan konsekvens av ett mellankommande godtrosvförvärv är att häleriansvar är uteslutet, om en person i ett senare led av överlåtelsekedjan i ond tro tar emot egendom som åtkommit genom brott och den närmast föregående innehavaren gjort exstinktivt förvärv av egendomen.

3.1.2 Häleriförseelse

Det förekommer att personer, som köper saker som de misstänker är stulna, med avsikt låter bli att höra efter hur säljaren kommit över dem. De hoppas nämligen att de på så sätt skall undgå att göra sig skyldiga till uppsåtlig befattningsmed stöldgods, dvs. häleri. I sådana fall saknas ofta förut-

sättningarna för häleri eftersom det många gånger inte är säkert att vederbörande skulle ha köpt sakerna, om de vetat att de var stulna. En straffbestämmelse för oaktsamma förfaranden som svarar mot det uppsåtliga brottet häleri har därför ansetts nödvändig. Enligt 9 kap. 7 § första stycket BrB föreligger därför häleriförseelse, om gärningsmannen i fall som avses i 6 § inte insåg men hade skäligen anledning anta att brott förelåg. Straffet för häleriförseelse är böter eller fängelse i högst sex månader.

För att ansvar för häleriförseelse skall inträda krävs oaktsamhet i förhållande till den omständigheten att ett förbrott förelåg. I övrigt är även häleriförseelse ett uppsåtligt brott. För ansvar räcker att gärningsmannen haft kännedom om (eller skulle ha haft kännedom, om han förfarit med rimlig aktsamhet och eftertanke) sådana omständigheter som för honom utgjorde eller borde ha utgjort tillräckliga skäl för att allvarligt misstänka att brott förelåg. Kravet på oaktsamhet är personligt. Det ställs olika högt för olika personer beroende på deras personliga förutsättningar. Det skall av just gärningsmannen kunna krävas att han förstått att brott kanske förelåg. Kraven är särskilt stora på personer som i sin yrkesutövning löper risk att komma i kontakt med personer som vill belåna eller sälja gods som åtkommits på brottslig väg. Oaktsamhetskravet sammanfaller inte med det krav på ond tro som utesluter civilrättsligt godtrosförvärv. Godtrosförvärv kan ske först när det saknas anledning att misstänka att brott förelåg. Ofta krävs dessutom att den godtroende förvärvaren företagit viss kontroll av överlåtarens behörighet att förfoga över saken. Det finns därför ett gränsland mellan det civilrättsliga och det straffrättsliga oaktsamhetskravet (se Jareborg, Förmögenhetsbrotten s. 176). Om gärningsmannen befinner sig i detta gränsland när han tar befattning med saken kan han inte fällas till ansvar för häleri men han kan inte heller göra ett godtrosförvärv. Eftersom saken förblir "smittad" kan han senare göra sig skyldig till häleri eller häleriförseelse, om han då fått vetskap om eller skäligen anledning anta att brott förelåg.

För ansvar för häleriförseelse räcker det alltså inte att köparen av stöldgods saknar sådan god tro som skulle ha gjort hans förvärv till ett godtrosförvärv. Om förvärv i allmänhet gäller att underlåtenhet att kontrollera säljarens åtkomst inte medför ansvar för häleriförseelse, om det inte finns särskild anledning till misstanke.

I 7 § första stycket förutsätts liksom i 6 § att de här beskrivna förfarandena skall ha föregåtts av annat brott. Huvudregeln är att gärningar som förövats efter det att förbrottet blivit fullbordat bedöms som häleri eller häleriförseelse, medan tidigare gärningar bedöms som medverkan till förbrottet. Enligt 7 § andra stycket skall emellertid medverkan till förbrottet i visst fall bedömas som häleriförseelse, nämligen om någon medverkat till brott varigenom egendom frånhändes annan och därvid inte insåg men hade skäligen anledning anta att brott förövades.

3.2 Lagen (1974:1065) om visst stöldgods m. m.

Tillgreppen i butiker, varuhus och bostadslägenheter har ökat i antal under senare år och det har blivit allt svårare att få fram uppgifter om vem som är rätt ägare till egendom som anträffas i samband med brottsutredningar. Vid husrannsakan har polisen ofta påträffat mängder av gods som stulits i butiker, bostäder eller från parkerade bilar. I många fall kan godset inte spåras till ägaren på grund av att det saknas anmälan från målsäganden. Ibland påträffas egendom som uppenbarligen utgör utbyte av brott i s. k. tjuvgömmor, där man saknar spår såväl av gärningsman som målsägande. Många gånger har dessutom målsäganden fått ersättning för den stulna egendomen från sin försäkring, varför äganderätten till egendomen – i enlighet med de försäkringsvillkor som allmänt tillämpas – övergått till försäkringsgivaren. Försäkringsbolagen har å sin sida ofta inget intresse av att belasta sin förvaltningsapparat med egendom av mestadels ringa värde vilket medför att egendomen blir liggande hos polisen utan att efterfrågas.

I prop. 1974:124 konstaterade föredragande departementschefen att det saknades regler för hur polis och åklagare skulle handla när egendom som frånhänts annan genom brott och som saknade känd ägare påträffats. Det framstod som stötande att gärningsmannen fick behålla stöldgods eller annan genom brott åtkommen egendom bara därför att någon ägare till egendomen inte kunnat anträffas. Han föreslog därför att egendom som åtkommit genom brott från okänd målsägande i vissa fall skulle kunna tas om hand. Bestämmelser härom borde inte konstrueras som ett förverkande enligt brottsbalken utan tas in i en särskild lag. I enlighet därmed beslutas lagen (1974:1065) om visst stöldgods m. m. (stöldgodslagen).

Bestämmelserna i 1 § första stycket stöldgodslagen innebär att stöldgods och annan egendom som frånhänts rätte ägaren genom brott skall tas i förvar, om varken ägaren eller annan som har rätt till egendomen är känd. Man kan här tänka sig att egendomen anträffas i en tjuvgömma och att gärningsmannen liksom rätte ägaren förblir okänd. En annan tänkbar situation är att egendomen anträffas hos någon som kan övertygas om att ha stulit den men egendomen ändå inte kan återställas till rätt ägare på grund av svårigheter att fastställa dennes identitet. Ett från de nu berörda situationerna principiellt annorlunda fall regleras i 1 § andra stycket. Där föreskrivs, att egendom som åtkommit genom brott skall tas i förvar, om varken ägaren eller annan, t. ex. försäkringsbolag som trätt i ägarens ställe, gör anspråk på den. Allmänt gäller vidare att försvarstagande inte får ske, om det skulle vara uppenbart obilligt.

Det praktiska intresset koncentreras på de i 1 § första stycket beskrivna situationerna. De bygger på att man inte kan finna rätte ägaren till egendomen. Har innehavaren av egendomen gjort ett godtrosförvärv blir stöldgodslagen inte tillämplig. Som närmare utvecklas i det följande kan godtrosförvärv ske först när förvärvaren saknat varje anledning att misstänka

att brott förelåg. Det finns därför en zon mellan det civilrättsliga culpakravet och det straffrättsliga culpakrav som uppställs bl. a. i bestämmelserna om häleriförseelse. Om gärningsmannen befinner sig i denna zon när han tar befattning med saken så kan han inte fällas till ansvar för häleriförseelse, men han kan inte heller göra ett godtrosförvärv. Egendomen kan i sådant fall tas i förvar enligt stöldgodslagen, om övriga förutsättningar för en sådan åtgärd föreligger.

Beslut om att egendom skall tas i förvar meddelas som regel av allmän domstol på talan av åklagare. I tjuvgömmefallen och i de fall där såväl innehavaren som ägaren eller hans rättsinnehavare avstått från att göra anspråk på egendomen får åklagaren meddela förordnande om att egendomen skall tas i förvar (2 §). Om förfarandet med egendom som tagits i förvar och om rätt för ägare som sedermera blir känd eller annan som har rätt till egendomen att få egendomen utlämnad till sig eller att erhålla ersättning, finns bestämmelser i lagen (1974: 1066) om förfarandet med förverkad egendom och hittegods m. m.

I 5 § anges att lagen inte skall tillämpas på hittegods. Med hittegods avses all egendom som inte befinner sig i någons besittning, varvid även den besittning som en tjuv kan tänkas ha måste beaktas. Detta innebär att stöldgods som tappats eller övergetts är att betrakta som hittegods. Om någon påträffar en tjuvgömma t. ex. nergrävd i naturen, får egendomen anses vara i tjuvens besittning under förutsättning att han har praktisk möjlighet att återfinna den. I sådana fall kan den nergrävda egendomen inte betraktas som hittegods. Är det däremot tveksamt huruvida den anträffade egendomen åtkommits genom brott eller om den skall anses alltjämt vara i tjuvens besittning, tillämpas bestämmelserna om hittegods.

3.2.1 Erfarenheterna av stöldgodslagen

Stöldgodslagen, som trädde i kraft den 1 juli 1975, mottogs med stor förväntan av polis och åklagare. Under förarbetena till stöldgodslagen uttalade exempelvis chefen för dåvarande utredningsavdelningen i Stockholms polisdistrikt följande.

Förslaget till stöldgodslag innebär en reglering av ett område där stor oklarhet förut rätt och där olika praxis utvecklats inom olika polisdistrikt. Speciellt för Stockholms polisdistrikt har omfattningen av det stöldgods vartill ingen ägare kunnat anträffas vållat många problem, vilket tvingat fram praktiska lösningar, inte alltid kanske i överensstämmelse med gällande lagregler. När förslaget nu föreligger kan det med tillfredsställelse konstateras att det i stort överensstämmer med den praxis som utvecklats i Stockholm.

Från olika håll har emellertid gjorts gällande att stöldgodslagen inte har infriat förväntningarna. Det har t. o. m. påståtts att förutsättningarna för att omhänderta och förverka stöldgods minskat sedan stöldgodslagen trädde i kraft. För att vinna klarhet på bl. a. denna punkt gjordes i Stockholms

polisdistrikt under år 1977 en utvärdering av stöldgodslagen. Till grund för utvärderingen låg 19 fall av misstänkta stöld/hälerier under åren 1975–77.

I de undersökta fallen hade gods till ett sammanlagt värde av 2 milj. kr. tagits i beslag vid husrannsakan hos misstänkta gärningsmän. Av det beslagtagna godset kunde endast en fjärdedel – värt ca 500 000 kr. – härledas till viss brottsplats och målsägande. Det gods som sålunda kunde identifieras härrörde från stöld vid vilka enligt målsägandena egendom till ett sammanlagt värde av 5 milj. kr. hade tillgripits; endast en tiondel av detta kunde alltså spåras. Av det identifierade godset kunde mindre än hälften – värt ca 200 000 kr. – återställas till målsägandena eftersom de personer hos vilka godset anträffats gjorde gällande att de förvärvat merparten av det i god tro. Enligt utredningspersonalen hade de godtroende förvärvarna varit mycket angelägna om att få kopior av domar och åklagarbeslut; de hade nämligen tidigare inte kunnat förete några åtkomsthandlingar. Det gods som tagits i beslag utan att sedermera kunna identifieras (värde ca 1,5 milj. kr.) återlämnades också till besittningshavarna. Sammanfattningsvis utlämnades alltså gods till ett sammanlagt värde av närmare 1,8 milj. kr. som tagits i beslag som misstänkt stöldgods till de personer hos vilka det anträffats, trots att man vid tiden för beslutet om beslag hade skäligen anledning att misstänka att godset fränhänts annan genom brott. I endast ett fall av nitton fördes talan om tagande i förvar av åklagaren; tingsrättens beslut därom upphävdes sedermera av hovrätten.

Av de redovisade 19 fallen i undersökningen kan följande nämnas till beläggning av de svårigheter som möter vid lagens tillämpning.

Vid husrannsakan hos fyra personer – A, B, C och D – som alla mer eller mindre yrkesmässigt handlade med konst och antikviteter, beslagtogs guld- och silverföremål till ett sammanlagt värde av 200 000 kr. Det visade sig att föremålen "vandrat" i denna krets genom skilda överlåtelser.

Under utredningen framkom att de fyra – som kände varandra väl – gjorde upp sina affärer bl. a. i korridorerna och garaget till Stockholms auktionskammare. Några försäljningar skedde också på restaurang, varvid emellertid visning och överlåtelse skedde ute på gatan i en bil. Ett antal silverföremål, som enligt målsäganden var värt drygt 130 000 kr., såldes vidare av B till C på Eriksdalsbadet i Stockholm för 18 000 kr. C sålde i sin tur godset till D för 22 000 kr. Denna försäljning skedde i C:s lägenhet. C uppgav för D att han köpt silvret privat. Som bevis härför visade C upp ett kvitto för D. C höll därvid handen över kvittot så att säljarens namn och köpeskillningens storlek doldes för D.

Åtal för häleri väcktes mot de fyra. Tingsrätten fällde A för häleriförseelse till sex månaders fängelse. B och C dömdes för samma brott till dagsböter medan D frikändes helt.

Av de föremål som togs i beslag – värda ca 200 000 kr. – kunde gods till ett värde av 150 000 kr. härledas till en viss brottsplats och målsägande.

Denne målsägande fick emellertid tillbaka föremål för endast 50 000 kr. eftersom innehavarna ansågs ha förvärvat övriga föremål i god tro. Den del av det beslagtagna godset som inte hänförde sig till nyssnämnda brottsplats – värt ca 50 000 kr. – återlämnades också till innehavarna eftersom någon annan ägare inte kunde återfinnas.

3.3 Godtrosförvärv av lösöre

När en person överlåter en sak utan att ha rätt att förfoga över den och förvärvaren inte känner till eller har anledning att räkna med att det förhåller sig på detta sätt, uppstår en konflikt mellan den ursprunglige ägarens och den godtroende förvärvarens anspråk på saken. Denna konflikt brukar lösas efter någon av två olika huvudlinjer, extinktionsprincipen resp. vindikationsprincipen. Extinktionsprincipen innebär, att den godtroende förvärvarens intresse ges företräde och att den ursprunglige ägaren inte kan få tillbaka egendomen, i varje fall inte utan att betala ersättning till förvärvaren. Äganderätten till saken anses ha övergått till förvärvaren på grund av godtrosförvärvet. Vindikationsprincipen däremot gynnar den ursprunglige ägaren genom att denne ges rätt att ta tillbaka saken från den godtroende förvärvaren utan att behöva betala någon ersättning till denne.

Svensk rätt bygger på extinktionsprincipen. Bestämmelserna om godtrosförvärv av lösöre har utbildats i rättspraxis med utgångspunkt i vissa bestämmelser i 1734 års lag, nämligen 11 kap. 4 § och 12 kap. 4 § handelsbalken. Dessa paragrafer handlar om lånat och deponerat gods. Om låntagaren eller depositarien utan ägarens tillstånd har överlåtit eller pantsatt godset har ägaren rätt att återlösa detta. Av bestämmelserna har motsättningsvis ansetts följa att den som har mottagit egendomen inte är skyldig att lämna den ifrån sig utan lösen, om han är i god tro. Denna extinktionsregel har i praxis fått vidsträckt analogisk tillämpning. Sålunda tillämpas den sedan mitten av 1800-talet även beträffande stöldgods.

Extinktionsprincipen gäller i fråga om lösöre, dvs. lösa saker. Beträffande fast egendom finns vissa regler om godtrosförvärv i jordabalken. Särskilda bestämmelser finns också i viss utsträckning när det gäller lös egendom som inte kan hänföras till lösöre, t. ex. skuldebrev. Vissa fartyg och luftfartyg skiljer sig från andra slag av lösöre därigenom att de kan in-tecknas för fordran. Sådana fartyg och luftfartyg kan inte bli föremål för godtrosförvärv enligt de regler som gäller för pantsättning av lösöre (10 kap. 7 § handelsbalken). Den förhärskande uppfattningen synes emellertid vara, att de ändå kan bli föremål för godtrosförvärv efter i princip samma regler som lösöre i allmänhet (se SOU 1970: 74 s. 94).

Godtrosförvärv kan uppkomma vid överlåtelse – köp, byte och gåva – samt vid pantsättning. Enligt praxis anses också godtrosförvärv av retentionsrätt kunna ske i vissa fall. Sålunda torde exempelvis den som i god tro har tagit emot en bil för reparation ha en mot bilens ägare verkande reten-

tionsrätt till säkerhet för fordran på grund av reparationen även om beställaren saknade rätt att disponera bilen.

Exstinktionsprincipen är tillämplig i fall då den som förfogar över egendom till förmån för godtroende medkontrahent inte själv är ägare till egendomen. Den som har köpt gods på avbetalning med s. k. äganderättsförbehåll, dvs. förbehåll om att äganderätten skall kvarligga hos avbetalnings-säljaren till dess köpeskillingen har betalats till fullo, anses härvid inte som godsets ägare. Exstinktionsprincipen gäller alltså vid olovliga förfoganden även avbetalningsgods.

En speciell situation utgörs av tvesalufallen, dvs. fall då ägaren har sålt samma sak till olika personer. Enligt 1 kap. 5 § handelsbalken skall då den som först köpte behålla godset. Det är emellertid allmänt vedertaget att lagrummet bara reglerar det fallet att ingen av köparna har fått godset i sin besittning. Har den senare köparen i god tro fått egendomen i sin besittning, anses han därmed ha gjort ett godtrosvförvärv med verkan att den förste köparens anspråk får vika.

Enligt förmynderskapslagstiftningen och konkurslagstiftningen är omyndig och konkursgäldenär i stor utsträckning hindrade att förfoga över sin egendom. Om förfogande ändå sker, anses medkontrahenterna inte kunna åberopa reglerna om godtrosvförvärv. Motsvarande gäller om en rättshandling är ogiltig därför att den har företagits under inflytande av rubbad själsverksamhet. Om den disponerande inte har uppträtt som ägare utan handlat för annans räkning i dennes namn, torde gällande regler om exstinktiva godtrosvförvärv inte heller vara tillämpliga.

En förutsättning för godtrosvförvärv är att den disponerande hade egendomen i sin besittning och att tradition har ägt rum, dvs. att egendomen har överförts i förvärvarens besittning. Om den disponerande är eller har varit kommissionär gäller dock vissa specialregler i lagen (1914: 45) om kommission, handelsagentur och handelsresande (kommissionslagen). Bestämmelserna (54 och 55 §§), som är tillämpliga vid olovliga dispositioner över kommittentens gods, innebär bl. a. att tredje man kan göra avtalet med kommissionären gällande, om denne hade godset i sin besittning. Det fordras alltså inte att godset överförs i förvärvarens besittning.

För att exstinktion skall inträda krävs att förvärvaren varit i god tro både när avtalet träffades och när traditionen ägde rum. Kravet på god tro innebär dels att förvärvaren rent faktiskt inte skall ha förstått, att den som disponerade över egendomen saknade rätt att förfoga över denna, dels att han skall ha iakttagit skälig aktsamhet vid förvärvet. Vad som menas med skälig aktsamhet beror på omständigheterna i det särskilda fallet. I rättspraxis finns en klar tendens att ålägga framför allt köpare av motorfordon ganska långtgående undersökningsplikt (se t. ex. NJA 1961 s. 567).

Enligt 11 kap. 4 § och 12 kap. 4 § handelsbalken har i där avhandlade fall den ursprungliga ägaren rätt att lösa egendomen från godtroende förvärvare. I tvesalufallen har den förste köparen enligt praxis lösningsrätt gent-

emot senare köpare som i god tro har fått egendomen i sin besittning. Lösningensrätten torde kunna utövas under praktiskt taget obegränsad tid. Det är inte klart hur lösenbeloppet skall beräknas, dvs. om det skall motsvara egendomens värde vid inlösningstillfället (värdeprincipen) eller det vederlag förvärvaren kan ha utgett (vederlagsprincipen).

En mera utförlig redogörelse för gällande rätt lämnas i betänkandet (SOU 1965: 14) Godtrosförvärv av lösöre (s. 27–130) till vilken hänvisas.

3.3.1 Förslag till sammordisk lagstiftning

I fråga om godtrosförvärv av lösöre gäller olika regler i de nordiska länderna. Svensk och finsk rätt bygger på exstinktionsprincipen. Beträffande egendom, som frånhänts rätte ägaren genom stöld eller liknande brott, skiljer sig emellertid svensk och finsk rätt åt. Gällande rätt i Finland gör nämligen undantag från exstinktionsprincipen för sådana fall. I Danmark och Norge å andra sidan erkänns principen om godtrosförvärv i fråga om lösöre blott i några undantagsfall, medan man där i övrigt har regeln om obegränsad vindikationsrätt.

I en skrivelse till de nordiska ländernas regeringar den 17 februari 1959 hemställde Nordiska rådets presidium att dessa skulle inleda gemensamt utredningsarbete i syfte att nå fram till mera enhetliga regler än de nuvarande beträffande verkan av god tro vid exstinktiva förvärv av lös egendom i de fall ursprunglige ägaren eller innehavaren gör anspråk på att återfå egendomen.

Med anledning av framställningen från Nordiska rådet tillkallades i Danmark, Finland, Norge och Sverige särskilda sakkunniga med uppdrag att kartlägga gällande regler samt att åtminstone i princip föreslå de lagändringar som lämpligen kunde anses böra komma i fråga för att uppnå rättslikhet i de nordiska länderna på området.

Efter några års utredningsarbete lades betänkanden fram i Danmark, Finland och Sverige. Det svenska betänkandet (SOU 1965: 14) Godtrosförvärv av lösöre innehåller ett lagförslag som nära överensstämmer med motsvarande förslag från de danska och finska utredningarna. Det bygger på exstinktionsprincipen. Huvudregeln är att den som i god tro förvärvat lösöre och får det i sin besittning får full äganderätt till egendomen. Denna huvudregel kompletteras med särregler för två olika fall. Det ena av dessa gäller egendom som har frånhänts den ursprunglige ägaren genom stöld eller rån. För att godtrosförvärv skall komma till stånd i ett sådant fall krävs att förvärvaren kan visa att han med skäligen noggrannhet har undersökt överlåtarens åtkomst. Den andra särregeln är tillämplig vid förvärv av sådan egendom som allmänt säljs på kredit med äganderättsförbehåll. Godtrosförvärv av sådan egendom kan göras gällande bara om förvärvaren genom granskning av åtkomsthandling eller kvitto eller på annat sätt har försökt förvissa sig om att överlåtaren inte på grund av äganderättsförbehåll saknade rätt att överlåta egendomen. Om förvärvet har skett på offentlig

auktion eller från yrkesmässig försäljare med fast affärsställe eller under därmed likartade förhållanden, är de bägge särreglerna inte tillämpliga annat än om särskild anledning till misstanke föreligger. Lagförslaget upptar vidare regler om rätt i vissa fall för den ursprunglige ägaren att återlösa egendom som varit föremål för godtrosvärk.

Vid remissbehandlingen av de tre betänkandena utsattes dessa för åtskillig kritik i de olika länderna.

Karaktäristiskt för kritiken var att remissinstanserna i vart och ett av länderna ansåg där gällande rätt vara tillfredsställande och motsatte sig ändring samt fann att de sakkunnigas förslag innebar en olämplig kompromiss. Särregeln för stöldgods mötte hårt motstånd hos de svenska remissinstanserna, som ansåg att den på ett betänkligt sätt luckrade upp extinktionsprincipen, eftersom förvärvaren inte har någon möjlighet att i förvärsögonblicket avgöra om egendomen är av det slag som särregeln är tillämplig på. I Danmark och Finland ansågs det å andra sidan inte acceptabelt att gå ifrån vindikationsprincipen när det gäller stöldgods.

I detta läge anmälades lagstiftningsfrågan i Nordiska rådet av danska regeringen, som hemställde om rådets uttalande rörande principerna i föreliggande lagförslag. Detta resulterade i en rekommendation (rek. 13/1967), där Nordiska rådet hemställde till de nordiska ländernas regeringar att försöka genomföra en enhetlig nordisk lagstiftning om förvärv av lösöre i god tro. Denna borde enligt rådet, bortsett från fall av stöld, rån och grovt tvång, bygga på en allmän extinktionsregel. Om enhetliga regler inte kunde uppnås för fall av nyssnämnda art, hemställde rådet att lagförslagen avfattades på sådant sätt att man i rättstillämpningen i största möjliga utsträckning skulle komma till samma resultat.

Ärendet föranledde därefter fortlöpande kontakter mellan företrädare för justitiedepartementen i Danmark, Finland, Norge och Sverige. Frågan gavs emellertid inte någon särskild hög prioritet och fick av olika skäl vila en tid. Under år 1972 aktualiserades emellertid ärendet på nytt, och i Danmark togs det upp vid överläggningar med representanter för näringslivet och konsumentintressena. Härvid visade det sig att näringslivet alltså motsatte sig ändring av gällande rätt, medan man på konsumenthåll intog en neutral ståndpunkt. I detta läge beslöt man sig på danskt håll för att inte lägga fram något förslag till lagstiftning. Detta anmälades till Nordiska rådet, som i februari 1973 beslöt att anse spörsmålet som slutbehandlat för rådets del.

Sedan det sålunda visat sig att någon samnordisk lagstiftning på området inte skulle komma till stånd, ansågs från svensk sida något behov av att gå vidare med detta lagstiftningsärende inte föreligga. Kungl. Maj:t beslöt därför den 21 september 1973 att avskryva frågan från vidare handläggning. Dessförinnan hade emellertid ärendet framskridit så långt att man inom justitiedepartementet utarbetat ett utkast till lagrådsremiss med förslag till

lag om godtrosförvärv av lösöre. Utkastet till lagrådsremiss fogas som *bilaga*¹ till denna promemoria.

I Norge har man nyligen antagit en ny lag om godtrosförvärv av lösöre [lov om rett till løsøre ervervet i god tro (exstinktionsloven)]. Lagen bygger på exstinktionsprincipen (1 §). Godtrosförvärv äger emellertid inte rum, om egendomen genom stöld, egenmäktigt förfarande, rån eller annat våld eller hot om våld har eller kan antas ha frånhänts ägaren eller den som på ägarens vägnar haft egendomen i sin besittning (2 §). Undantagna från godtrosförvärv är vidare konstverk, antikviteter och museiföremål som är i offentlig ägo eller tillhör en privatsamling som är öppen för allmänheten. Lagen träder i kraft den 1 januari 1979.

3.3.2 Behandlingen i riksdagen av frågan om godtrosförvärv av lösöre

Reglerna om godtrosförvärv har varit uppe till behandling i riksdagen vid två tillfällen under 1970-talet.

I motionen 1974: 645 hemställdes att riksdagen hos Kungl. Maj:t skulle begära förslag till sådan ändring i gällande lag att godtrosförvärv inte skall anses föreligga i fall där någon köper stöldgods på ett ställe där handel av detta slag vanligen inte förekommer. I motionen 1976/77: 649 hemställdes att riksdagen hos regeringen skulle begära en översyn av reglerna för godtrosförvärv av stöldgods i syfte bl. a. att ändra de svenska lagreglerna i riktning mot vad som gäller i övriga nordiska länder.

I sitt av riksdagen godkända betänkande (LU 1974: 3) över motionen 1974: 645 ansåg lagutskottet att det – med hänsyn till motståndet hos de svenska remissmyndigheterna mot lagändringar på förevarande område (se ovan 3.3.1) och då kraven på god tro under senare år i rättspraxis genomgått en skärpning i sådan riktning som förordades i motionen – inte var aktuellt att på nytt ta upp den av motionären berörda frågan till närmare övervägande; utskottet hemställde därför att riksdagen skulle avslå motionen. I sitt betänkande (LU 1976/77: 16) över motionen 1976/77: 649, likaledes godkänt av riksdagen, fann lagutskottet att det sedan år 1974 inte förekommit något som föranledde till ändring i riksdagens ställningstagande. Utskottet avstyrkte därför bifall till motionen.

3.4 Kontroll av vissa branscher

3.4.1 Allmänt

Vid sidan av den straffrättsliga lagstiftningen om häleri, de straffprocessuella bestämmelserna om förvarstagande av stöldgods och de civilrättsliga reglerna om godtrosförvärv har lagstiftaren prövat näringspolitiska åtgärder för att stävja handeln med stöldgods. Vad som därvid kommit i fråga är skärpt kontroll av branscher som ger särskilt stora möjligheter att

¹ Bilagan utesluten här.

föra ut stöldgods i den allmänna handeln. Bestämmelserna om obligatorisk kontrollstämpling i lagen (1974: 283) om handeln med arbeten av guld, silver eller platina är ett exempel på sådana kontrollåtgärder, det tidigare gällande kommunala auktionsmonopolet ett annat. Av större betydelse i detta sammanhang är emellertid den samhällskontroll som sker av skrothandel, pantlånerörelse samt tillfällig handel.

3.4.2 Skrothandel

Handeln med skrot och annat begagnat gods är sedan gammalt underkastad särskild reglering. Gällande bestämmelser finns i förordningen (1949: 723) angående handel med skrot, lump och begagnat gods.

Syftet med skrothandelsförordningen är i första hand att motverka tillgreppsbrott genom att hindra eller försvåra avsättningen av oärligt åtkommet gods och att underlätta polismyndigheternas efterspaningar av sådant gods. Förordningen är tillämplig på yrkesmässig handel med järn- och annat metallskrot, textilavfall, lump samt vissa slag av begagnat gods såsom kläder och pälsverk, cyklar, kameror och smycken. Vidare är förordningen tillämplig på yrkesmässig handel med begagnade skriv- och räknemaskiner, radio- och televisionsapparater samt musikinstrument.

I förordningen skiljs i olika avseenden mellan fast handlande – varmed förstås den som för utövande av rörelsen innehar kontors- eller butikslokal eller upplagsställe – och uppköpare, dvs. annan person, som idkar rörelse som avses i förordningen (2 §).

För rätt att idka skrothandel krävs särskilt tillstånd av polismyndigheten i den ort, där rörelsen huvudsakligen skall bedrivas. Tillstånd kan beviljas bolag eller ekonomisk förening samt enskild person (3–4 §§). Skrothandelsrörelse som bedrivs av bolag eller ekonomisk förening skall ha en av polismyndigheten godkänd föreståndare, vilken är ansvarig för rörelsens skötsel (6–8 §§). För uppköpare gäller att tillståndet är begränsat i olika avseenden (5 §).

För den fasta handeln meddelas särskilda föreskrifter i 10–16 §§. Bestämmelserna avser godkännande av ställe för rörelsen, förvärvande av gods, förande av särskild bok (affärsbok) samt märkning och förvaring av mottaget gods. Även för uppköpare finns särskilda föreskrifter (17–18 §§). Sålunda får uppköpare inte förvärva gods av okänd person, med mindre denne kan legitimera sig på ett tillfredsställande sätt eller förvärvet sker i överlåtarens bostad eller affärslokal. Vidare åligger det uppköpare att anteckna varje affär på numrerade inköpsnotor.

I vissa fall gäller lättnader i nu berörda bestämmelser (19–21 §§). Bl. a. får polismyndigheten medge undantag från bestämmelserna om anteckningsskyldighet.

Förordningen innehåller också allmänna bestämmelser om rörelseidkarens skyldigheter (22–27 §§). Bl. a. föreskrivs skyldighet att lämna polismyndighet bistånd. Polismyndighet har rätt att undersöka lokaler och lager

samt att granska affärsbok och inköpsnotor. Vidare kan polismyndighet meddela särskilda ordningsföreskrifter för rörelsen.

Slutligen innehåller förordningen straff- och besvärsmåttbestämmelser. Straffet för brott mot förordningen är böter.

Tillämpningsföreskrifter till skrothandelsförordningen finns i en särskild kungörelse (1949: 725).

3.4.3 Pantlånerörelse

Enligt lagen (1949: 722) om pantlånerörelse får lånerörelse i vilken lösören mottas såsom pant inte utövas utan tillstånd av länsstyrelsen. Tillstånd får meddelas endast om det kan anses föreligga behov av rörelsen. Tillstånd skall företrädesvis lämnas antingen till kommun eller till bolag eller ekonomisk förening som vill driva rörelsen utan vinstsyfte och på villkor som är fördelaktiga för låntagarna. Enskild person får beviljas tillstånd endast om han gjort sig känd för redbarhet och ordentlighet och i övrigt anses lämplig (1 §).

Frågor om tillstånd prövas av länsstyrelsen i den ort där rörelsen skall drivas. I lärendet skall yttrande inhämtas från kommunen och polismyndigheten (2 §).

Om pantlånerörelse drivs av kommun, bolag eller ekonomisk förening, skall det finnas en särskild föreståndare som ansvarar för rörelsens skötsel. Bedrivs rörelsen av bolag eller ekonomisk förening, skall föreståndaren vara godkänd av länsstyrelsen (3 §).

Tillstånd att driva rörelse och godkännande av föreståndare kan återkallas på grund av anmärkningar mot rörelsens skötsel (5 §).

Pantlånerörelse står under länsstyrelsens tillsyn. Utövare av pantlånerörelse är skyldig att tillhandahålla länsstyrelsen erforderliga uppgifter om rörelsen samt att låta länsstyrelsen få del av rörelsens bokföring samt tillträde till rörelsens lokaler (14 §).

Pant får mottas endast från den som antingen är känd för pantlånerörelsens utövare eller hans personal eller som kan legitimera sig på ett tillfredsställande sätt (16 §). Över rörelsen skall föras bok (pantbok) av vilken skall framgå bl. a. panternas art och antal, mått eller vikt, fabrikat och tillverkningsnummer eller annat särskilt kännemärke. I pantboken skall också antecknas pantsättarens och pantlösarens namn, yrke och bostad samt typ och nummer på legitimationshandlingen (18 §). Enskild person som utövar pantlånerörelse eller föreståndare för sådan rörelse är skyldig att efter anmälan från polismyndighet att gods förkommit eller olovligen fränhänts ägaren omedelbart undersöka om godset finns i hans besittning eller om han har någon anteckning om det samt – i sådant fall – underrätta polismyndigheten därom. Om utövaren eller föreståndaren på annat sätt får kännedom om eller misstänker att den som vill pantsätta gods åtkommit detta olovligen eller eljest är obehörig att sätta godset i pant, är han vidare

skyldig att underrätta polisen (19§). Polisen kan ålägga den som utövar pantlånerörelse att till polisen anmäla föremål av visst eller vissa slag som mottas i rörelsen (20§). Utövare av pantlånerörelse är också skyldig att låta polisen undersöka rörelsens lokaler samt granska pantboken (21§).

3.4.4 Tillfällig handel

1864 års näringsfrihetsförordning ställde krav på tillstånd för bl. a. kringföringsförsäljning (s. k. gårdfarihandel) och realisation. Bestämmelserna avlöstes av förordningen (1968: 564) om tillfällig handel. 1968 års förordning blev emellertid snart föremål för kritik. Den tillfälliga handeln ansågs på grund av de begränsade kontrollmöjligheterna främja en tämligen omfattande kriminalitet. Sålunda angavs försäljningsformen underlätta både avsättningen av olovligt åtkommet gods och brott mot mervärde- och annan skattelagstiftning. Mot bakgrund av den kritik som sålunda framkom skärptes regleringen med verkan fr. o. m. den 1 juli 1976.

Bestämmelserna återfinns numera i lagen (1975: 985) om tillfällig handel.

Med tillfällig handel förstås att någon yrkesmässigt salubjuder medförda varor på ett av honom tillfälligt begagnat försäljningsställe eller under kringföring. Utanför begreppet faller (1) försäljning till näringsidkare, (2) torghandel eller handel på marknad, mässa eller utställning, (3) handel anordnad i samband med sådan offentlig tillställning som avses i 9§ allmänna ordningsstadgan (1956: 617), t. ex. idrottstävling, cirkusföreställning samt tivoli- och marknadsnöjen, (4) kringföringsled i en rörelse som annars bedrivs på stadigvarande driftställe och avser sådana varor som regelmässigt saluförs eller framställs där och (5) sedvanlig auktionsförsäljning av lösöre som tillhör dödsbo eller enskild person (1§).

Tillfällig handel får drivas endast efter särskilt tillstånd som i regel meddelas av länsstyrelsen i det län där försäljningen skall äga rum. Svensk medborgare och utlänning som har permanent uppehållstillstånd får dock utan tillstånd driva tillfällig handel med livsmedel, blommor, alster av inhemsk hemslöjd och tryckt skrift (3§).

Den som driver tillfällig handel utan tillstånd eller utan att godkänd föreståndare finns eller i strid mot villkor eller föreskrifter som har meddelats dömes till böter. Till samma straff dömes den som för annans räkning driver eller förestår sådan olovlig handel (10§ första stycket).

Från flera håll har anförts att lagen om tillfällig handel i olika avseenden inte har fungerat tillfredsställande. Vissa krav på ändringar i lagen har också framställts. Bl. a. har påpekats att tillfälliga försäljningsformer som inte omfattas av regleringen, t. ex. torghandel, har ökat i omfattning samt att tillfällig handel förhållandevis ofta bedrivs utan tillstånd. Vidare har framförts att konsumenterna ofta saknar möjlighet att nå tillfälliga försäljare för reklamation vid tillfälliga försäljningsformer som inte omfattas av lagen, t. ex. vissa auktioner.

Under hösten 1977 har – mot bakgrund av den kritik som riktats mot la-

gen om tillfällig handel – inom handelsdepartementet gjorts en översyn av lagen i olika avseenden.

Översynen har lett fram till förslag (prop. 1977/78: 186) till vissa begränsade ändringar i lagen om tillfällig handel. Tillstånd till tillfällig handel skall fortfarande meddelas mycket restriktivt. Huvudregeln är att tillstånd kan ges endast om handeln är av väsentlig betydelse från konsumentsynpunkt. Särskilda skäl skall dock kunna beaktas. Vidare föreslås lättnader för tillverkare att till allmänheten sälja varor som de själva har tillverkat. Nya regler föreslås också som skall underlätta för konsumenterna att nå tillfälliga försäljare för reklamation och liknande.

4 Utredningar inom kommittéväsendet

4.1 Förmögenhetsbrottsutredningen

I mars 1976 beslutade regeringen att tillsätta en utredning (Ju 1976: 4) för översyn av lagstiftningen om förmögenhetsbrott. I direktiven till förmögenhetsbrottsutredningen anslöt sig föredragande departementschefen i allt väsentligt till de överväganden som redovisades i en rapport (1975: 3) Förmögenhetsbrotten – Riktlinjer för en översyn, som BRÅs kriminalpolitiska arbetsgrupp lagt fram. Enligt direktiven bör utredningsarbetet inriktas på att anpassa lagstiftningen på detta område till det moderna samhällets värderingar. Här ingår att ompröva nuvarande straffvärdegränser och straffbarhetsgrader. En viktig uppgift för utredningen bör vara att undersöka om förutsättningar finns för en allmän sänkning av straffnivån för förmögenhetsbrotten så att dessa från straffvärdesynpunkt bättre anpassas till annan brottslighet. Bortsett från kriterierna för de olika straffbarhetsgraderna och straffsatserna bör det inte vara någon huvuduppgift för utredningen att föreslå ändringar i den straffrättsliga uppbyggnaden av de särskilda brotten. Utredningen bör dock vara oförhindrad att med ledning av nya erfarenheter ta upp frågor om ändringar eller tillägg i brottsbalkens bestämmelser om förmögenhetsbrotten. Utredningen bör särskilt pröva om behov och förutsättningar finns att införa en allmän straffbestämmelse om ansvar för efterföljande medverkan. En bestämmelse om detta skulle i så fall inbegripa vissa förfaranden som inte täcks av nuvarande bestämmelser om s. k. fordringshäleri i 9 kap. 6 § BrB.

I januari 1977 fick förmögenhetsbrottsutredningen tilläggsdirektiv (Dir 1977: 6) som innebär att kommittén mer allsidigt och förutsättningslöst än vad som följer av de ursprungliga direktiven kan pröva de straffbarhetsgrunder och straffvärdegränser som bör gälla för förmögenhetsbrotten.

Utredningens arbete beräknas pågå under hela år 1978.

4.2 Skrothandelsutredningen

Våren 1971 påbörjades spaning och utredning beträffande stölden inom Örebro län av koppar, nickel, mässing, kvicksilver m. m. Utredningen blev mycket omfattande och brottsligheten visade sig ha förgreningar till stora delar av Mellansverige. Den brottslighet som uppdagades hänförde sig till stölden, häleri och häleriförseelser, bedrägerier, förskingringar, urkundsförfalskning, osant intygande samt skattebrott och brott mot skrothandelsförordningen. I skrivelse till justitiedepartementet i december 1972 redovisade länsstyrelsen i Örebro län sina erfarenheter från bl. a. denna utredning och påtalade i anslutning därtill vissa brister i skrothandelsförordningen. Med anledning bl. a. därav tillkallades år 1974 en särskild utredare med uppgift att göra en översyn av skrothandelsförordningen (H 1974: 04).

Enligt direktiven bör en utgångspunkt för utredningsarbetet vara att handeln med skrot och begagnat gods även i fortsättningen behöver en särskild samhällelig reglering och insyn. Syftet med en sådan reglering bör emellertid preciseras. En skälig avvägning bör ske mellan å ena sidan samhällets intresse av att förhindra handel med gods som åtkommit på brottslig väg och å den andra sidan näringslivets intresse av att handeln inte nödigt försvåras. I utredningsarbetet ingår att studera den brottslighet som skrothandelsförordningen avser att förhindra, i första hand tillgrepp av metallskrot och vissa slag av begagnade föremål. Av särskilt intresse är det sätt på vilket det olovligen tillgripna godset finner avsättning. Skrothandelsutredningen skall pröva vilka slag av begagnade varor som skall omfattas av regleringen. En utgångspunkt är därvid att endast sådana varuslag skall omfattas av regleringen som i någon avsevärd utsträckning är föremål för tillgreppsbrott.

En stor del av de missförhållanden som råder på skrothandelsområdet synes enligt direktiven kunna hänföras till uppköparna och deras verksamhet. Skrothandelsutredningen skall därför utreda frågan om tillstånd för uppköparverksamheten. Den brottslighet, som förekommer inom skrothandeln gynnas vidare bl. a. av att skrothandelsförordningen inte gäller för handel på marknad och att anteckningsskyldighet inte föreligger vid alla förvärv. Utredningen skall pröva om dessa undantagsbestämmelser behöver ändras.

Utredningen beräknar att slutföra sitt arbete under hösten 1978.

5 Märkning av stöldbegärlig egendom

Antalet inbrottsstölden uppgår till närmare 150 000 om året. Det är betydande mängder gods som på detta sätt frånhands de rätta ägarna. En del av godset påträffas efter hand av polisen i samband med husrannsakingar på grund av misstankar om stöld, häleri eller annan brottslighet, rutinkontrol-

ler hos antikvitetshandlare, pantbanker, skrotupplag och andra som handlar med begagnade varor etc. En förutsättning för att godset skall kunna återställas till de rätta ägarna är emellertid att godset är möjligt att identifiera. Identifieringen är också ofta av avgörande betydelse för polisens möjligheter att utreda tillgreppsbrott.

Vid mitten av 1970-talet tog polisen datatekniken till hjälp i sin godsspaning. Ett centralt godsregister för hela landet inrättades hos rikspolisstyrelsen. Registret innehåller f. n. uppgifter om ca 340 000 föremål. Alla anmälningar om stulet eller förkommet gods antecknas. Uppgifterna jämförs sedan med bl. a. anteckningar i registret om gods som har tagits i beslag hos personer misstänkta för häleri, eller som har observerats i samband med rutinkontroller hos personer som driver rörelse med begagnade varor, m. m.

Systemet har visat sig vara en värdefull hjälp i spaningsarbetet. Hos rikspolisstyrelsen uppskattar man att polisen har fördubblat sina möjligheter att härleda gods till en viss brottsplats samt att binda någon till brottet. Spaning med hjälp av registret kan emellertid ske endast efter föremål som har en identitet. Det måste på varje föremål finnas en stämpel, ett tillverkningsnummer, en gravyr, ett personnummer e. d. Pälsar, taylor utan signatur och äkta mattor – för att ta några exempel – kan inte återfinnas i godsregistret. F. n. arbetar man på att försöka få fram ett system som medger registrering även av sådant gods. Problemet är att hitta särskilda kännemärken som kan matas in i datorn.

I syfte att förmå allmänheten att märka sin stöldbegärliga egendom (t. ex. smycken, kameror, kikare, musikinstrument, bandspelare, radio- och TV-apparater, pälsar och vapen) har polisen och försäkringsbolagen sedan några år bedrivit kampanjen Operation Märkning. Tanken bakom Operation Märkning är att göra godset mindre stöldbegärligt. Tjuvarnas och hälarnas villighet att ta befattning med märkt gods skall minska genom att godset är lätt att spåra till viss brottsplats och ägare.

Operation Märkning innebär att polisen och försäkringsbolagen lånar ut gravyrpennor och pennor med osynligt bläck till allmänheten. Pennorna skall användas för att märka stöldbegärlig egendom med ägarens personnummer e. d. Den som har märkt sin egendom får en dekal att fästa vid ytterdörren. Dekalen upplyser tilltänkta inbrottstjuvar om att stöldbegärlig egendom är märkt på ett beständigt sätt. Vid årsskiftet 1975/76 hade ca 3 hushåll av 1 000 märkt sina ägodelar. (Knutsson, Den brottsförebyggande verksamheten 1975 – en utvärdering.)

6 Kampanj mot häleri och tillgreppsbrott

Hösten 1977 fick BRÅ av justitiedepartementet i uppdrag att – mot bakgrund av den ökande egendomsbrottsligheten – hos allmänheten våren 1978 genomföra en informationskampanj på temat häleri-stöld-snatteri.

Syftet med kampanjen är att påverka människors inställning till häleri och tillgreppsbrott genom att sprida kunskap om dessa brott och deras konsekvenser för samhället och den enskilde.

Kampanjen, som inleddes i slutet av april, omfattar affischering, annonsering, reklamfilm på bio och inslag i TV. BRÅ har också tagit fram särskilda informationsbroschyrer om häleri och snatteri för spridning i bl. a. skolorna.

7 Överväganden och förslag

7.1 Inledning

Häleribrottsligheten i vårt land beräknas årligen omsätta stöldgods med ett marknadsvärde som uppgår till ca 1 miljard kr (se avsnitt 2.3). Mellan 200–300 milj. kr om året betalas enligt dessa beräkningar på den svarta marknaden för denna egendom. Häleriverksamheten kan också antas öka i takt med tillgreppsbrottsligheten. Det innebär att antalet sådana häleribrott som baseras på stöld av yrkestjuvar år 1977 låg 30–50 procent högre än år 1970.

Det torde vara framför allt två nyckelgrupper som förser hälerimarknaden med stöldgods, nämligen dels en liten grupp mycket aktiva yrkestjuvar, dels en grupp av okänd storlek som fortlöpande stjälar på sina arbetsplatser. Grupperna kan antas vända sig till olika kunder. Medan arbetsplatstjuvarna ofta försäljer sitt stöldgods till en begränsad krets av vänner och bekanta, anlitar yrkestjuvarna i större utsträckning yrkeshälare eller säljer av godset till okända på gatan. Hur stor del av häleriverksamheten som belöper på yrkeshälare är omöjligt att säga.

Tillgrepps- och den därmed sammanhängande häleribrottsligheten är från samhällsekonomisk synpunkt i mycket ett fördelningsproblem. Godset kommer ju i stor utsträckning till användning i nya händer och de direkta ekonomiska skadorna för folkhushållet inskränker sig till skadegörelsen i samband med inbrottet eller liknande och till stöldsvinnet. För den bestulne bidrar ofta försäkringar, företagsekonomiska kalkyler som innebär att kostnaderna övervältras på konsumenterna och andra liknande åtgärder till att sprida skadan på en vid krets av skadebärare. Även den moderna ekonomiska brottsligheten kan på motsvarande sätt till stor del sägas vara ett fördelningsproblem där det finns all anledning att se mycket allvarligt på de kostnader den åsamkar laglydiga medborgare. Kostnaderna är i detta fall väsentligt större än vid traditionell brottslighet. Det sagda innebär emellertid inte att den traditionella brottsligheten skall negligeras. En stöld kan drabba den enskilde mycket hårt ekonomiskt. Och det är väl känt att t. ex. inbrottsstöld i det egna hemmet ofta upplevs som en djup kränkning av den personliga integriteten. Det finns andra värden än ekonomiska när man diskuterar skadeverkningar av förmögenhetsbrott.

Det är mot den angivna bakgrunden angeläget att begränsa tillgreppsbrottsligheten. Goda hälerimöjligheter är en icke obetydlig orsak i sig till tillgreppsbrottslighet. En effektiv hälerilagstiftning i förening med aktiva polis- och andra samhällsengagerade mot bl. a. yrkestjuvar och yrkeshälare kan därför bidra till att vända den sedan snart tre decennier stigande kurvan över tillgreppsbrott. Sådana ingripanden synes för övrigt redan vara på väg. I en nyligen publicerad promemoria (Ds Ju 1977: 13) Permissoner inom kriminalvården förordas bl. a. skärpta permissionsbestämmelser för det särskilt brottsbenägna kriminalvårdsklientelet. I detta klientel ingår bl. a. en mindre men mycket aktiv grupp av yrkestjuvar. Promemorian har remissbehandlats och ärendet bereds nu inom justitiedepartementet med sikte på en lagrådsremiss hösten 1978.

I sammanhanget vill arbetsgruppen framhålla att även stölderna på arbetsplatserna förtjänar ett närmare studium. Det faller emellertid utanför arbetsgruppens uppdrag att behandla denna fråga. Det får ankomma på BRÅ att aktualisera ämnet i lämpligt sammanhang.

7.2 Rättstillämpningen

Bestämmelserna om sakhäleri i 9 kap. 6 och 7 §§ BrB kriminaliserar viss befattning med egendom som är frånhänd annan genom brott. Det ligger således på åklagaren att i hälerimålet visa att den egendom som det är fråga om har varit föremål för förbrott. Förmår inte åklagaren detta ogillas åtalet.

Om åtalet ogillas på den nu angivna grunden, innebär det att egendomen, som regelmässigt tagits i beslag under förundersökningen, skall återlämnas till den tilltalade. Bestämmelserna i 1 § lagen (1974:1065) om visst stöldgods m. m. (stöldgodslagen) förutsätter nämligen för förvarstagande att det är fråga om egendom som åtkommit genom brott, t. ex. stöld eller häleri.

I praktiken leder kravet på styrkt förbrott inte sällan till stötande resultat. Det är inte ovanligt att polisen vid husrannsakan hos någon som misstänks vara yrkeshälare eller stortjuv finner gods för många tiotusentals kronor. En mindre del av egendomen kan identifieras såsom stulen vid visst inbrott med känd målsägande. Större delen av godset saknar emellertid karaktäristika och kan därför inte knytas till visst brott. Egendomens värde, sammansättning och övriga omständigheter gör det emellertid ytterst osannolikt att innehavaren förvärvat godset på ärligt sätt. Det kan t. ex. röra sig om ett antal bilradioapparater med avklippta sladdar eller flera dyrbara dampälsar hos en ensamstående man utan kända inkomster. Den misstänkte förnekar i allmänhet brott och gör gällande att han förvärvat egendomen av en okänd eller liknande.

Åklagaren anser sig vanligen inte ha utsikter att mot den misstänktes nekande styrka att den oidentifierade egendomen stulits av denne, utan prö-

var i stället frågan om åtal för häleri eller häleriförseelse. Med hänsyn emellertid till att egendomen inte kan knytas till visst brott, kan det vara svårt att utesluta möjligheten av att förbrott över huvud taget inte har förekommit. En annan möjlighet som är svår att utesluta är att det visserligen är fråga om stöldgods men att godset efter tillgreppet överlåtits flera gånger och att någon i fångeskedjan före den misstänkte därvid har gjort ett godtrosförvärv.

Bedöms utsikterna att styrka förbrott som små, läggs förundersökningen ofta ned. Och i de fall saken går till åtal är domstolarna ofta påfallande försiktiga i denna typ av mål och anser sig inte kunna utgå från att det är fråga om stöldgods. Under hänvisning till att förbrott inte är styrkt lämnas därför åtalet för häleri eller häleriförseelse inte sällan utan bifall. För polisen återstår att lämna ut godset till den frikände. En poäng i sammanhanget är att denne då inte sällan visar sig vara mycket angelägen om att få kopior på beslagsprotokollet och övriga handlingar för att på så sätt få den fängeshandling beträffande egendomen som han dittills har saknat.

7.3 Brottsbalken

Den nu beskrivna ordningen är enligt arbetsgruppens mening inte godtagbar. Bestämmelserna om sakhäleri och sakhäleriförseelse har tillkommit bl. a. för att försvåra avsättningen av stöldgods. För att inskräpa kravet på aktsamhet i handel och vandel har lagstiftaren därvid föreskrivit, att det vid häleriförseelse räcker med vårdslöshet i förhållande till den omständigheten att förbrott förelåg; i övrigt är rekvisiten för häleri och häleriförseelse identiska. De syften som vårdslöshetsrekvisitet skall tjäna tillgodoses emellertid enligt arbetsgruppens mening bättre, om kravet på styrkt förbrott helt utmönstras och ersätts med en föreskrift om straff för den som tar befattning med egendom under omständigheter som ger anledning anta att godset fränhänts annan genom brott. Arbetsgruppen menar nämligen att det under alla omständigheter är straffvärt att exempelvis köpa en ny 26 tums färgtelevisionsapparat på Sergels torg av en okänd för 1 000 kr. Det måste sägas var i viss mån ovidkommande om det mot all förmodan i ett sådant fall kan visas att överlåtaren var behörig att förfoga över apparaten. En straffbestämmelse enligt de angivna riktlinjerna är bättre än den nuvarande regleringen ägnad att hos allmänheten understryka vikten av försiktighet i handel och vandel så att man inte tar befattning med egendom som kan misstänkas vara stöldgods.

Ett på detta sätt utvidgat straffansvar behöver inte möta betänkligheter från rättssäkerhetssynpunkt. De fall där åtal enligt bestämmelsen kommer att aktualiseras är inte i första hand sådana där förbrott inte föreligger utan sådana där förbrott inte kan styrkas. Den viktigaste följden av den förordade utvidgningen blir att bevissituationen för polis och åklagare underlättas i fall som rent faktiskt utgör häleriförseelse enligt gällande lagstiftning.

Den tänkta straffbestämmelsen kan konstrueras som ett helt nytt brottsbalksbrott eller knytas till den nuvarande bestämmelsen om häleriförseelse. Arbetsgruppen förordar den senare lösningen bl. a. därför att gärningsbeskrivningen under alla omständigheter måste få stora likheter med häleriregleringen och konkurrensförhållandena mellan lagrummen på detta sätt kommer till klarare uttryck.

En föreskrift om straff för den som tar befattning med egendom som allvarligt kan misstänkas vara fränhänd annan genom brott inkluderar en utomordentligt vid krets av handlingar. De nuvarande bestämmelserna om sakhäleri och sakhäleriförseelse omfattar följande åtgärder, nämligen köp, tillgodogörande och annan befattning ägnad att försvåra egendomens återställande. Med sistnämnda uttryck avses bl. a. fysiska åtgärder t. ex. att motta – som gåva, pant, för förvaring, försäljning, omarbetning osv. – gömma, överlämna, omarbета eller transportera saken. Andra fall av befattning är bl. a. att ingå avtal om försäljning, att utbjuda till försäljning, eller att förmedla eller medverka till försäljning av saken. En så vidsträckt kriminalisering är enligt arbetsgruppens mening inte motiverad i fall där krav på styrkt förbrott inte uppställs, särskilt om man beaktar att även ansvar för medhjälp till häleriförseelse kan ifrågakomma. En begränsning av de straffgrundande sätten att ta befattning med stöldgods behövs därför. De förfaranden som i första hand är av intresse är olika former av förvärv, t. ex. köp, byte och gåva. Man måste emellertid räkna med invändningar om att egendomen inte förvärvats utan endast mottagits t. ex. för förvaring. Förutom förvärv bör därför också mottagande vara ansvarsgrundande.

Arbetsgruppen har övervägt att kriminalisera även försäljning av egendom under nu diskuterade förhållanden. I de fall som kan anses straffvärda, nämligen där det är frågan om en tjuv eller en hälare som säljer stöldgods, kan han normalt hållas ansvarig för det sätt egendomen har kommit i hans besittning. Att lagföra honom för det sätt på vilket han avhänder sig egendomen är då enligt arbetsgruppens mening inte påkallat.

Även med den förordade inskränkningen av de straffgrundande befattningarna till förvärv och mottagande blir emellertid den kriminaliserade sektorn alltför vid, om kravet på styrkt förbrott slopas. Ytterligare begränsningar behövs därför. Arbetsgruppen vill här erinra om att i straffrättskommitténs förslag (SOU 1940: 20) föreslogs en bestämmelse om häleriförseelse som tog sikte på gärningar som skedde i utövning av yrke eller näring. Departementschefen fann dock att en sådan inskränkning inte var tillräckligt motiverad varför samtliga oaktsamhetsfall kom att straffbeläggas.

Arbetsgruppen finner det naturligt att söka en begränsning efter den linje som straffrättskommittén drog upp. Det är rimligt att ställa högre krav på dem som köper gods genom okonventionella kanaler för försäljning i den egna rörelsen än på gemene man. Även vanehälarna bör emellertid omfat-

tas. Vanemässighet och stor omfattning bör grunda straffansvar. Slutligen bör man för att undvika orimliga konsekvenser i det enskilda fallet också inkludera förvärv eller mottagande av särskilt värdefull egendom bland de kriminaliserade fallen. För att ansvar skall ifrågakomma bör således krävas att gärningen skett i utövning av näringsverksamhet, vanemässigt eller eljest i större omfattning eller avsett särskilt värdefull egendom.

Sammanfattningsvis förordar således arbetsgruppen en bestämmelse som föreskriver straff för den som förvärvat eller mottagit något under sådana omständigheter att det förelåg skälig anledning för honom att antaga att egendomen fränhänts annan genom brott under den ytterligare förutsättningen att förvärvet eller mottagandet skett i utövning av näringsverksamhet, vanemässigt eller eljest i större omfattning eller avsett särskilt värdefull egendom. Bestämmelsen bör placeras som en andra mening i den nuvarande bestämmelsen i 9 kap. 7 § BrB. Brottsbeteckningen bör vara häleriförseelse. Straffskalan för normalfallen bör omfatta böter eller fängelse i högst sex månader. Med hänsyn emellertid till att bestämmelsen främst tar sikte på yrkeshälare och vanehälare behövs en särskild straffskala för grova brott. Den skalan bör omfatta fängelse i högst två år. Brottet bör liksom f. n. vara subsidiärt till häleri.

Arbetsgruppen har övervägt att balansera den skärpning som nu föreslås med en avkriminalisering t. ex. på det sättet att det nuvarande oaktsamhetskravet vid häleriförseelse ersätts med krav på *grov* oaktsamhet med hänsyn till att bestämmelsen om häleriförseelse i dag formellt omfattar en mängd bagatellfall utan nämnvärt straffvärde. Gruppen har dock avstått från konkreta förslag i detta hänseende med hänsyn till att häleribrottens utformning i sin helhet är föremål för förmögenhetsbrottsutredningens överväganden. Av samma skäl har arbetsgruppen inte närmare prövat i vad mån en ändrad reglering av vinnings- och fordringshäleri är påkallad.

7.4 Stöldgodslagen

I avsnitt 7.2 har getts exempel på situationer där stöldgodslagens krav på styrkt förbrott leder till resultat som av många upplevs som stötande. Arbetsgruppen har i föregående avsnitt förordat en lättnad i beviskraven beträffande sakhäleriförseelse på det sättet att förbrott inte behöver styrkas när det är fråga om förvärv eller mottagande som sker i utövning av näringsverksamhet, vanemässigt eller eljest i större omfattning eller avsett särskilt värdefull egendom och transaktionen sker under omständigheter som ger skälig anledning anta att egendomen fränhänts annan genom brott. Det ställer sig naturligt för arbetsgruppen att förorda att motsvarande lättnad i beviskraven genomförs i stöldgodslagen. Som tidigare påpekats innebär en sådan ändring väsentligen att det blir lättare att ta vad som faktiskt är stöldgods i förvar. Genom begränsningen till näringsverksamhet, vane-

mässighet, större omfattning och särskilt värdefull egendom är det också sörjt för att lagen inte tillämpas i oträngt mål. Härtill kommer den säkerhetsventil som redan i dag finns, nämligen att egendomen inte skall tas i förvar när det är uppenbart obilligt. Till förekommande av varje tvekan på denna punkt bör emellertid i lagen uttryckligen föreskrivas att förvarstaggande i dessa situationer ej skall ske, om de som har egendomen i sin besittning förmår visa att den som överlåtitt eller överlämnat godset var behörig att förfoga över detta.

Stöldgodslagen kan inte ses fristående från civilrättens regler om äganderätt till egendom. F. n. kan stöldgodslagen i princip endast tillämpas på egendom som ingen gör anspråk på. Lagen tar nämligen sikte på två huvudfall, dels det s. k. tjuvgömmefallet, dvs. när stöldgods anträffas t. ex. i naturen och såväl den brottslige som ägaren är okänd, dels när genom brott åtkommen egendom anträffas hos gärningsmannen men egendomen inte kan återställas till målsäganden eftersom det inte kan utredas vem denne är (1 § första stycket). Ett tredje fall som regleras i lagen är när ägaren visserligen är känd men varken han eller annan som har rätt till egendomen gör anspråk på denna (1 § andra stycket).

Påståendet att stöldgodslagen endast tillämpas på egendom som ingen gör anspråk på utesluter självklart inte att man måste räkna med situationer där innehavaren av egendomen förnekar brott och gör gällande godtrosförvärv. Innehavet av egendomen, som normalt legitimerar honom som ägare, får emellertid inte denna betydelse vid tillämpningen av stöldgodslagen eftersom det är utrett att innehavaren inte kommit över egendomen på ett av rättsordningen godtagett sätt.

Annorlunda ställer det sig i viss mån om stöldgodslagens tillämpningsområde utvidgas på det sätt arbetsgruppen nu föreslår. Då möter man mera ofta situationer där innehavaren gör gällande äganderätt till egendom trots att omständigheterna är sådana att han inte kan göra gällande godtrosförvärv, om egendomen kunde visas vara frånhänd annan genom brott. Ofta förblir emellertid målsäganden okänd. I dag gäller i dessa fall att rättsordningen anser innehavaren legitimerad som ägare. I den föreslagna ändringen av stöldgodslagen ligger emellertid underförstått en ändring på denna punkt. Med ändringsförslaget jämföras de nu diskuterade situationerna där äganderätten för innehavaren så att säga är svävande med de tidigare i stöldgodslagen reglerade fallen där det är utrett att innehavaren saknar äganderätt men det ej heller är utrett vem som är ägare av egendomen. Om innehavaren förmår visa att den som överlåtitt eller överlämnat egendomen till honom var behörig att förfoga över den är han självfallet att anse som ägare. Det innebär att han, när han fullgjort nämnda bevisskyldighet, med stöd av 7 § lagen (1974: 1066) om förfarande med förverkad egendom eller hittegods m. m. kan kräva att i förvar tagen egendom skall utlämnas till honom.

7.5 Godtrosförvärv av lösöre

Regleringen av godtrosförvärv av lösöre brukar lösas enligt någon av två olika principer, exstinktionsprincipen eller vindikationsprincipen, varvid enligt den förra godtroende förvärvare och enligt den senare den ursprungliga ägaren ges företräde till egendomen. Svensk rätt bygger av ålder på exstinktionsprincipen medan t. ex. dansk rätt bygger på vindikationsprincipen. I betänkandet (SOU 1965: 14) Godtrosförvärv av lösöre föreslogs att kraven för att en förvärvare av föremål som frånhänts ägaren genom stöld eller rån skulle kunna åberopa god tro för att freda sitt förvärv, inte skulle anses uppfyllda med mindre förvärvaren visat att han med skäligen noggrannhet undersökt överlåtarens åtkomst. Av olika skäl (se ovan, avsnitt 3.3.1) ledde betänkandet inte till lagstiftning.

Under senare tid har krav ställts på att svensk rätt borde anpassas bättre till det kriminalpolitiska intresset att motverka såväl häleriverksamhet som tillgreppsbrottslighet. I skrivelser till regeringen har bl. a. Sveriges köpmannaförbund och försäkringsbolaget Trygg-Hansa krävt en översyn av hur lagstiftningen om godtrosförvärv tillämpas. Enligt köpmannaförbundet är nuvarande ordning med mängder av köp på gatan utan särskilda kontrollkrav av äganderätten inte acceptabel. Förbundet framhåller att det inte är rimligt att brister i lagtillämpningen skall få möjliggöra det omfattande häleri som i sin tur är en väsentlig orsak till tillgreppsbrotten i detaljhandeln. Trygg-Hansa har gett uttryck för liknande synpunkter.

Arbetsgruppen har i avsnitt 7.3 och 7.4 föreslagit bestämmelser som innebär en kriminalisering av "vårdslös handel" i vissa bestämda situationer och möjligheter till förvarstagande av den egendom som därvid omsätts. Straff för häleriförseelse och förvarstagande skall sålunda komma i fråga utan hinder av att förbrott inte kan styrkas. En av grunderna för förslaget är uppfattningen att den som köper saker i hälarmiljöer typiskt sett underlättar hälarverksamheten, även om det i det enskilda fallet kan visas att allt har gått rätt till. Arbetsgruppen vill med förslaget inskräpa att man inte tar befattning med stöldgods. Är omständigheterna misstänkta bör man hellre avstå från en "god" affär än att riskera att man ådöms ansvar för häleri eller häleriförseelse och fräntas egendomen.

I linje med detta synsätt ligger önskemål om justeringar i de gällande reglerna om godtrosförvärv av lösöre till förmån för den som frånhänts egendomen genom brott. Svensk rätt bygger sedan mycket lång tid på exstinktionsprincipen. En jämförelse med utländsk rätt ger vid handen att man här i landet gått mycket långt när det gäller att tillerkänna den godtroende förvärvaren rätten till egendomen framför den tidigare ägaren. Och så sent som för ett år sedan förklarade riksdagen att det inte fanns skäl att ta upp frågan om regleringen av godtrosförvärv till närmare överväganden.

Riksdagens nu berörda ställningstagande torde ha baserats framför allt på remissyttrandena över 1965 års betänkande om godtrosförvärv till lös-

öre. Med hänsyn emellertid till att mer än tio år förflutit sedan dess och till utvecklingen av tillgreppsbrottslighet vill arbetsgruppen väcka frågan om inte en försiktig nedtoning av exstinktionsprincipen i vissa fall skulle förstärka den tidigare nämnda eftersträlvade allmänpreventiva effekten av häleribestämmelserna och bestämmelserna om tagande i förvar av egendom. Den som tvekar om ett "förmånligt erbjudande" får ytterligare anledning att avstå affären, om han vet att han inte kan göra ett godtrosförvärv utan måste lämna ifrån sig egendomen, om det visar sig vara fråga om stöldgods. En regel av sådant innehåll kan antas leda till ökad försiktighet i handel med misstänkt egendom.

Ett steg i den angivna riktningen kan avse lösningsrätten. Enligt svensk rätt kan rätt ägare återfå egendomen av godtroende förvärvare mot lösen. Det råder i dag osäkerhet om lösenbeloppet därvid skall motsvara egendomens värde vid inlösningstillfället (värdeprincipen) eller det vederlag förvärvaren kan ha erlagt (vederlagsprincipen). I det utkast till lagrådsremiss som fogats till denna promemoria föreslås att den som fränhånts egendom genom stöld eller annat tillgreppsbrott skall ha rätt att lösa egendomen från godtroende förvärvare varvid vederlagsprincipen skall tillämpas med vissa modifikationer. Förslaget bygger dels på att speciell hänsyn bör tas till ägarens intresse, när egendomen har fränhånts honom genom stöld eller annat tillgreppsbrott, dels på att det är ett allmänt intresse att samlingar av konst- och kulturföremål i görligaste mån bevaras intakta.

Utkastet i övrigt bygger på exstinktionsprincipen. Det innebär att det förslag till kompromiss beträffande exstinktions- och vindikationsprinciperna som upptogs i 1965 års betänkande inte godtog. Utredningsförslaget innebar här att gods som fränhånts ägaren genom stöld eller rån inte blir föremål för godtrosförvärv med mindre förvärvaren visar att han med skälig noggrannhet har undersökt överlåtarens åtkomst. Det är alltså fråga om en bevisbörderegeln med ett ganska högt krav i fråga om den erforderliga bevisningens styrka. Regeln träder i tillämpning så snart det faktiskt visar sig att egendomen var stulen.

Utredningsförslaget syftade till nordisk rättslikhet och förutsatte att man i Danmark och Finland modifierade den f. n. oinskränkt gällande vindikationsprincipen för ägaren när det är fråga om stöldgods. Tanken att här i landet anpassa oss till vad som i dag gäller i t. ex. Finland har sålunda inte framförts. Än mindre har man aktualiserat frågan om en tillämpning av vindikationsprincipen över huvud taget, så att inte endast tillgreppsbrott utan även t. ex. bedrägeri eller förskingring utesluter godtrosförvärv.

Från de synpunkter arbetsgruppen har att beakta är en skärpning av bestämmelserna om godtrosförvärv av lösöre angelägen. I det föregående har angetts att man därvid kan välja mellan en rad mer eller mindre långt gående alternativ. Arbetsgruppen anser att tiden nu kan vara mogen för statmakterna att förutsättningslöst pröva om den nuvarande regleringen bör ändras bl. a. för att bättre tillgodose kriminalpolitikens önskemål. För

statsmakternas ställningstagande skulle därvid en remissbehandling av utkastet till lagrådsremiss vara av värde. Härigenom skulle en vid krets av remissmyndigheter få tillfälle att ge uttryck för hur de i dag ser på frågan om godtrosförvärv av lösöre. Arbetsgruppen förordar att så sker.

7.6 Märkning av stöldbegärlig egendom

I avsnitt 7.2 har framhållits de svårigheter som i dag möter att styrka förbrott till häleri eller häleriförseelse därför att den stora massan av beslagtagna egendom saknar sådana karaktäristika att den kan hänföras till visst brott med känd målsägande. Polisen bedriver i dag godsspaning med hjälp av ett centralt godsregister för hela landet. Registret förs med hjälp av ADB. Erfarenheterna av registret är goda. Godsspaning anses vara en av de mest resultatgivande verksamhetsgrenarna i kriminalpolisens arbete. Det råder emellertid ingen tvekan om att polisens spanings- och utredningsverksamhet skulle påtagligt underlättas, om stöldbegärlig egendom mera allmänt hade en bestämd och varaktig identitetsmärkning i form av tillverkningsnummer, gravyr eller annat unikt kännemärke.

En sådan märkning förekommer på tillverkningsstadiet redan i dag. Som exempel kan nämnas det instansade chassi- och motornumret på bilar, ramnumret på cyklar och tillverkningsnumret på dyrbarare klockor och kameror. På många slag av stöldbegärliga kapitalvaror saknas emellertid en sådan varaktig märkning. I den mån märkning över huvud taget sker, har den ofta formen av en löst fastklistrad etikett eller liknande som lätt kan avlägsnas utan att efterlämna några spår.

Varor av sistnämnt slag, t. ex. hushållsmaskiner och VVS-artiklar samt radio- och televisionsapparater, blir ofta föremål för stöld redan innan de nått konsumenterna. De försvinner från lagren hos tillverkare, grossister och detaljister.

Från polisen har man fört förhandlingar med olika branschorganisationer i syfte att få till stånd varaktig märkning i ökad utsträckning av stöldbegärlig egendom. Från näringslivet har man emellertid intagit en jämförelsevis kallsinnig attityd. Anledningen är inte så mycket kostnaderna för själva märkningen, även om det naturligtvis är en inte oväsentlig faktor i sammanhanget. För att få någon verklig effekt bör emellertid tillverkningsnumret bokföras och fortlöpande anteckningar föras om hur godset vandrar från tillverkare till grossist och detaljist osv. Sådana fortlöpande noteringar, som skulle öppna möjlighet för polisen att få besked om tidigare ägare till viss, kanske beslagtagna egendom, innebär emellertid betydande administrativa kostnader, som med all sannolikhet överstiger kostnaderna för svinnet på grund av stöld från lagren. I ljuset av de förhandlingar i ämnet som sålunda förekommit och de skäl som kan anföras mot en så jämförelsevis omfattande administrativ apparat som skulle behövas, kan arbetsgruppen inte förorda att tillverkare av särskilt stöldbegärliga varor

genom lagstiftning åläggs skyldighet att på tillverkningsstadiet varaktigt märka dessa.

Det får i stället t. v. ankomma på konsumenterna att svara för märkningen. Genom Operation Märkning (se avsnitt 5) har en del av allmänheten redan märkt sina ägodelar. I försäkringsbranschen har man ingående diskuterat möjligheterna att stimulera intresset för märkning genom att sänka premierna för de försäkringstagare som märker sin egendom på föreskrivet sätt eller höja självrisken för dem som inte använder sig av märkningen. Tanken har emellertid avvisats med hänsyn bl. a. till svårigheterna för försäkringsbolagen att kontrollera försäkringstagarens uppgift att han märkt sin egendom. Arbetsgruppen beklagar att möjligheterna att få till stånd en väsentligt utökad märkning av stöldbegärlig egendom sålunda synes vara begränsade. Ansträngningarna från BRÅ, polisen och försäkringsbranschen att genom information m. m. påverka allmänheten till ökad märkning bör emellertid fortsätta.

7.7 Kontroll av vissa branscher

I tidigare avsnitt (se 3.4.2 och 4.2) har redogjorts för skrothandelsförordningen och den översyn av denna som pågått sedan år 1974. Skrothandelsutredningen avser att inom kort redovisa sina överväganden. Arbetsgruppen har därför inte funnit skäl att gå in på dessa frågor. Någon översyn motsvarande den som f. n. pågår av skrothandelsförordningen har inte aktualiserats beträffande lagen om pantlånerörelse. Antalet pantlånare är litet. I hela landet finns endast ett 25-tal pantlånare. Polisens möjligheter att kontrollera och utöva tillsyn över pantlånerörelsen är stora. Att lagen om pantlånerörelse från kontrollsynpunkt skulle vara behäftad med brister, har inte heller gjorts gällande. Arbetsgruppen har därför inte funnit anledning till lagstiftningsåtgärder beträffande denna typ av verksamhet.

Beträffande tillfällig handel noterar arbetsgruppen att regeringen i maj 1978 lagt fram prop. 1977/78: 186 med förslag till vissa begränsade ändringar i lagstiftningen i syfte bl. a. att göra det lättare för tillverkare att till allmänheten sälja varor som de själva tillverkat. I propositionen uttalas (s. 66) att det mot bakgrund av den förhållandevis korta tid som lagen har tillämpats får anses vara för tidigt att ta upp frågan om en översyn som berör behovet av en allmän reglering inom den tillfälliga handelns område. Mot denna bakgrund har arbetsgruppen avstått från att pröva frågan om ökad kontroll av den tillfälliga handeln för att förebygga avsättning av stöldgods.

I sammanhanget förtjänar emellertid att nämnas att auktionsförsäljning av lösöre ofta sägs omfatta även stöldgods. Skrothandelsutredningen har till uppgift att undersöka bl. a. omfattningen och sammansättningen av handeln med begagnade föremål. Utredningsuppdraget omfattar dock inte frågor som rör bl. a. auktionsverksamhet. I direktiven uttalas emellertid, att om utredningen skulle finna att även denna verksamhet kräver ny eller

förändrad reglering för att det allmänna syftet med skrothandelsförordningen skall uppnås, bör detta armålas till regeringen som då får ta ställning till om utredningsuppdraget bör utvidgas.

Vidare kan erinras om att konsumentverket under hösten 1976 har påbörjat ett projekt som syftar till att förbättra konsumentskyddet vid försäljningar på auktioner och i samband med auktionstjänster. Projektet, som berör endast frivilliga lösöreauktioner och avses bygga på frivillig medverkan, beräknas vara avslutat under hösten 1978.

Avslutningsvis vill arbetsgruppen nämna att stulna bilar i olika sammanhang uppges få en ny identitet genom olika manipulationer varefter de säljs i allmänna handeln. Arbetsgruppen avser att i ett annat sammanhang pröva om man bl. a. genom ändrade rutiner hos bilregistret kan förebygga sådana förfaranden.

8 Specialmotivering¹

¹ Specialmotiveringen utesluten här.

Sammanställning av remissyttranden över brottsförebyggande rådets PM 1978:1 Sakhäleri m. m.

1 Allmänna synpunkter

Att det föreligger ett behov av åtgärder mot häleribrottsligheten understryks av flertalet remissinstanser, bl. a. JK, RÅ, hovrätten över Skåne och Blekinge, konsumentverket, Stockholms och Göteborgs tingsrätter, polisstyrelsen i Malmö polisdistrikt, Svenska Försäkringsbolags riksförbund, Sveriges advokatsamfund, Sveriges domareförbund och Sveriges köpmannaförbund.

RÅ påpekar att både samhället och enskilda åsamkas stora förluster av häleribrottsligheten. Häleribrott är ofta förknippade med andra brott som t. ex. tillgreppsbrott, bedrägeri, urkundsförfalskning, osant intygande, skattebrott, brott mot skrothandelsförordningen m. m. Även narkotikabrottsligheten är nära förbunden med hälerimarknaden. Det är mot bakgrund härav synnerligen angeläget att denna form av brottslighet bekämpas. I fråga om organiserat häleri har det visat sig att vissa branscher är speciellt kritiska och att det där är nödvändigt med en effektivare kontroll än f. n. Hit hör bl. a. handeln med skrot och lump. Det är alltså enligt RÅ nödvändigt att bekämpa häleri och därmed förknippad brottslighet med kraftigare och effektivare metoder än f. n. För att fullgöra denna uppgift bör man också överväga att bedriva en mera offensiv spanings- och utredningsverksamhet. Den s. k. skrotkommissionen har med mycket gott resultat bedrivit aktivt spanings- och utredningsarbete. Så sker också inom skatte- och narkotikasektorn.

Hovrätten över Skåne och Blekinge anför att den kriminalpolitiska utvecklingen under senare år vad gäller förmögenhetsbrotten har markerat en delvis annan syn på brottens straffvärde och en avgränsning av det straffbara området. Särskilt beträffande de mindre brotten har intresset för avkriminalisering och depenalisering varit stort. Reformer har också genomförts varigenom denna förändrade syn kommit till uttryck. Samtidigt kan man enligt hovrätten iakttaga en motsvarande uppvärdering av andra brottsområden, t. ex. våldsbrotten och den "moderna" ekonomiska brottsligheten. — Det kan mot denna bakgrund förefalla anmärkningsvärt att en arbetsgrupp inom BRÅ nu lagt fram ett förslag som innebär skärpt och utvidgad kriminalisering av ett beteende som hänförs till förmögenhetsbrotten, nämligen häleriet. Emellertid talar starka skäl för att detta brott tillmätts högt straffvärde, oavsett vilken uppfattning man har i fråga om kriminaliseringen av de traditionella förmögenhetsbrotten. Från krimi-

nalpolitisk synpunkt är nämligen häleriet i likhet med annan "bakmanskriminalitet" ett mycket allvarligt samhällsproblem. Det är häleribrottsligheten som är förutsättningen för den stora mängden av förmögenhetsbrott. Det torde ej vara möjligt att komma till rätta med den oroande brottsutvecklingen utan att kraftfulla åtgärder sätts in mot häleribrottsligheten. Det står också klart att insatserna mot denna brottslighet hittills varit otillräckliga. Till en del kan det förklaras av att lagstiftningen varit bristfällig. Otivvelaktigt finns sålunda ett betydande spelrum för förfaranden som inefattar handel och hantering med tjuvgods men som likväl inte kan nås med gällande straffstadganden. Arbetsgruppen har uppmärksammat en rad sådana luckor i lagen som det finns all anledning att täppa till. — Enligt hovrättens mening har arbetsgruppen gjort ett förtjänstfullt arbete och dess välskrivna promemoria är väl ägnad att läggas till grund för en lagreform. Hovrätten ansluter sig sålunda till syftet bakom lagförslagen att försvåra avsättningen av stöldgods.

Konsumentverket ställer sig positivt till att åtgärder vidtas för att komma till rätta med häleribrotten. Olika åtgärder av näringsrättslig natur bör här enligt verket övervägas vid sidan av de straffrättsliga.

Stockholms tingsrätt instämmer i arbetsgruppens utgångspunkt att goda hälerimöjligheter är en bidragande orsak till den vanemässiga tillgrepps-brottsligheten. Försvåras avsättningsmöjligheterna för stöldgods bör tillgrepsbrottsligheten minska i omfattning. Detta är ett samhällsintresse av stor betydelse eftersom tillgrepsbrotten inte bara förorsakar omfattande ekonomiska skador. Än allvarigare är den otrygghet och kränkning av den personliga integriteten som framförallt inbrottsstöld i hemmen skapar. Tingsrätten vill därför betona vikten av att tillgreps- och därmed sammanhängande häleribrottslighet inte betraktas som i första hand ett samhällsekonomiskt fördelningsproblem. Tingsrätten avslutar med att framhålla att det är angeläget att förslagen snarast läggs till grund för lagstiftning. Brotsbekämpningen i en storstad som Stockholm skulle därigenom underlättas.

Svenska Försäkringsbolags riksförbund anser att tillgrepsbrotten nu har en sådan omfattning att alla tänkbara motåtgärder på olika fronter måste övervägas. En viktig punkt i ett sådant program är skärpning av den lagstiftning som rör befattningen med stöldgods. Att tillgreppen är så vanliga och gäller så stora värden kan bl. a. tillskrivas de goda möjligheterna att bli av med stöldgodset enkelt och med förhållandevis gott utbyte. Man måste hitta nya spärar som försvårar avsättningsmöjligheterna och därmed tillgrepsbrottens omfattning. Att värdet av stulen egendom ofta täcks av försäkring och skadan därför i många fall inte slutligt drabbar den bestulne förringar inte betydelsen av effektiva spärar mot omsättningen av stöldgods. Kostnaderna för försäkringar som skyddar mot stöld har kraftigt stegrats, bl. a. på grund av brottslighetens ökning. Även den spridning av skadeutgifterna som försäkringen medför blir alltmer kännbar för

de enskilda laglydiga människorna, som med rätta kan kräva insatser för att hålla nere kriminaliteten. De förslag som arbetsgruppen har lagt fram är från nu angivna utgångspunkter välkomna. Riksförbundet kan i allt väsentligt ansluta sig till de ändringar i lagstiftningen som promemorian tar upp.

Förmögenhetsbrottsutredningen påpekar att den i enlighet med sina direktiv har tagit upp frågan om ändringar eller tillägg till BrB:s bestämmelser om förmögenhetsbrotten. Utredningen upplyser om att dess arbete kommer att leda till förslag om ändringar rörande bl. a. häleribrottet. Arbetsgruppens förslag ligger utanför vad utredningen har avsett att föreslå, men om arbetsgruppens förslag om ändring av 9 kap. 7 § BrB genomförs, kan förmögenhetsbrottsutredningens blivande förslag utan vidare anpassas till ändringen.

Några remissinstanser tar upp frågan om information om gällande rättsregler på området.

Det finns enligt *hovrätten över Skåne och Blekinge* anledning tro att många människor har relativt vaga föreställningar om gränserna för kriminaliseringen när det gäller häleri. Om den föreslagna reformen skall få full genomslagskraft krävs därför betydande insatser för att informera allmänheten om reglerna och om syftet med dessa. Den kampanj mot häleri som bedrivits av BRÅ bör fullföljas. Det är angeläget och nödvändigt att man uppnår en attitydförändring i allmänhetens inställning till dessa brott.

Sveriges köpmannaförbund uttalar önskemål om att de brottsförebyggande aktiviteter som BRÅ genomfört mot häleri och tillgreppsbroten i butiker fortsätter och ytterligare intensifieras. Från förbundets sida konstateras att detaljhandeln i stor omfattning deltagit i kampanjen mot tillgreppsbrott och att det av BRÅ producerade kampanjmaterialet också har använts i de enskilda butikerna. En klar fördel med denna typ av samhällssanktionerad information är att den har god genomslagskraft såväl hos de enskilda detaljhandelsföretagen som hos konsumenterna. Denna erfarenhet har registrerats dels genom den stora uppslutningen från detaljhandelns sida i kampanjen dels genom väsentligt ökad aktivitet i bl. a. skolorna. Via de brottsförebyggande enheterna i de olika polisdistrikten har de genomförda kampanjerna vidareutvecklats genom lokala aktiviteter där även detaljhandeln medverkat. Enligt förbundets uppfattning utgör en sådan verksamhet ett väsentligt inslag i det brottsförebyggande arbetet.

2 Rättstillämpningen

Att kravet på styrkt förbrott i 9 kap. 6 och 7 §§ BrB inte sällan leder till stötande resultat i rättstillämpningen vitsordas av *överåklagarna i Stockholms och Malmö åklagardistrikt, länsåklagarna i Örebro, Uppsala och Gävleborgs län, polisstyrelsen i Stockholms polisdistrikt och länsstyrelsen i Östergötlands län*.

Överåklagaren i Malmö åklagardistrikt konstaterar att det ej sällan inträffar att stora mängder oidentifierbart gods påträffas hos personer som kan bedömas som yrkestjuvar eller yrkeshälare. Domstolarna har allmänt förhållit sig ytterst försiktiga i fall där åklagaren ej kunnat visa förbrott utan endast påstått att sådant är uppenbart. På grund av domstolarnas försiktighet har även tillsynes alldeles klara fall resulterat i ett ogillande av åtalet och återställande av godset till den misstänkte. Det torde därför vara av ytterst stor betydelse att ny lagstiftning kommer till stånd vilken kan möjliggöra en fällande dom i hälerifall utan att förbrott har kunnat visas. Genom detta vinnes inte bara att gärningsmannen fälles till ansvar utan också att han skiljs från godset, vilket inte sällan kan vara mera kännbart än den straffrättsliga påföljden även om ramen för denna föreslås vidgad.

Även *länsåklagaren i Uppsala län* framhåller att åklagaren i dag möter stora svårigheter bl. a. när det gäller att visa att egendomen tidigare frånhänts annan genom brott. Om förbrott inte kan styrkas, skall egendomen återlämnas till den misstänkte. I praktiken leder det som gruppen framhållit inte sällan till stötande resultat. Domstolarna är i denna typ av mål påfallande försiktiga. Ytterligare svårigheter uppkommer ej sällan. Om åtalet ogillas i vissa avseenden beslutar tingsrätten om att beslag som hänför sig till dessa delar skall hävas. Om åklagaren anser domen oriktig och därför överklagar den, uppkommer problemet hur han skall förfara med de föremål, som tidigare varit under beslag. Olika meningar har här kommit till uttryck. Enligt länsåklagarens mening ger lagstiftningen principiellt en rätt för åklagaren att vid överklagande på nytt ta föremålen i beslag (se bl. a. JO 1978/79 s. 28). Den nyligen tillsatta kommittén för översyn av tvångsmedelsanvändning vid förundersökning i brottmål kan antas komma att behandla hithörande frågor.

Promemorians redogörelse för rättstillämpningen återger på ett bra sätt åklagarerfarenheterna, anser *länsåklagaren i Gävleborgs län*. Exempelen på från samhällssynpunkt stötande utfall av rättstillämpningen skulle enligt honom säkerligen kunna mångdubblas. Rättstillämpningsläget kan sägas ha lett till att hälerimöjligheterna f. n. är mycket goda. Fullgoda skäl finns att snarast åstadkomma ändring härutinnan.

RÅ ifrågasätter om åklagarna och domstolarna är så restriktiva som görs gällande i promemorian (s. 55–56). I sitt yttrande redogör *RÅ* för två hovrättsdomar enligt vilka åtal för häleri resp. häleriförseelse har bifallits utan att de närmare omständigheterna klarlagts. Hovrätten har emellertid med hänsyn till omständigheterna funnit sig kunna hålla för visst att den aktuella egendomen frånhänts annan genom brott. En praxis i enlighet med nu nämnda domar innebär enligt *RÅ* att behovet av det föreslagna tillägget till 9 kap. 7 § BrB begränsas. *RÅ* vill emellertid framhålla att klara prejudikat svårigen kan åstadkommas på detta område, som huvudsakligen rör bevisfrågor. Ett avgörande av högsta domstolen som rör styrkan av bevisningen i ett visst fall lär knappast få någon prejudicerande betydelse. Det

är därför nödvändigt att även andra metoder prövas för att bekämpa den illegala hanteringen av stöldgods m. m.

Liknande synpunkter framförs av *Stockholms tingsrätt* och *Sveriges domareförbund*. *Domareförbundet* framhåller att ansvar för häleri eller häleriförseelse enligt gällande rätt inte torde förutsätta att domstolen fastställer genom vilket brott egendomen frånhänts ägaren; tillräckligt torde vara att det är utrett att ett brott – innebärande ett frånhållande av egendom – föregått hälerigärningen. I de mest flagranta fallen kan därför ansvar utdömas, även om egendomen inte kan knytas till ett visst brott. *Domareförbundet* delar emellertid arbetsgruppens uppfattning att i åtskilliga fall, där det föreligger starka misstankar om häleri eller häleriförseelse, den misstänkte går fri endast därför att förbrott inte kan styrkas. Det kan i sådana fall vara stötande att gods, som kan antas vara stulet, måste lämnas ut till den misstänkte.

3 Brottsbalken

Flertalet remissinstanser tillstyrker arbetsgruppens förslag till ändring i BrB, i vissa fall dock med modifieringar vad avser tillämpningsområdet.

JK och länsstyrelsen i Östergötlands län anser att frågan bör övervägas vidare.

Det föreliggande förslaget avstyrks av *förmögenhetsbrottsutredningen*, *konsumentverket* och *Sveriges domareförbund*.

Ett stort antal remissinstanser tillstyrker arbetsgruppens förslag utan ändringar i sak. Till denna grupp hör *RÅ*, *överåklagarna i Göteborgs och Malmö åklagardistrikt*, *länsåklagarna i Örebro och Uppsala län*, *rikspolisstyrelsen*, *kommerskollegium*, *Stockholms handelskammare*, *handelskammaren för Örebro och Västmanlands län*, *Västerbottens handelskammare*, *polisstyrelserna i Stockholms, Göteborgs, Norrköpings och Motala polisdistrikt*, *Folksam*, *Föreningen Sveriges polischefer*, *Föreningen Sveriges åklagare*, *Svenska Försäkringsbolags riksförbund*, *Motorbranschens riksförbund* och *TCO*.

Länsåklagaren i Örebro län hälsar arbetsgruppens förslag med tillfredsställelse. Särskilt behövlig är lagstiftningen enligt hans mening för fall som beskrivs i promemorian under 2.1. Denna typ av brottslighet är dock i huvudsak en storstadsföreteelse. Antalet fall, som kommer att hänföras till berört lagrum i BrB utanför storstäderna, kommer säkert att bli ringa. Därmed inte sagt att lagstiftningen är obehövlig utan är den påkallad för att bekämpa de flagranta fall som åsyftas. Skäl att frångå begränsningarna av den kriminaliserade sektorn finns ej. Om begränsningarna ej fanns, då förbrottet ej är styrkt, är det stor risk för felaktiga domar.

I promemorian föreslagna ändringar i 9 kap. 7 § BrB och 1 § lagen om visst stöldgods kan enligt *polisstyrelsen i Stockholms polisdistrikt* ge ökade

möjligheter att ingripa mot häleribrott och hindra att stöldgods eller "hälerigods" utlämnas till gärningsman. Även om ingripandemöjligheterna inskränks till gärningar som sker i "utövning av näringsverksamhet, vanemässigt eller eljest i större omfattning", medan den fortfarande går fri som för egen del köper misstänkt gods där förbrottet inte kan styrkas och det inte är fråga om "särskilt värdefull egendom", är ändå angeläget att bättre än nu kunna ingripa mot yrkeshälare. Effekten av de föreslagna lagändringarna är emellertid enligt polisstyrelsen svårbedömbär. Den torde bli starkt beroende av åklagarnas och i synnerhet domstolarnas bedömning av dels hur omständigheterna bort ge skäligh anledning antaga att godset ifråga fränhänts annan genom brott, dels vad som är vanemässigt eller i större omfattning eller särskilt värdefullt. Utrymme torde här finnas för alltför olika tolkningar. Förhoppningsvis bör dock föreslagna lagändringar tillsammans med under senare år skärpta krav i rättspraxis på god tro kunna bidra till en större försiktighet även hos allmänheten vid köp av gods vid sidan av den etablerade handeln och därmed minska förutsättningarna för häleribrott.

Svenska Försäkringsbolags riksförbund anser att det är angeläget att bevissituationen underlättas för polis och åklagare när det gäller fall som uppenbarligen är klara hälerier men där nuvarande krav på styrkt förbrott inte kan uppfyllas. Enligt försäkringsbolagens erfarenheter fungerar de nuvarande häleribestämmelserna inte på ett tillfredsställande sätt just därför att detta krav ofta går för långt i de praktiska situationerna. Skärpningen av rekvisiten för häleriförseelse förefaller väl avvägd om den begränsas på det sätt som föreslagits till organiserat häleri. Möjligen kan den föreslagna bestämmelsen behöva bearbetas lagtekniskt för att bli klarare och mera lättläst.

Beträffande omfattningen av det kriminaliserade området framförs synpunkter i två olika riktningar. En grupp remissinstanser anser att förslaget har blivit för snävt, medan en annan grupp menar att kriminaliseringen har sträckts för långt.

Till den förra gruppen, som alltså anser att förslaget är alltför snävt, hör *JK*, överåklagaren i Stockholms åklagardistrikt, länsåklagaren i Gävleborgs län, hovrätten över Skåne och Blekinge, Stockholms tingsrätt och Sveriges köpmannaförbund.

JK anför:

Förslaget om slopande av kravet på styrkt förbrott innebär ett radikalt avsteg från vad som f. n. gäller. Man slopar en fundamental förutsättning för häleriansvar. Det grundläggande synsättet att häleri innefattar kriminalisering av "efterföljande delaktighet" ändras. Ansvar skall inte längre kunna utkrävas endast då det står klart att fråga är om stöldgods etc. utan så snart omständigheterna med viss styrka tyder på att godset fränhänts annan genom brott. Av den föreslagna nyordningen följer t. o. m. att en hälerimisstänkt — om förutsättningarna i övrigt föreligger — skall dömas för häleriförseelse även om det är styrkt att hans säljare var behörig att förfoga över godset.

Enligt min mening kan det inte råda någon tvekan om att det möter ganska starka betänkligheter från principiella synpunkter och från rättssäkerhetssynpunkt att slopa kravet på styrkt förbrott. Detta gäller även om man för vissa fall gör bestämmelsens tillämpningsområde snävare än eljest. Jag vill inte ställa mig kategoriskt avvisande mot förslaget – därtill är de skäl som arbetsgruppen anför för ändringen alltför starka – men ifrågasätter om inte saken borde övervägas i ett vidare sammanhang. Det är säkert riktigt att en effektivare bekämpning av häleri medför en minskning av stöldbrotten. Men saken kan också ses – och kanske i första hand borde ses – från motsatt utgångspunkt. Häleri är i de ojämförligt flesta fallen accessoriskt i förhållande till stöld. Kan man nedbringa antalet stölder minskar också häleribrottens antal. Vad som i första hand bort undersökas är därför möjligheterna till en effektivare bekämpning av stöld och snatteri. Även om dessa möjligheter är starkt begränsade torde det inte kunna utslutas att något finns att göra.

När det gäller avgränsningen och utformningen av det nya häleribrottet ger arbetsgruppen uttryck för uppfattningen att de syften som det nuvarande vårdslöshetsrekvisitet skall tjäna bättre tillgodoses om kravet på styrkt förbrott helt utmönstras och ersätts med en föreskrift om straff för den som tar befattning med egendom under omständigheter som ger anledning anta att godset frånhänts annan genom brott. Gruppen framhåller särskilt att en straffbestämmelse enligt de angivna riktlinjerna bättre än den nuvarande regleringen hos allmänheten understryker vikten av försiktighet i handel ochandel. Det framstår mot bakgrund av dessa deklarationer som något förvånande och inkonsekvent att arbetsgruppen funnit sig böra inskränka tillämpningsområdet för den föreslagna bestämmelsen i så hög grad som skett. Endast förvärv och mottagande skall vara kriminaliserat. För ansvar krävs vidare att gärningen skett i utövning av näringsverksamhet, vanemässigt eller eljest i större omfattning eller avsett särskilt värdefull egendom.

Den utvidgning av straffansvaret som kvarstår sedan dessa begränsningar tillförts torde medföra att bestämmelsen i praktiken kan användas endast i enstaka fall och då främst mot yrkes- och vanehälarare. Dessa målgrupper låter sig emellertid förmodligen knappast påverkas av ett ökat hot om straff. Vill man någorlunda effektivt bekämpa yrkes- och vanehälararna måste man försvåra för dem att finna avsättning för stöldgodset, och det kan nog endast ske genom att gemene mans inställning mot häleri ändras. Jag ifrågasätter om den tänkta utvidgningen av det straffbara området verkligen tjänar det av arbetsgruppen deklarerade syftet att påverka allmänhetens attityd i synnerhet som en mycket stor del av häleribrottsligheten inte kommer att omfattas av den nya bestämmelsen.

Min slutsats blir alltså att de begränsningar som uppställts gör förslaget så uddlöst att det är föga vunnet med reformen. Om betänkligheter från rättssäkerhetssynpunkt inte hindrar ett frångående av kravet på styrkt förbrott överhuvudtaget – en fråga där jag, som redan framhållits, är tveksam – borde några principiella invändningar knappast kunna anföras mot att den nuvarande bestämmelsen om häleriförseelse ändrades såvitt avser detta krav men i övrigt behölls oförändrad. Min inställning kan också uttryckas så att antingen bör man gå längre eller också kan man låta den nuvarande ordningen bestå.

Överåklagaren i Stockholms åklagardistrikt erinrar om att ändringen främst tar sikte på yrkes- och vanehälararen, vilket ur rättssäkerhetssyn-

punkt förefaller välbetänt. Emellertid kan det enligt överåklagarens mening komma att uppstå bevisvärigheter angående brottsrekvisitet "vanemässigt". Vid sidan av den organiserade häleribrottsligheten förekommer nämligen en omfattande försäljning av stöldgods på gatan. Man kan med fog anta att narkotikaberoende personer finansierar sitt missbruk på detta sätt. Det rör sig om tillgrepp ur varuhus och bostäder och avser ofta inte alltför värdefull egendom i det enskilda fallet. Tillspetsat kan man säga att missbrukaren dagligen snattar eller stjälar, för att på så sätt erhålla medel för sin dygnskonsumtion av narkotika. Ett vanligt mönster i dessa fall är att missbrukaren går in på ett varuhus och stjälar exempelvis en kostym, som han omedelbart försäljer på Sergels torg. De gånger han avslöjas uppger han regelmässigt att godset inköpts av okänd och något förbrott kan därvid ofta inte styrkas. Sedan går han till nästa varuhus och förfar därvid på enahanda sätt. Dessa snatterier och småstölder sätts ofta i system av missbrukaren, men han håller sig inte med något lager, utan godset försäljs omedelbart efter tillgreppet. Överåklagaren anser – med hänsyn till omfattningen av denna "försäljningsverksamhet" – att även dessa fall på något sätt bör fångas upp av en eventuell lagändring. Med fog kan nämligen antas – med hänsyn till polisens bristande resurser – att dessa vanetjuvar ertappas endast i ett fåtal fall. Det blir följaktligen i dessa fall svårt för åklagaren att styrka att försäljningen av stöldgodset skett vanemässigt. Rättssäkerheten torde inte sättas ur spel om en person straffas för att han i typisk hälarmljö försöker sälja en ny kostym för 100 kronor, oaktat förbrott ej kan styrkas och oaktat rekvisitet "vanemässigt" ej heller kan styrkas.

Länsåklagaren i Gävleborgs län, som har infordrat synpunkter från åklagarmyndigheterna i länet, ansluter sig till vad dessa har anfört i sina svar. Av svaren framgår bl. a. att det kriminaliserade området anses bli alltför inskränkt genom kraven att gärningen skett i utövning av näringsverksamhet, vanemässigt eller eljest i större omfattning eller avsett särskilt värdefull egendom. Genom denna inskränkning anses förslaget tappa åtskilligt av åsyftad verkan. Vidare framhålls det angelägna i att man kan komma åt narkotikalangares förvärv och mottagande av egendom som omhändertags såsom valuta eller pant för narkotika. Fråga är vanligtvis om klockor, radioapparater, stereoanläggningar, smycken o. d. Det är känt att de narkotikaberoende i stor utsträckning finansierar sitt missbruk genom stölder i varuhus, bostäder, transportmedel och arbetsplatser. Det anses att svårigheter säkerligen kommer att föreligga när det gäller att styrka vanemässigheten.

Hovrätten över Skåne och Blekinge konstaterar att kriminaliseringen begränsas till att avse gärningar som sker i utövning av näringsverksamhet, vanemässigt eller eljest i större omfattning eller avsett särskilt värdefull egendom. Enligt hovrätten kan emellertid ifrågasättas om en sådan begränsning är nödvändig. Den innebär att gemene man, som ju i stor utsträckning är den slutlige avnämaren av stöldgods, liksom hittills i många

fall kommer att gå fri från ansvar. Även om han köper egendomen under sådana omständigheter att han haft all anledning antaga att brott förelåg, kan han ej straffas om egendomen inte kan härledas till visst brott eller viss målsägande. Starka skäl talar för att även denna situation skall medföra straffansvar. Om allmänheten genom lagstiftning åläggs försiktighet och riskerar straff vid alla köp som sker under sådana omständigheter att det finns skälig anledning misstänka brottsligt förfarande hos säljaren, torde förutsättningarna för avsättning av tjuvgods bli mindre vilket i sin tur måste minska tillgreppsbrotten.

Stockholms tingsrätt har ingen erinran mot att de straffgrundande sätten att ta befattning med stöldgods begränsas till förvärv och mottagande. Där- emot kan tingsrätten inte ansluta sig till förslaget att ytterligare begränsa det kriminaliserade området genom att föreskriva att gärningen skett i utövning av näringsverksamhet, vanemässigt eller eljest i större omfattning eller avsett särskilt värdefull egendom. Slopandet av kravet på styrkt förbrott har inte sin största betydelse vid sådan mer omfattande häleriverksamhet som anförda bestämmelse synes syfta på. I exempelvis tjuvgömmefallen kan enligt tingsrättens erfarenhet åtal för häleri i allmänhet anses styrkt. Det torde snarare vara i de betydligt vanligare fallen av "småhäleri" – vilkas avsättningsfrämjande betydelse för tillgreppsbrottsligheten inte bör underskattas – som behovet av lagändring är mest markant. Arbetsgruppen har också i sin allmänna motivering framhållit betydelsen av att hos allmänheten understryka vikten av försiktighet i handel ochandel samt uttalat att ett slopande av kravet på styrkt förbrott inte behöver möta betänkligheter från rättssäkerhetssynpunkt. Det är därför med förvåning som tingsrätten noterar att arbetsgruppen inte varit konsekvent vid utarbetandet av det konkreta lagförslaget. Den föreslagna utformningen skulle vidare enligt tingsrätten leda till att stadgandets praktiska tillämpning försvåras genom onödiga och besvärliga gränsdragningsproblem. Tingsrätten befarar att både förundersökningar och huvudförhandlingar i stor utsträckning skulle komma att koncentreras till frågor om det misstänkta förvärvet skett i näringsverksamhet, vanemässigt etc.

Att kriminaliseringen har sträckts alltför långt i och med att förslaget också kan träffa överlåtelse från den som bevisligen var behörig att förfo- ga över egendomen anser *länsåklagaren i Uppsala län*, *Skånes handelskammare*, *Stockholms och Göteborgs tingsrätter*, *polisstyrelsen i Malmö polisdistrikt*, *Sveriges advokatsamfund* och *Sveriges domareförbund*.

Länsåklagaren i Uppsala län anmärker att under förslaget formellt faller även förfaranden, där något förbrott ostridigt inte föreligger, men där om- ständigheterna vid gärningen är besvärande. Lagstiftningsförslaget ger dock ingen egentlig ledning ifråga om vilka fall som skall vara straffria och vilka som skall vara kriminaliserade. Polis, åklagare och domstolar kom- mer här enligt länsåklagaren säkert att ställas inför svåra gränsdragnings- problem. Man kan enligt länsåklagaren inte heller bortse från att anmäl-

ningar kan komma att göras i trakasserings syfte. Med den utformning förslaget har kan det i sådana fall vara svårt att besluta om att inte inleda förundersökning. Det skulle vara till fördel om gärningsbeskrivningen kunde begränsas så att den kom att omfatta endast sådana fall, som var straffvärda som häleriförsedelse. En sådan begränsning skulle kunna vara att brott ej förelåg, om den som fått egendomen förmådde visa att den som överlätit eller överlämnat egendomen var behörig att förfoga över den. En nackdel med ett sådant tillägg till gärningsbeskrivningen skulle emellertid vara att polisutredningen ofta då skulle fördröjas; den misstänkte kunde t. ex. begära uppskov för att styrka sitt förvärv. Intyg av olika slag – där intygets riktighet ej sällan måste ifrågasättas – skulle säkert förekomma. Domar skulle komma att ifrågasättas i efterhand. En annan och bättre utväg att lösa här angivna gränsdragningsproblem kunde vara att införa en åtalsprövningsregel. Åtal skulle inte ske i andra fall än när detta var påkallat ur allmän synpunkt. Förundersökningar och åtal kunde då begränsas till straffvärda fall.

Enligt *Stockholms tingsrätts* mening skulle det vara stötande för den allmänna rättskänslan att döma en förvärvare till ansvar även om överlåtaren i det konkreta fallet "mot all förmodan" visas ha varit behörig att förfoga över egendomen i fråga och förvärvaren – enligt den nya utformningen av stöldgodslagen – därför tillåts behålla egendomen.

Göteborgs tingsrätt finner det självklart att den som gjort en god affär inte skall löpa risken att bli fälld till ansvar här för bara för att "det verkar skumt". Argumentet att den som ger sig in i affärer av denna typ får räkna med att bli misstänkliggjord och att han för att värna sig måste försäkra sig om uppgifter som kan styrka lagligheten i förfarandet, får rimligen inte leda så långt att vederbörande fälls till ansvar i ett fall, där han kan bevisa att det inte föreligger något förbrott. Ett tillägg motsvarande det som föreslagits till stöldgodslagen behövs därför även ifråga om 9 kap. 7 § BrB.

Sveriges advokatsamfund anmärker att arbetsgruppens förslag ger upphov till en klar konflikt med det civilrättsliga regelsystemet, något som enligt samfundets mening bör undvikas. Samfundet ifrågasätter om inte en lösning vore att, i linje med vad som föreslagits beträffande ändringen i lagen om visst stöldgods m. m. från den föreslagna kriminaliseringen i den nya lydelsen av 9 kap. 7 § BrB – på sätt gäller för häleribrottet i allmänhet men då underförstått som ett utflöde ur civilrätten – uttryckligen undanta fall då den som har egendomen i sin besittning förmår visa att den som överlätit eller överlämnat egendomen var behörig att förfoga över denna. Detta kan sägas i viss mån utgöra ett avsteg från principen inom straffrätten att bevisbördan inte skall läggas på den misstänkte; från rättssäkerhetssynpunkt framstår dock ett på detta sätt formulerat undantag såsom bättre än att civilrättsligt giltiga förvärv kan komma att kriminaliseras. Undantagsregeln torde ej heller – med hänsyn till de få fall där denna kan bedömas bli aktuell – lägga hinder i vägen för en effektiv brottsbekämpning inom häleriområdet.

Sveriges domareförbund tar upp samma fråga. Då straffbestämmelsen inte bör vara strängare än förverkandebestämmelsen, bör enligt förbundets mening även straffbestämmelsen innehålla undantag för det fall att egendomen förvärvats eller mottagits från behörig innehavare. Hur detta lagtekniskt skall lösas förefaller emellertid diskutabelt, eftersom det inte gärna bör komma ifråga att göra tillämpligheten av en straffbestämmelse beroende av om den misstänkte kan "exculpera" sig. Av både principiella och praktiska skäl torde i huvudsak samma förutsättningar böra gälla för ådömande av straff och för tagande i förvar.

Länsstyrelsen i Östergötlands län är tveksam om lämpligheten av att bryta ut sakhäleriet på sätt som föreslås med hänsyn till att häleribrottens utformning i sin helhet är föremål för förmögenhetsbrottsutredningens överväganden. Med hänsyn härtill och då utformningen av förslaget till en ny andra mening i första stycket till 9 kap. 7 § BrB är sådan, att man kan befara dels ur rättssäkerhetssynpunkt mindre tillfredsställande tolkningsproblem, dels en snabb anpassning från brottslingarnas sida, t. ex. i form av en ökad ström av stöldgods till utlandet föreligger om förslaget blir lag viss risk för att en ändring kan bli nödvändig efter kort tid. Då ofta återkommande ändringar av rekvisiten för brott enligt BrB bör undvikas, föreslår länsstyrelsen att frågan om ändring av ifrågavarande lagrum överlämnas till förmögenhetsbrottsutredningen och att frågan om häleribrottens utformning i sin helhet av utredningen behandlas med förtur.

Som har framgått tidigare avstyrks förslaget av tre remissinstanser, *förmögenhetsbrottsutredningen*, *konsumentverket* och *Sveriges domareförbund*.

Förmögenhetsbrottsutredningen yttrar:

Förmögenhetsbrottsutredningen ställer sig av olika skäl tveksam till arbetsgruppens ändringsförslag och vill till att börja med ifrågasätta om en lagstiftning i enlighet med förslaget kan förväntas få någon mera väsentlig betydelse vid bekämpandet av sakhäleribrottsligheten.

Angelägenheten av ett effektivt bekämpande av den tilltagande stöldbrottsligheten ligger i öppen dag. Utredningen delar också arbetsgruppens mening att ett ökat beivrande av häleriverksamheten är ägnat att reducera även den bakomliggande stöldbrottsligheten. Vid denna brottsbekämpning kommer främst ifråga att kriminalpolisens arbete i högre grad än för närvarande inriktas på dessa former av brottslighet. I jämförelse med de resultat som torde kunna uppnås på detta sätt framstår arbetsgruppens förslag till utvidgning av det vid häleribrottslighet straffbara området som en lösning av begränsad betydelse.

Arbetsgruppen vill främst öka möjligheten att beivra brott av yrkes- och vanehälare genom att vid oaksamhetsbrottet häleriförseelse i vissa angivna fall frångå kravet på styrkt förbrott. Det naturliga är givetvis att den brottsliga verksamhet som angivna kategorier av hälare bedriver bestraffas som häleri. Det är visserligen för närvarande en brottslighet som i mycket begränsad omfattning kommer under domstols prövning, och det är därför svårt att säga om kravet på styrkt förbrott väsentligt försvårar brottsbekämpningen. Arbetsgruppens fallbeskrivningar synes emellertid snarast tala för att straffbestämmelsen för häleri är tillfyllest.

Även om avsikten med förslaget är att komma till rätta med yrkes- och vanehälares verksamhet, innebär slopandet av kravet på styrkt förbrott att den föreslagna straffbestämmelsen kriminaliserar förfaranden som inte nödvändigtvis innefattar något egentligt förmögenhetsbrott, låt vara att förvärvet eller mottagandet av godset skett på ett sätt som gjort att gärningsmannen fått skenet mot sig. Enligt uttalande av arbetsgruppen behöver de närmare konkreta förhållandena kring förvärvet eller mottagandet inte vara utredda. Arbetsgruppen anför vidare att utredningen i allmänhet endast torde visa att den misstänkte innehar egendom av sådan omfattning, sådant slag eller sådan yttre beskaffenhet, att det finns skäligen anledning anta att egendomen fränhänts annan genom brott, och tillägger att i sådana fall får om inga särskilda förhållanden pekar i annan riktning också anses klarlagt att mottagandet skett under motsvarande omständigheter, även om det inte kan utredas när, var eller hur detta skett. Ett så generellt motivuttalande synes, vid ett genomförande av förslaget, kunna leda till att alltför låga krav ställs på bevisningen i fråga om åtkomsten i dessa typer av mål.

Vid sidan av det angivna syftet att beivra brott av yrkes- och vanehälares anför arbetsgruppen att en straffbestämmelse enligt de angivna riktlinjerna bättre än den nuvarande regleringen är ägnad att hos allmänheten understryka vikten av försiktighet i handel ochandel så att man inte tar befattning med egendom som kan misstänkas vara stöldgods. Enahanda tankar ger arbetsgruppen uttryck för i avsnittet om godtrostförvärv av lösöre. Det sägs där att en av grunderna för förslaget är uppfattningen att den som köper saker i hälarimiljöer typiskt sett underlättar hälarverksamheten, även om det i det enskilda fallet kan visas att allt har gått rätt till. Arbetsgruppen säger sig med förslaget vilja inskräpa att man inte tar befattning med stöldgods och att om omständigheterna är misstänkta bör man hellre avstå från en "god" affär än att riskera att man ådöms ansvar för häleri eller häleriförseelse och fräntas egendomen. — Detta resonemang tar alltså inte sikte på yrkes- eller vanehälares utan så att säga sista länken i en kedja av tjuv och hälares. För en sådan mottagare av stöldgods torde den föreslagna lagändringen inte kunna påräknas medföra någon väsentligt mera avhållande verkan än nuvarande häleribestämmelse. En ändring i enlighet med förslaget skulle kanske huvudsakligen leda till att hälarna framdeles undviker att mottaga godset på allmänna platser och i andra för närvarande typiska hälerimiljöer.

Förmögenhetsbrottsutredningen hyser således från olika synpunkter principiella betänkligheter mot lagförslaget och kan inte biträda arbetsgruppens förslag att för vissa fall frångå kravet på förbrott vid bestraffning av oaksamt förvärv eller mottagande av gods som kan vara olovligt åtkommet. Förmögenhetsbrottsutredningen kan inte dela arbetsgruppens synsätt när det sägs att det är i viss mån ovidkommande om det mot all förmodan i ett givet fall kan visas att överlåtaren var behörig att förfoga över det förvärvade godset. Tvärtom anser förmögenhetsbrottsutredningen att det närmast är stötande att såsom häleribrott beteckna ett civilrättsligt giltigt förvärv av gods. Det bör ytterligare beaktas att om en förvärvare anses göra sig skyldig till brott genom att förvärva gods under tvivelaktiga omständigheter, oavsett om det senare visar sig att överlåtaren faktiskt ägde rätt att överlåta godset, innebär detta att en ägare till en sak som överlåter denna under omständigheter som, enligt vad han förstått, bort ge köparen anledning misstänka att saken fränhänts annan genom brott, gör sig skyldig till medverkan till häleriförseelse.

Förmögenhetsbrottsutredningen avstyrker på grund av det anförda förslaget till ändring av 9 kap. 7 § brottsbalken. Det förtjänar omnämnas att vår hälerilagstiftning torde innebära en mera långtgående kriminalisering än vad som är förhållandet i många andra länder.

När det gäller tivelaktiga mottaganden och förvärv i näringsverksamhet synes det ligga närmast till hands att öka kontrollmöjligheterna genom näringslagstiftning.

Konsumentverket har tagit fasta på att förslaget innebär att helt lagliga förvärv kommit att omfattas av straffansvar. I motsats till arbetsgruppen finner konsumentverket att detta är mycket betänkligt från rättssäkerhetssynpunkt. Konsumentverket avstyrker därför de föreslagna ändringarna i BrB och stöldgodslagen.

På sätt som har redovisats tidigare i samband med frågan om omfattningen av det kriminaliserade området är även Sveriges domareförbund kritiskt mot att ett civilrättsligt giltigt förvärv straffbeläggs. Domareförbundet fortsätter:

De erinringar, som nu gjorts mot förslaget, sammanhänger bl. a. med att förslaget på ett olyckligt sätt bryter den vedertagna uppbyggnaden av häleribrotten genom att det för dessa brott grundläggande rekvisitet för brott överges för vissa undantagsfall. Enligt förbundets uppfattning synes en så långtgående åtgärd inte vara motiverad för att komma till rätta med de problem som avses med förslaget. Det kan ifrågasättas om inte dessa problem i stället bör lösas genom en särskild lagbestämmelse som kriminaliserar "värdslös handel".

Det straffbara området bör enligt förbundets mening begränsas till förvärv och mottagande av egendom i utövning av näringsverksamhet, vanemässigt eller eljest i större omfattning. Dessa begränsningar är visserligen ganska obestämda till sin innebörd men bör kunna godtagas i en straffbestämmelse om "värdslös handel". Däremot torde det inte vara påkallat att göra vare sig en sådan bestämmelse eller en bestämmelse om häleriförseelse tillämplig när fråga är om särskilt värdefull egendom. Vad arbetsgruppen avser härmed förefaller oklart. I promemorian uttalas bl. a., att relativt stränga krav bör ställas för att egendom skall anses särskilt värdefull samt att t. ex. en fabriksny TV-apparat kan uppfylla den angivna förutsättningen "mer ofta" än en begagnad sådan apparat. Dylika vaga uttalanden är inte godtagbara såsom avgränsning av det straffbara området, i synnerhet som uttrycket särskilt värdefull egendom leder tanken till betydligt mera värdefulla saker än en ny TV-apparat som i den legala handeln kostar några tusen kronor.

En straffbestämmelse om "värdslös handel" bör inte innehålla så högt straffmaximum, två år, som arbetsgruppen föreslagit för grov häleriförseelse. Även för grov häleriförseelse förefaller ett sådant straffmaximum högt vid jämförelse med andra oaktsamhetsbrott enligt brottsbalken.

Med hänsyn till vad nu anförts avstyrker förbundet det föreliggande förslaget men anser att det bör vara möjligt att komma till rätta med de av arbetsgruppen angivna missförhållandena på annat sätt. De aktuella frågorna bör därför bli föremål för ytterligare överväganden. Därvid finns också anledning att överväga om inte speciella straffbestämmelser om "värdslös handel" med strängare krav kan vara motiverade i författningar som reglerar särskilda slag av näringsverksamhet, särskilt de av arbetsgruppen nämnda branscherna skrothandel, pantlånerörelse och tillfällig handel.

En rad remissinstanser anlägger synpunkter på den föreslagna lagtexten. I detta hänseende uttalar sig *JK*, *RÅ*, *överåklagarna i Stockholms och Göteborgs åklagardistrikt*, *hovrätten över Skåne och Blekinge*, *kommerskollegium*, *förmögenhetsbrottsutredningen*, *Stockholms och Göteborgs tingsrätter*, *Föreningen Sveriges åklagare* och *Sveriges advokatsamfund*.

JK erinrar om att arbetsgruppen vill ta in den tänkta straffbestämmelsen som en andra mening i den nuvarande bestämmelsen om häleriförseelse. *JK* ifrågasätter om denna lösning är den lagtekniskt lämpligaste. De objektiva rekvisiten i de nuvarande bestämmelserna om häleri och häleriförseelse är identiskt lika, endast det subjektiva rekvisitet är delvis olika. Den föreslagna bestämmelsen skiljer sig till såväl utformning som innehåll högst väsentligt från gällande regler om häleri och häleriförseelse. Detta förhållande talar för att den förordade bestämmelsen tas upp som ett särskilt brott. Sammanställningen av "grov" och "förseelse" är enligt *JK*:s mening stötande. Benämningen förseelse bör som hittills förbehållas mera bagatellartade brott. "Vårdslöst häleri" eller liknande uttryck är att föredra som brottsbenämning.

Enligt *RÅ*:s mening ter det sig lämpligare att skilja ut den sektor som avses med förslaget till ett särskilt brott, förslagsvis benämnt näringshäleri. Det karakteristiska för det förfarande som avses med förslaget är inte att godset hänförs till visst förbrott utan att befattning tas med gods av visst slag eller under utövande av viss verksamhet och att detta sker under vissa särskilda omständigheter. Det är alltså inte fråga om en på grund av bevisläget modifierad form av häleriförseelse utan om en i förhållande till häleriförseelsen artskild gärning. Allmänt sett är det fråga om ett förbud att omätta gods när vissa yttre omständigheter råder. Brott av denna innebörd bör ges en särskild brottsbenämning och tas in i särskilt lagrum. För ett sådant brott bör straffsatsen bestämmas i enlighet med förslaget. För grovt brott skall alltså kunna ådömas fängelse i högst två år. Med denna lösning saknas anledning införa särskilda bestämmelser om grovt brott när det gäller häleriförseelse, vilket f. ö. framstår som en inadvertens.

Liknande synpunkter framförs av *Föreningen Sveriges åklagare*. När det gäller förslagets detaljer önskar föreningen vidare göra ett par påpekanden. Uttrycket "särskilt värdefull egendom" anses vara väl obestämt. Det kommer i alltför stor utsträckning att kräva förklaring i motivuttalanden. Svårigheten att exemplifiera uttrycket framgår redan av det anförda exemplet – förvärvet av en fabriksny färg-TV på Sergels torg. Det får nog enligt föreningen anses tveksamt om sådan egendom numera allmänt anses som särskilt värdefull. En precisare formulering efterlyses därför. Vidare är föreningen tveksam inför arbetsgruppens sätt att betrakta flera gärningar, som skett vanemässigt eller i större omfattning, som ett enda brott. Det står i strid med vedertagen metod att räkna antal brott när det gäller nuvarande häleri och häleriförseelse.

Överåklagaren i Stockholms åklagardistrikt påpekar att ändringen främst tar sikte på yrkes- och vanehälaren. Följaktligen kan en yrkes- eller vanehälare fällas till ansvar för omfattande försäljning av stöldgods och kanske dömas till ett kännbart fängelsestraff. I sådana fall är det ur språklig och pedagogisk synpunkt otillfredsställande att brottsrubriceringen blir häleriförseelse. I och med att ordet "förseelse" ingår i brottsrubriceringen kan allmänheten få den uppfattningen att det rör sig om bagatellartad brottslighet, vilket ju inte alls är fallet. Alternativen är att antingen konstruera ett helt nytt brottsbalksbrott eller inordna ändringen under häleri-paragrafen.

Överåklagaren i Göteborgs åklagardistrikt anför att det vid utvidgningen av bestämmelsen om straff för häleriförseelse uppkommer lagtekniska svårigheter. Lagrummet blir omfångsrikt och språkligt sett mindre tillfredsställande. Det stöter dessutom att ett grovt brott kallas för förseelse. I vart fall bör någon form av redigering ske. Straffbestämmelsen för grovt brott kan t. ex. med fördel sättas sist i paragrafen med hänvisning till brott som avses i första stycket. Härutöver bör enligt överåklagaren påpekas att om man jämför med andra uttryck för ekonomiska värden exempelvis i 8 kap. 4 § BrB är det föreslagna uttrycket "särskilt värdefull egendom" svårbestämt. Lagtexten bör ej i allt för stor utsträckning kräva förklaring i motiven. Arbetsgruppen har tänkt sig att exempelvis en fabriksny färgtelevisionsapparat skulle omfattas av straffstadgandet. Denna uppfattning förefaller riktig. Då det emellertid är tveksamt om sådan egendom numera allmänt anses som särskilt värdefull föreslås en tydligare och mindre restriktiv formulering.

Hovrätten över Skåne och Blekinge ifrågasätter om det behövs en särskild straffskala för grova brott. Vidare förefaller det enligt hovrätten språkligt något märkligt att tala om grov häleriförseelse, då ordet förseelse knappast för tanken till grovt brott. Det bör enligt hovrätten räcka med en straffskala som förslagsvis kan omfatta böter eller fängelse i högst två år. Om särskild reglering av grovt brott anses nödvändig bör detta i överensstämmelse med gängse systematik i BrB upptagas i en särskild mening. För att ytterligare understryka att det föreslagna tillägget i häleriförseelseparagrafen avser att straffbelägga gärning som innebär att man – oberoende av om det faktiskt föreligger förbrott – tar befattning med egendom under omständigheter som ger skäligen anledning antaga att egendomen fränhånts, annan genom brott, bör tillägget upptagas i ett särskilt stycke. Hovrätten ifrågasätter om inte syftet med lagförslaget att kriminalisera "vårdslös handel" skulle framgå ännu klarare, om straffbestämmelsen infördes under en särskild paragraf och brottet erhöi en särskild rubrik. Hovrätten föreslår som brottsbeteckning vårdslöshet vid åtkomst av gods.

För att en person skall dömas för häleri är uppsåt ett nödvändigt rekvisit, vilket skiljer detta brott från häleriförseelse, påpekar *kommerskollegium*. Om den brottsliga verksamheten emellertid sker i en sådan omfattning

som här förutsätts och är att betrakta som yrkes- eller vanemässig, måste det enligt kollegiet anses troligt att uppsåt föreligger. Arbetsgruppen har också framhållit att bestämmelsen främst tar sikte på yrkeshälare och vanehälare, vilket enligt kollegiet talar för att den föreslagna bestämmelsen ej bör inordnas under begreppet häleriförseelse. Kollegiet vill därför istället förorda den av arbetsgruppen antydda möjligheten att konstruera ett nytt brottsbalksbrott. Kollegiet vill i detta sammanhang hänvisa till de brottsrubriceringar som förekommer på andra ställen i brottsbalken, till exempel när det gäller bedrägeribrott eller tillgreppsbrott.

Den föreslagna lagtextens uttryck "i annat fall" är enligt *förmögenhetsbrottsutredningen* mångtydigt och kan utgå. Uttrycket innebär dessutom att stadgandet i 9 kap. 7 § 1 st. andra punkten enligt förslaget blir subsidiärt till stadgandet om häleriförseelse enligt första punkten, något som inte torde vara arbetsgruppens mening. Uttrycken "vanemässigt" och "i större omfattning" förutsätter brottsflerhet, vilket måste föranleda en omredigering, eftersom uttrycken används för att karaktärisera en enstaka gärning. Uttryckssätten synes sammanhånga med arbetsgruppens syn på frågan när en handling skall utgöra ett eller flera brott. Arbetsgruppens sätt att betrakta flera gärningar, som skett vanemässigt eller i större omfattning, som ett enda brott står emellertid i strid med vedertagen metod att räkna antal brott när det gäller nuvarande häleri och häleriförseelse. Över huvud taget kan sägas att arbetsgruppens specialmotivering till ändringsförslaget innehåller en del uttalanden som kan ifrågasättas. — I fråga om den föreslagna straffskalan synes det enligt utredningen helt omotiverat, att för nuvarande häleriförseelse skapa möjlighet att döma till två års fängelse. Såvitt gäller den föreslagna nya typen av häleriförseelse vill utredningen endast uttala, att det med hänsyn till straffmaximum inte bör komma i fråga att beteckna brottet som förseelse.

Stockholms tingsrätt har ingenting att erinra mot att en särskild straffskala införs beträffande grovt brott. Det kan emellertid enligt tingsrätten ifrågasättas om inte brottsbenämningen "häleriförseelse" i så fall bör bytas ut, eftersom begreppet förseelse i allmänt språkbruk torde uppfattas som en bagatellartad handling. En annan möjlighet skulle vara att ta in den föreslagna bestämmelsen i en a-paragraf under ny brottsbenämning, exempelvis vårdslös befattning med stöldgods. Denna lösning synes vara att föredra från lagteknisk synpunkt, eftersom den vedertagna häleriförseelsen och den nya brottstypen skiljer sig från varandra i fråga om kravet på styrkt förbrott. — Tingsrätten tar även upp en annan fråga som har nämnts i förbigående av arbetsgruppen. Tingsrätten erinrar om att arbetsgruppen genom att skärpa lagstiftningen så att avsättningsmöjligheterna för stöldgods försvåras vill "hos allmänheten understryka vikten av försiktighet i handel ochandel så att man inte tar befattning med egendom som kan misstänkas vara stöldgods". På så vis avser man att uppnå en minskning av tillgreppsbrotten. Mot denna bakgrund är det enligt tingsrätten svårt att

förstå arbetsgruppens övervägande att skärpa det nu gällande oaktsamhetskravet vid häleriförseelse till ett krav på grov oaktsamhet. Tingsrätten vill bestämt avvisa tanken på en sådan skärpning.

Av arbetsgruppens förslag framgår knappast med önskvärd tydlighet, anför *Göteborgs tingsrätt*, den skillnad som avses mellan rekvisiten för nuvarande häleriförseelse och den nya gärning som för straffbarhet inte kräver att förbrott styrks. Tillägget till 9 kap. 7 § BrB skulle enligt tingsrätten kunna få följande lydelse: "Detsamma gäller om det ej är styrkt att brott förelåg men förvärvandet eller mottagandet skett under omständigheter som gav skälig anledning antaga att godset frånhänts annan genom brott, såframt gärningen skett i utövning av näringsverksamhet, vanemässigt eller eljest i större omfattning eller avsett särskilt värdefull egendom. Brottslig gärning föreligger dock ej om den som överlät eller överlämnade egendom var behörig att förfoga över denna." Tingsrätten vill även ifrågasätta om det är lämpligt att anknyta den nya gärningen till brottet häleriförseelse. Den gärning som nu föreslås kriminaliserad synes inte vara av typen vårdslöshet. Objektivt sett skall sådana omständigheter föreligga, att det finns skälig anledning antaga att något frånhänts annan genom brott, vilket egentligen är en utvidgning av hälerirekvisiten. Inser gärningsmannen att omständigheterna är sådana, bör han dömas för häleri. Hade han endast bort inse att så var fallet, är fråga om ett culpöst beteende, nämligen häleriförseelse, men detta kan rimligen inte föranleda så strängt straff som arbetsgruppen har föreslagit. Tingsrätten anser det därför riktigare att huvudbrottet häleri utvidgas till att omfatta även gärningar där förbrott inte kan styrkas men rimligen måste antas föreligga. Någon straffskärpning i fråga om häleriförseelse behövs då inte. Om även rekvisiten för häleriförseelse behöver utvidgas på motsvarande sätt som för häleri, får anknytningen mellan de båda brotten ändras.

Sveriges advokatsamfund har inte något att erinra mot en förändring av strafflatituderna vid allvarigare häleriförseelser. Rent principiellt förefaller dock brottsrubriceringen grov häleriförseelse inte särskilt välvald. Samfundet förordar därför att man söker finna annan lämplig beteckning för brottsrubriceringen.

4 Stöldgodslagen

Förslaget till ändring i lagen om visst stöldgods m. m. tillstyrks eller lämnas utan erinran av det stora flertalet remissinstanser.

Enligt *kommerskollegiet* kan det inte anses tillfredsställande att en person som förvärvat egendom under sådana omständigheter att godtrosvärk inte kan göras gällande, skall betraktas som rättmätig innehavare enbart på grund av det faktum att rätte målsägaren inte är känd. Även *Göteborgs tingsrätt* framhåller att den utvidgning av lagen om visst stöldgods m. m. som föreslagits är välmotiverad. Genom den föreslagna lydelsen

undviker man enligt tingsrätten det inte önskvärda förhållandet att behöva återlämna gods, som med all sannolikhet är stöldgods, till den hos vilken förvarstagande skett.

RÅ anser att ändringsförslaget inte går tillräckligt långt. Enligt *RÅ*:s mening torde det inte vara nödvändigt att begränsa tillämpningen av stöldgodslagen till fall då det är fråga om förvärv eller mottagande som sker i utövning av näringsverksamhet, vanemässigt eller eljest i större omfattning eller avser särskilt värdefull egendom. Det bör vara tillräckligt att transaktionen sker under omständigheter som ger skälig anledning anta att egendomen fränhänts annan genom brott. Rättssäkerheten får härvidlag anses tillgodosedd genom möjligheten att i efterhand visa att den som överlätit eller överlämnat godset var behörig att förfoga över detta. Härtill kommer enligt *RÅ* den säkerhetsventil som finns redan i dag, nämligen att egendomen inte skall tas i förvar när det är uppenbart obilligt.

Hovrätten över Skåne och Blekinge anför att förslaget ställer ett alltför strängt beviskrav på egendomens innehavare. Hovrätten tillstyrker att stöldgodslagen ändras så att det blir möjligt att taga i förvar egendom som förvärvats eller mottagits under sådana omständigheter att det finns skälig anledning antaga att egendomen fränhänts annan genom brott. Enligt förslaget kan dock innehavaren av egendomen undgå att denna tas i förvar, om han kan visa att den som överlätit eller överlämnat egendomen var behörig att förfoga över denna. Hovrätten menar att det här ställs alltför stränga beviskrav på egendomens innehavare i det enskilda fallet. I många lägen kan det för innehavaren vara svårt att förebbringa full bevisning i nämnda hänseende. Det bör därför enligt hovrättens mening vara tillräckligt om innehavaren av egendomen kan göra sannolikt att överlåtaren ägde rätt förfoga över godset.

Två remissinstanser, *förmögenhetsbrottsutredningen* och *konsumentverket*, avstyrker förslaget.

De betänkligheter som anförts mot fränfallandet av kravet på förbrott vid häleriförseelse i vissa fall kan enligt *förmögenhetsbrottsutredningen* även andragas mot förslaget om ändring i stöldgodslagen. De uppställda kraven för att egendomen skall tas i förvar är inte tillräckliga för att utesluta rättsförlust. Ändringsförslaget bryter enligt utredningen ramen för stöldgodslagen. Grundförutsättning för tillämpning av lagen är att det inte kan fastställas vem som enligt civilrättsliga regler är ägare till egendomen. I de fall där det kan råda tveksamhet om huruvida den hos vilken godset anträffats åtkommit detta på ärligt sätt blir lagens tillämplighet beroende av om det kan bevisas att denne åtkommit egendomen genom något brott, t. ex. häleri (prop. 1974: 124 s. 52). Enligt det föreslagna tillägget i 1 § stöldgodslagen kommer lagen att omfatta även egendom, beträffande vilken det är ovisst hur det förhåller sig med äganderätten. Det är, anför utredningen, anmärkningsvärt att innehavaren av egendom, varom är fråga i tillägget, för fredande av sin påstådda äganderätt åläggs att prestera en bevisning

angående rätten till godset som kan vara svårare att åstadkomma än vad som enligt gängse civilprocessuella regler skulle krävas av honom. Konsekvenserna av lagändringen från civilrättslig synpunkt är svåra att överblicka. Frågan om ändring av stöldgodslagen, som varit gällande endast tre och ett halvt år, får enligt utredningen ses mot bakgrund av en hittills stundom mycket försiktig lagtillämpning av åklagare och domstolar. Nuvarande lag torde räcka till för att myndigheterna skall komma till rätta med sådana fall som då en person innehar bilradioapparater med avklippta anslutningssladdar eller ett flertal klädesplagg med kvarsittande prislappar etc. Det är tillrådligt att avvakta med ändring i lagen, särskilt om vid brottsbekämpningen häleribrottsligheten framdeles i högre grad än för närvarande prioriteras. På anförda skäl avstyrker förmögenhetsbrottsutredningen även förslaget om ändring i stöldgodslagen. Förmögenhetsbrottsutredningen är emellertid på det klara med att det är otillfredsställande att egendom, som med fog kan antas vara åtkommen genom brott, ibland i brist på bevisning måste återlämnas till den misstänkte. Det synes inte otänkbart att det är möjligt att komma tillrätta med detta problem genom någon form av ändring i stöldgodslagen, av mindre långtgående karaktär än enligt arbetsgruppens förslag. Möjligheterna härtill synes böra utredas närmare.

5 Godtrosförvärv av lösöre

Arbetsgruppen har uttalat att från de synpunkter den har att beakta en skärpning av bestämmelserna om godtrosförvärv av lösöre är angelägen och att tiden nu kan vara mogen för statsmakterna att förutsättningslöst pröva om den nuvarande regleringen bör ändras bl. a. för att bättre tillgodose kriminalpolitikens önskemål. Flertalet remissinstanser är positiva till en sådan omprövning. Hit hör *RA, överåklagarna i Stockholms och Göteborgs åklagardistrikt, länsåklagarna i Örebro och Gävleborgs län, hovrätten över Skåne och Blekinge, rikspolisstyrelsen, kommerskollegium, handelskammaren för Örebro och Västmanlands län, konsumentverket, Stockholms tingsrätt, polisstyrelserna i Stockholms och Göteborgs polisdistrikt, länsstyrelsen i Östergötlands län, polisstyrelsen i Norrköpings polisdistrikt, Folksam, Föreningen Sveriges polischefer, Föreningen Sveriges åklagare, Svenska Försäkringsbolags riksförbund, Motorbranschens riksförbund och Sveriges köpmannaförbund.*

Endast *JK, överåklagaren i Malmö åklagardistrikt, förmögenhetsbrottsutredningen, Göteborgs tingsrätt och Sveriges domareförbund* är kritiska.

Bland de positiva remissinstanserna delar *RA* arbetsgruppens uppfattning om en försiktig nedtoning av exstinktionsprincipen i vissa fall. Det torde enligt honom visserligen förhålla sig så att risken för upptäckt och

straff är en betydligt starkare brottsförebyggande faktor än risken för att hälaren skall tvingas återlämna godset till den bestulne. Med hänsyn till häleribrottslighetens omfattning och förgrening bör man dock överväga om inte särskilda bestämmelser om godtrosförvärv av egendom som har frånhänts ägaren genom stöld, rån eller under utövande av grovt tvång bör införas som ett komplement till en allmän godtrosregel som bygger på exstinktion. Frågan bör enligt RÅ ytterligare utredas i lämpligt sammanhang.

Även *överåklagaren i Stockholms åklagardistrikt* tillstyrker arbetsgruppens rekommendation att statsmakterna ånyo prövar frågan om en inskränkning av möjligheterna till godtrosförvärv beträffande stöldgods. Hälarens möjligheter att få avsättning för sitt stöldgods skulle enligt honom säkerligen minska om köparen av stöldgods ålades visa, att den som överlåtit eller överlämnat egendomen förvärvat denna på ett legalt sätt. En sådan regel skulle med stor sannolikhet medföra att presumtiva kunder skulle bli mindre angelägna att köpa egendom under misstänkta omständigheter, om de riskerar att fräntas egendomen.

En lagstiftning i överensstämmelse med den nya norska exstinktionsloven bör övervägas, enligt *överåklagaren i Göteborgs åklagardistrikt*. Detta skulle enligt honom även möjliggöra samnordisk lagstiftning inom området.

Hovrätten över Skåne och Blekinge framhåller att införandet av ett straffstadgande som kriminaliserar förvärv eller mottagande av gods under omständigheter som ger anledning till antagandet att brott föreligger på nytt aktualiserar frågan om en justering av reglerna för godtrosförvärv av lösöre till förmån för den som frånhänts egendom genom brott. Om avsteg görs från exstinktionsprincipen i vissa fall kan man räkna med att den allmänpreventiva effekten av den föreslagna straffbestämmelsen blir större. Hovrätten tillstyrker därför att frågan om godtrosförvärv av lösöre blir föremål för ny prövning.

Den fortsatta behandlingen av förslaget rörande reglerna om godtrosförvärv synes enligt *rikspolisstyrelsen* tveksam med hänsyn till att riksdagen 1977 avvisade frågan. Emellertid synes justitiedepartementets utkast till lagrådsremiss i ärendet gå i den riktning som arbetsgruppens promemoria handlar om, nämligen åtgärder som försvårar handel med stöldgods. Mot dessa intentioner har rikspolisstyrelsen intet att erinra.

Liksom arbetsgruppen finner *kommerskollegiet* det angeläget att diskussionen om en revidering av vissa exstinktiva godtrosförvärv av lösöre återupptas i syfte att tillgodose aktuella kriminalpolitiska behov.

Konsumentverket har ingen erinran emot att rättsläget beträffande godtrosförvärv av lösöre klarläggs genom lagreglering. En sådan lag bör enligt verkets mening bygga på exstinktionsprincipen. Verket delar den uppfattning, som framförts i utkastet till 1973 års lagrådsremiss i ämnet, att rätteägaren skall ha lösningsrätt beträffande egendom som frånhänts honom genom stöld eller annat tillgreppsbrott. I dessa fall kan lösenbeloppet be-

stämmas enligt vederlagsprincipen på sätt som förordats i utkastet till lagrådsremiss.

I ljuset av en starkt tilltagande tillgrepps- och hälerikriminalitet kan det enligt *Stockholms tingsrätt* inte längre sägas att godtrosreglerna saknar betydelse för häleribrottsligheten. Ålades köparen av stöldgods att visa att den som överlätit eller överlämnat egendomen förvärvat denna på ett legalt sätt skulle säkerligen hälarens möjligheter att få avsättning för sitt stöldgods minska och tänkbara kunder skulle sannolikt bli mindre intresserade av att köpa egendom under misstänkta omständigheter om de riskerade att fråntas egendomen. En regel av denna innebörd synes enligt tingsrätten inte behöva medföra några nackdelar för rättslivet i övrigt om man från dess tillämpningsområde undantar förvärv från yrkesmässig försäljare med fast försäljningsställe eller under därmed likartade förhållanden. De inskränkningar i exstinktionsprincipens tillämpning som föreligger redan enligt gällande lagstiftning – exempelvis återvinning i konkurs och återgång av avtal som ingåtts med underårig eller omyndigförklarad – har inte, såvitt är bekant, förorsakat större olägenheter.

Polisstyrelsen i Stockholms polisdistrikt anser att en skärpning av bestämmelserna om godtrosvförvärv av lösöre till förmån för den som frånhänts egendomen genom brott borde leda till minskad handel med stöldgods, inte minst om lösenbeloppet skall beräknas enligt vederlagsprincipen. Anledning finns att, såsom arbetsgruppen föreslagit, ta upp i vart fall detta avsnitt av godtrosvförvärven till omprövning. Tidigare har bl. a. rikspolisstyrelsen anfört att en strikt tillämpning av vindikationsprincipen möjligen skulle försvåra avsättningen av stöldgods och bidra till att hämma hälares verksamhet, men att risken för upptäckt och straff sannolikt är en betydligt starkare brottsförebyggande faktor. Mot denna uppfattning finns i och för sig inget att erinra. Utvecklingen under senare år har dock visat att upptäcktsrisken är försvinnande liten och knappast kan påräknas öka. Nya överväganden torde därför böra ske.

Arbetsgruppens synpunkter på en skärpning av bestämmelserna om godtrosvförvärv av lösöre är beaktansvärda, anför *polisstyrelsen i Göteborgs polisdistrikt*. Även om exstinktionsreglerna sedan mitten av 1800-talet tillämpats beträffande stöldgods, har dock enligt polisstyrelsen sedan dess skett en utveckling i olika avseenden i samhället innebärande att det ej längre förefaller lika säkert att exstinktionsreglerna skall ha företräde framför vindikationsreglerna. Brottsligheten har särskilt på senare år ökat väsentligt och en stor del av ökningen ligger på stöldbrotten. Som starka argument för att bibehålla exstinktionsprincipen har hänvisats till den allmänna omsättningens intresse samt möjligheterna för ägaren att i mycket stor utsträckning kunna trygga sig genom försäkring. Mot dessa argument talar betydelsen av att kunna minska möjligheterna för brottslingarna att finna avsättning för det stulna godset genom att tvinga förvärvare av lösöre till större försiktighet och noggrannhet som exempelvis att ej köpa gods på

sådana platser eller i sådana affärslokaler, där normalt sett sådant gods ej saluföres. Möjligheterna att skydda sig genom försäkring har försämrats genom att försäkringsbolagen höjt självriskerna och försäkringspremierna stigit alltmera, vilket medfört att den enskilde börjat överväga huruvida han kan bibehålla sitt försäkringsskydd. Polisstyrelsen tillstyrker att frågan om en inskränkning av möjligheterna till godtrosvörvärv beträffande stöldgods på nytt prövas av statsmakterna. Det kan ifrågasättas om ej samtidigt bör övervägas om inskränkningarna även bör gälla gods som åtkommits genom annat brott än stöld och rån.

Länsstyrelsen i Östergötlands län finner arbetsgruppens önskemål att frågan på nytt tages upp motiverat med hänsyn till tillgreppsbrottslighetens utveckling. Med beaktande av de allt tyngre vägande kriminalpolitiska synpunkterna och det starka intresset av nordisk rättslikhet i frågan anser länsstyrelsen att en uppmjukning av nu gällande exstinktionsprincip bör övervägas.

När det gäller rätten för den som förvärvat stöldgods i god tro att få behålla det intar Sverige en särställning, konstaterar *Folksam*. I våra nordiska grannländer tillerkännes inte en godtrosvörvärvare någon sådan rätt och detta oaktat om länderna kan sägas hylla exstinktions- eller vindikationsprincipen. Det står enligt *Folksam* klart att det starka godtrosskydd som den svenska ståndpunkten medfört i en inte obetydlig grad bidragit till att göra tillgrepp lönande. Samtidigt bör det också ha ökat riskerna för en inströmning av stöldgods över gränserna. Mot denna bakgrund anser *Folksam* att det på allvar måste övervägas att överge den svenska ståndpunkten till förmån för den som våra nordiska grannländer intagit.

Svenska Försäkringsbolags riksförbund anför:

Vid remissbehandlingen av betänkandet "Godtrosvörvärv av lösöre" (SOU 1965: 14) anslöt sig riksförbundet till förslaget att exstinktionsprincipen skulle vara vägledande vid uppbyggnaden av nya civilrättsliga regler om godtrosvörvärv. Riksförbundet fann det dock tveksamt med den skärpning av kravet på god tro, som föreslagits i betänkandet när det gäller egendom som visar sig vara åtkommen genom stöld eller rån. Lösningrätten borde enligt riksförbundet inskränkas till de undantagssituationer där det med hänsyn till affektionsvärde eller eljest är av särskild betydelse för ägaren att återfå egendomen.

— — — — —

Som inledningsvis angavs utgör tillgreppsbrotten i dag ett växande samhällsproblem. Brottsligheten har sådana dimensioner och sådan karaktär att man kan tvingas till en radikal omprövning av hittills gällande regler. Försäkringsbolagen har den entydiga erfarenheten att det nuvarande mycket starka godtrosskyddet är en väsentlig orsak till att stöldbrottsligheten har sådan omfattning. En viktig länk i den avyttringskedja som gör tillgreppen lönande är den slutlige förvärvaren av stöldgodset. Som regel har denne skaffat sig egendomen under omständigheter som inte stämmer med vad som är brukligt i normal handel. Priset har varit exceptionellt lågt, förvärvet har skett på gatan eller annars i mera ovanlig miljö. Nu gällande godtrossregler medför ändå att det endast undantagsvis är möjligt för den rätte ägaren att få tillbaka sin egendom. Riksförbundet anser mot denna

bakgrund att man allvarligt bör överväga att införa vindikationsprincipen såvitt gäller egendom som förvärvats under omständigheter som ger skäligen anledning till antagande att egendomen har åtkommit genom brott.

Under alla omständigheter bör ifrågasättas om inte exstinktionsprincipen kan modifieras när det är fråga om gods som har frånhänts ägaren genom stöld eller annat tillgreppsbrott. Sådana modifierade regler föreslogs i SOU 1965: 14 och de innebar att förvärvaren av stöldgods skall med skäligen noggrannhet undersöka överlåtarens åtkomst. Regeln trädde i tillämpning så snart det faktiskt visar sig att egendomen var stulen. Att transaktionen i och för sig inte har varit av misstänkt beskaffenhet skulle inte räcka för att befria förvärvaren från undersökningsplikten.

Riksförbundet har den uppfattning att skärpningar i den civilrättsliga lagstiftningen enligt nu antydda linjer är ett behövligt komplement till ändringarna i strafflagstiftningen.

Motorbranschens riksförbund finner ej skäl att frånga vad förbundet i tidigare sammanhang anfört härom. Förbundet förordar starkt att frågan blir föremål för lagstiftning. I sammanhanget erinras om att norsk lagstiftning medger säljare av varor att hos myndighet registrera försäljningar med äganderättsförbehåll. Sådan registrering förhindrar godtrostförvärv.

Sveriges köpmannaförbund yttrar:

Vad avser reglerna för godtrostförvärv av lösöre vill förbundet anföra att nuvarande förhållanden att mängder av varor säljs och köps på gatan utan särskilda kontrollkrav av ägande eller förfoganderätt inte är acceptabel. Den mångfald tillgreppsbrott som förekommer i detaljhandeln är i stor utsträckning en direkt följd av de brister i lagtillämpningen som för närvarande gäller.

Förbundet delar därför arbetsgruppens uppfattning och förslag om skärpning av tillämpningen av reglerna för godtrostförvärv av lösöre. Det är sannolikt att en sådan skärpning skulle medföra att enskilda personer inte tar befattning med stöldgods och att man hellre avstår från en "god affär" än att riskera att man ådöms ansvar för häleri eller häleriförseelse och även fråntas egendomen.

Förbundet delar också arbetsgruppens uppfattning att en nedtoning av exstinktionsprincipen sannolikt skulle förstärka de allmänpreventiva effekterna av häleribestämmelserna och bestämmelserna om tagande i förvar av egendom. En sådan ändring av lagreglerna skulle för den person som köpt en vara innebära risk för att få lämna ifrån sig egendomen om det visar sig vara fråga om stöldgods. Sådana regler skulle säkerligen innebära en ökad försiktighet i handeln med egendom där det kan finnas skäligen anledning att misstänka att säljaren inte har ägande- eller förfoganderätt över egendomen.

I den lagrådsremiss som bifogas BRÅ:s promemoria föreslås att den som fråntas egendom genom stöld eller annat tillgreppsbrott skall ha rätt att lösa egendomen från godtrostförvärvare enligt den så kallade vederlagsprincipen. Förbundet delar föredragandens förslag i denna del. Enligt förbundets uppfattning är det nu aktuellt att pröva om inte dessa regler bör ändras och skärpas för att bättre tillgodose kriminalpolitikens önskemål. En remissbehandling av utkast till lagrådsremiss kan säkerligen vara av värde. I det sammanhanget finns det möjlighet för förbundet att mer i detalj utveckla synpunkter.

Bland de remissinstanser som intar en kritisk hållning till arbetsgruppens förslag uttalar JK att utformningen av lagstiftningen om godtrosförvärv av lösöre troligen har föga eller ingen betydelse från kriminalpolitisk synpunkt. JK anser sig därför sakna anledning att närmare överväga de många – i och för sig mycket intressanta – frågor som behandlas i utkastet till lagrådsremiss om godtrosförvärv av lösöre.

Överåklagaren i Malmö åklagardistrikt medger att en ändring av lagstiftningen rörande godtrosförvärv av lös egendom i och för sig kunde te sig följdriktig. Remissyttrandena över 1965 års betänkande om godtrosförvärv till lösöre föranledde emellertid att inga ändringar då skedde. BRÅ förordar nu "en försiktig nedtoning av exstinktionsprincipen i vissa fall", emedan detta skulle förstärka effekten av den i övrigt föreslagna lagstiftningen. Det bör därvid dock anmärkas att utredningen 1965 särskilt uttalade att detta synsätt ej kunde tillmätas någon avgörande vikt (bilaga s. 6). Mycket synes tala för att denna bedömning fortfarande äger giltighet. En ny lagstiftning om godtrosförvärv skulle, med de undantagsregler som måste inrymmas däri, bli tämligen komplicerad att tillämpa. Utan att motsätta sig BRÅ:s förslag till översyn av lagstiftningen beträffande godtrosförvärv av lösöre, är överåklagaren likväl av den uppfattningen att gällande rättstillämpning tillräckligt kan anpassas till den föreslagna nya lagstiftningen om häleriförseelse.

Oaktat frågan om ändring av gällande regler för godtrosförvärv av lösöre vid upprepade tillfällen avvisats av riksdagen ger stegringen av stöld- och häleribrottsligheten anledning att till förnyat övervägande ta upp spörsmålet, anser *förmögenhetsbrottsutredningen*. Utredningen ställer sig dock tveksam till frågan om ett påtagligt behov föreligger av ändrade regler. Å ena sidan kan pekas på fall, då nuvarande ordning ger stötande resultat, såsom då en tjuv undandrar den bestulne egendomen genom att skänka den till någon närstående som gör gällande god tro vid mottagandet. Å andra sidan har domstolarnas skärpta krav på undersökningsplikt vid förvärv av åtminstone vissa slag av stöldbegärlig egendom varit ägnade att vid stöldfall mildra verkan av exstinktionsprincipens tillämpning. Om behov av en reform skulle anses föreligga, bör enligt förmögenhetsbrottsutredningens mening reformarbetet inriktas på en uppmjukning av den rådande exstinktionsprincipen i anslutning till den norska lagstiftning på området som trätt i kraft vid årsskiftet.

Göteborgs tingsrätt påpekar att syftet med det tidigare utredningsarbetet i fråga om godtrosförvärv av lösöre var att få till stånd lika regler på detta område inom de nordiska länderna. När detta visade sig ej vara möjligt förföll grunden för den nya lagstiftningen. Någon ändring har i detta avseende, såvitt tingsrätten känner till, ej inträtt. Den föreslagna lagen stämmer i stort överens med de regler som utformats i rättspraxis. Dock föreslås en inskränkning av lösenrätten till fall då egendom fränhänts någon genom tillgreppsbrott. Denna ändring synes inte befogad och kan leda till

stötande resultat. Om en lagstiftning anses böra ske – vilket tingsrätten ställer sig tveksam till – bör den endast innebära kodifiering av nuvarande praxis.

Sveriges domareförbund anför:

Det tidigare svenska utredningsarbetet i fråga om godtrosförvärv av lösöre skedde i syfte att uppnå nordisk rättslikhet. Gällande rätt, som till stor del bygger på praxis, ansågs emellertid innebära en så tillfredsställande reglering att lagstiftning i ämnet bedömdes vara obehövlig, när det visade sig att nordisk enighet inte kunde uppnås. Även om Norge numera genom att anta en ny lag om godtrosförvärv av lösöre har närmat sig svensk och finsk rätt, tycks gemensam nordisk lagstiftning inte vara aktuell. I sådant syfte finns det därför inte anledning att ånyo diskutera svensk lagstiftning på området.

När arbetsgruppen tar upp frågan är det i stället för att diskutera vilken inverkan reglerna om godtrosförvärv av lösöre har på häleri- och tillgreppsbrottslighet. Såsom framgår av den till arbetsgruppens promemoria fogade lagrådsremissen har sådana synpunkter behandlats i det tidigare utredningsarbetet. Det ansågs då allmänt att önskemålen att försvåra hälares verksamhet inte väge så tungt att de borde inverka på uformningen av reglerna om godtrosförvärv av lösöre. Visserligen har den ifrågavarande brottsligheten ökat kraftigt sedan dessa uttalanden gjordes. Förbundet anser emellertid att det med fog kan ifrågasättas om gällande regler angående godtrosförvärv har haft någon nämnvärd betydelse för denna utveckling. Kravet på god tro hos förvärvaren upprätthålls konsekvent i rättspraxis. Inte sällan har det utformats som en direkt undersökningsplikt. Möjligheterna till godtrosförvärv i misstänkta situationer torde härigenom minska avsevärt. Arbetsgruppen tar upp tanken att ändra reglerna så att extinktionsprincipen inte skall gälla ifråga om stöldgods. Denna tanke kritiserar i lagrådsremissen, framför allt för de negativa verkningarna från omsättningens synpunkt. Förbundet instämmer i denna kritik och avstyrker en lagregel med sådan innebörd.

På grund av det anförda och då ändring av gällande rätt inte heller av andra skäl synes vara erforderlig anser förbundet lagstiftning om godtrosförvärv obehövlig.

6 Märkning av stöldbegärlig egendom

Arbetsgruppens uttalanden – att ansträngningarna från BRÅ, polisen och försäkringsbranschen att genom information m. m. påverka allmänheten till ökad märkning bör fortsätta, men att lagstiftning om märkning f. n. inte bör införas – godtas eller lämnas utan erinran av flertalet remissinstanser som uttalar sig i fråga om märkning.

Märkning av stöldbegärlig egendom har enligt RÅ stor betydelse för polisens godsspaning. Den kan också antas ha en inte ringa brottsförebyggande effekt. Från konsumentens synpunkt är sådan märkning ett skydd av visst värde. Man bör därför sträva mot att säljare av stöldbegärlig egendom tillgodoser köparens önskemål om identifikationsmärkning. Så långt möjligt bör näringsidkare medverka till sådan märkning om köpare begär

det. Ökad användning av märkning bör i första hand stimuleras genom kontakt mellan polisen och näringslivet och genom upplysning till allmänheten. Lagstiftning på området synes dock inte böra tillgripas.

Rikspolisstyrelsen anser att en strävan på sikt bör vara att få tillverkare av kapitalvaror att regelmässigt prägla tillverkningsnummer eller motsvarande.

Sveriges köpmannaförbund vill informera om att det under flera år förekommit överläggningar mellan förbundet och rikspolisstyrelsen och företrädare för tillverkare och importörer av dessa varugrupper. Det kan dessvärre konstateras att det när det gäller den varuvolym som importeras visat sig svårt att förmå de utländska tillverkarna att för den svenska marknaden genomföra en särskild identifieringsmärkning. Enligt dessa utländska tillverkares uppfattning är den svenska marknaden alltför begränsad för att man skall vara beredd att för enbart denna vidta särskilda märkningsåtgärder. Det har också anförts direkta praktiska problem vid varuhanteringen inom de olika distributionsleden. För att en varumärkning skall vara effektiv måste varje inhemsk tillverkare och importör i detalj registrera vilken vara som levererats till resp. detaljhandelsföretag. Motsvarande mot-tagningskontroll måste också genomföras i detaljhandeln för att butiker vid ett tillgreppsbrott skall kunna registrera vilken vara som tillgreppet gäller. En sådan ordning skulle kräva helt förändrade märkningsregler på t. ex. emballage för att önskvärd kontroll skulle vara genomförbar. Inom berörda branscher fortsätter emellertid dessa överläggningar och det är vår förhoppning att det skall kunna utvecklas en ny teknik som möjliggör en hanterlig kontroll.

Svenska Stöldskyddsföreningen redogör i sitt yttrande för den år 1975 startade kampanjen "Operation Märkning". Enligt föreningen kommer kampanjen, som gett goda resultat, att fortsätta. En utvärdering avses komma till stånd så snart tiden medger det.

Två remissinstanser, *länsåklagaren i Örebro län* och *konsumentverket*, anser att lagstiftning om märkning bör tillgripas.

Länsåklagaren i Örebro län kan inte hålla med arbetsgruppen, när den avvisar tanken på lagstiftning på området med hänsyn till den stora administrativa apparat detta skulle medföra. Med modern datateknik borde svårigheterna enligt länsåklagaren vara överkomliga. Märkningen skulle allvarligt hindra handeln med stöldgods. Om man likväl skulle fastna för att den administrativa apparaten för tillverkaren skulle bli för dyr vore det av största värde att ålägga tillverkarna att nummermärka kapitalvarorna. Därigenom får godset en identitet som skiljer det från övrigt gods i samma serie. Man skulle sedan kunna ålägga detaljister att föra bok med nummer vart godset säljes, på samma sätt som många uraffärer ristmärker sina klockor. Även köpare av kapitalvaror skulle säkert vara angelägna att skriva upp märkningsnumret så att de lättare kunde få tillbaka godset vid en eventuell stöld. Detta alternativ skulle ej försvåra lagerstölden men vore ändå av största värde vid kontroll av misstänkt stöldgods. Länsåklaga-

ren anser att märkningsfrågan bör bli föremål för ytterligare överväganden. En genomförd märkning skulle ha en vida större brottsförebyggande verkan än den nu föreslagna lagändringen.

Konsumentverket framhåller att det av promemorian framgår att vid årskiftet 1975/76 endast tre hushåll av 1000 hade märkt sina ägodelar med de särskilda märkpennor som polisen och försäkringsbolagen kostnadsfritt tillhandahåller allmänheten. Mot bakgrund av denna låga siffra finner verket det uppenbart att ett system med märkning ej får avsedd effekt om ansvaret för märkningen helt ligger på konsumenterna. Redan i dag märks viss egendom av producenterna, t. ex. cyklar och vissa kameror. Konsumentverket finner det naturligt att producenterna får skyldighet att medverka till märkning av stöldbegärlig egendom genom att t. ex. förse sådan egendom med ett tillverkningsnummer som är svårt att avlägsna.

Sveriges varubelånares riksförbund anser att "Operation Märkning" inte löser några väsentliga problem, då denna aktion kommer att få en begränsad respons hos allmänheten. Här bör enligt riksförbundet också noteras att märkning även delvis minskar värdet på antika och i övrigt attraktiva placeringsobjekt.

7 Kontroll av vissa branscher

Vad arbetsgruppen har uttalat om kontroll av vissa branscher kommenteras av endast ett fåtal remissinstanser.

När det gäller tvivelaktiga mottaganden och förvärv i näringsverksamhet synes det enligt *förmögenhetsbrottsutredningen* ligga närmast till hands att öka kontrollmöjligheterna genom näringslagstiftning.

Konsumentverket vill peka på det klara samband som finns mellan de frågor som behandlas i promemorian och de som berörs i skrothandelsutredningens betänkande *Handeln med skrot och handeln med begagnade varor* (Ds H 1978: 5). I nämnda betänkande föreslås att det för handel med skrot även fortsättningsvis skall krävas särskilt tillstånd, men att detta krav slopas för handel med begagnade varor. I stället föreslås att handel med begagnade varor skall registreras. Skrothandelsutredningens förslag ligger i linje med det förslag konsumentverket framlagt i rapporten "Konsumentskydd vid bilreparationer" (KOV 1977: 5) rörande bl. a. registrering av bilverkstäder. I sin rapport slår verket fast att registrering är ett effektivt och konkurrensneutralt sätt att skapa för tillsyn erforderlig kontroll över en viss bransch. Rapporten innehåller vidare ett förslag som gör det möjligt att meddela bilverkstäder, som i sin näringsutövning visat sig uppenbart olämpliga, förbud att fortsätta verksamheten (näringsförbud). Verket har förutom i nämnda rapport även utvecklat frågan om näringsförbud i en särskild PM som överlämnats till regeringen tillsammans med rapporten "Auktorisation och konsumentskydd" (KOV 1978: 8-01). Enligt

verkets mening kan registrering kombinerad med möjligheten att i särskild ordning meddela näringsförbud vara ett sanktionssystem som också är ägnat att verka brottsförebyggande.

Enligt *Sveriges domareförbund* finns anledning att överväga om inte speciella straffbestämmelser om "vårdslös handel" med strängare krav kan vara motiverade i författningar som reglerar särskilda slag av näringsverksamhet, särskilt de av arbetsgruppen nämnda branscherna skrothandel, pantlånerörelse och tillfällig handel.

Sveriges varubelånares riksförbund anför:

Inom varubelåningsrörelsen är legitimationskravet obligatoriskt. Kunderna registreras i antingen bokstavsordning eller födelsenummerordning och inkommande varor förtecknas på listor med typ- och tillverkningsnummer eller andra särskilda kännetecken. Dessa varulistor sändas därefter till polismyndighetens gods-spaning, som databehandlar uppgifterna.

Trots detta kontrollarbete är det få partier av pantsatt gods som kan konstateras vara orättmätigt åtkommet. År 1976 gjordes en inventering av vad som uttagits från landets varubelåningar såsom olovligen disponerat gods under 1975. Under året hade utlämnats 405 330 st. lån med 99 755 000 kronor och därav hade 304 st. partier belånade med 60 850 kronor genom polismyndigheter uttagits i samband med rättsliga åtgärder.

— — — — —
Under avbetalningskontraktens tid under 30–60-talen förekom ofta försök till pantsättning av föremål som inte var till fullo betalade. Det ställdes då krav på, att alla köpare skulle inneha kvitton på inköpta ägodelar. Erfarenheterna gav vid handen, att allmänheten inte behöll inköpskvitton och därför ofta blev ställda när kvittokravet framfördes. Numer har avbetalningsförsäljningar ersatts av inköp genom kreditkort, som är en öppen kreditform och inte pålägger köparna några restriktioner i dispositionsrätten till den inköpta varan.

Det synes förbundet viktigt att inte handeln med begagnade varor så försvåras, att allmänheten inte kan sälja, köpa, byta eller i övrigt disponera över sina ägodelar, då dessa ofta utgör den förmögenhet som i viss mån ersatt det tidigare banksparandet.

ÅTALSPRÖVNING VID VÅLLANDE TILL KROPPSSKADA M. M.

Översynen av lagstiftning
mot organiserad och
ekonomisk brottslighet

Förord

Brottsförebyggande rådet (BRÅ) har av regeringen i december 1977 fått i uppdrag att göra en översyn av lagstiftning mot organiserad och ekonomisk brottslighet. Rådet har i enlighet med uppdraget för översynsarbetet bildat en styrgrupp och tre arbetsgrupper. Dessutom har en särskild handläggare haft i uppdrag att undersöka förutsättningarna för åtgärder på områden som kan hänföras till ekonomisk kriminalitet utan att falla in under de särskilda arbetsgrupperna.

Styrgruppen består av rikspolischefen Holger Romander, ordförande, riksdagsledamoten Barbro Engman-Nordin, rättschefen Per Jermsten, riksdagsledamoten Stig Josefson, avdelningschefen Kurt Sjöström, kanslichefen Karin Westerberg och riksdagsledamoten Håkan Winberg. Gruppens sekreterare är hovrättsfiskalen Sten Heckscher. Den särskilda handläggaren är hovrättsfiskalen Britt Björneke.

Den särskilda handläggaren har i denna promemoria utarbetat förslag rörande åtalsregeln vid vållande till kroppsskada eller sjukdom. Styrgruppen har anslutit sig till förslaget.

Stockholm i december 1978.

Innehåll

Förslag till lag om ändring i brottsbalken	102
1 Inledning	102
2 Rådande förhållanden	103
2.1 Den offentliga tillsynen av arbetsmiljön	103
2.2 Skadestånd och försäkringar	104
2.3 Straffsanktioner	104
3 Gällande rätt	105
3.1 Vållande till kroppsskada m. m.	105
3.2 Tillämpningen av 3 kap. 8 § brottsbalken	106
3.3 Allmänt om åtalsprövningsregler vid särskilda brott	106
3.4 Åtal finnes påkallat ur allmän synpunkt	107
4 Fallbeskrivningar	107
5 Överväganden och förslag	108
5.1 Inledning	108
5.2 Åtalsprövningsregeln	110
5.3 Specialmotivering	111

Förslag till lag om ändring i brottsbalken

Härigenom föreskrivs att 3 kap. 11 § brottsbalken skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

3 kap.

11 §

Misshandel, som ej är grov och som icke förövats å allmän plats, eller försök eller förberedelse till sådant brott må åtalas av åklagare allenast om målsägande angiver brottet till åtal eller ock åtal finnes påkallat ur allmän synpunkt.

Vållande till kroppsskada eller sjukdom må, om brottet ej är grovt, åtalas av åklagare endast om *målsägande angiver brottet till åtal* och åtal finnes påkallat ur allmän synpunkt.

Misshandel, som ej är grov och som icke förövats å allmän plats, eller försök eller förberedelse till sådant brott må åtalas av åklagare allenast om målsägande angiver brottet till åtal eller ock åtal finnes påkallat ur allmän synpunkt.

Vållande till kroppsskada eller sjukdom må, om brottet ej är grovt, åtalas av åklagare endast om åtal finnes påkallat ur allmän synpunkt.

Denna lag träder i kraft den

1 Inledning

Varje år inträffar omkring 125 000 arbetsskador i Sverige (1973: 118 992; 1974: 129 898 enligt Statistisk årsbok 1977). I begreppet arbetsskada ingår dels olycksfall i arbetet och dels sjukdomar och andra åkommor som utan att vara att anse som olycksfall ådragits i arbetet. Antalet arbetsskador har sjunkit med omkring 10 000 sedan mitten av 1960-talet. Denna minskning beror sannolikt inte enbart på ökade olycksförebyggande åtgärder. En strukturell förändring av näringsliv och offentlig förvaltning har nämligen samtidigt skett genom en överföring av ett stort antal sysselsatta inom näringsgrenar med höga yrkesskaderisker till näringsgrenar med låga skaderisker.

Uppgifterna i samband med rapporteringen av arbetsskador om orsaker-na till olycksfallen är mycket varierande. Forskningsundersökningar av olycksfall har dock visat att det i många fall, där olyckshändelsen blivit dokumenterad, förekommit åsidosättanden av råd och anvisningar givna av arbetarskyddsmyndigheten.¹ Olyckorna har även uppgetts haft sin grund i

¹ Borgström, Thorson: Straffrättskipning vid arbetsolyckor. En undersökning av dödsolyckor i byggnadsindustrin. Institutionen för hygien, universitetet, Umeå år 1974.

den skadades egen försumlighet, bristande erfarenhet eller utbildning. Andra mera långtgående förklaringar har ansetts vara av socioekonomisk art. Ytterligare andra olyckor har förklarats av arbetsgivarens brist på planering beträffande arbetsförhållandena.

2 Rådande förhållanden

2.1 Den offentliga tillsynen av arbetsmiljön

Till förebyggande av olyckor i arbetet har en omfattande offentlig administrativ verksamhet byggts ut. Arbetarskyddsstyrelsen bedriver ett betydande författningsarbete genom utarbetande av föreskrifter (tidigare anvisningar) om bl. a. förhandsprövning av verksamhet, godkännande av tekniska anordningar m. m. Normer och standarder beträffande tekniska anordningar utarbetas även av andra organ. Yrkesinspektionens förebyggande arbete sker lokalt genom besök på arbetsplatser och i samråd med skyddsombud och skyddsansvariga. I enskilda fall kan yrkesinspektionen ingripa mot de ansvariga med föreläggande om skyddsåtgärder eller meddelande av förbud mot användning av viss metod eller fortsatt verksamhet.

Stora brister i efterlevnaden av arbetsmiljörättsliga föreskrifter och tillsynsmyndighetens anvisningar och förelägganden har emellertid kunnat konstateras. Arbetsmiljöutredningen kunde efter en genomgång av tvångs-ingripanden av tillsynsmyndigheten dra den slutsatsen att det ofta tagit åtskilliga år från ett första ingripande mot en klart otillfredsställande arbetsmiljö tills påkallade åtgärder vidtagits (SOU 1972: 86).

Med anledning av detta förhållande infördes år 1973 möjligheten för yrkesinspektionen att förena föreläggande eller förbud med vite. Under denna utrednings kartläggning av ekonomisk brottslighet inom arbetsmiljöområdet har konstaterats att det fortfarande förekommer eftersläpningar i efterlevnaden av föreskrifter och förelägganden. Handläggningstiden vid tillsynsmyndigheten kan på grund av bl. a. arbetsgivarens förhållningar röra sig om flera år. Arbetsgivare har visat sig använda även andra åtgärder för att undgå tillsynsmyndighetens kontroll av arbetsmiljön. Med hänsyn till att anskaffning av skyddsanordningar eller genomförande av personalvårdande åtgärder kan vara förenade med icke obetydliga kostnader förekommer det att bolag med dålig arbetsmiljö otillbörligt kan konkurrera med seriösa företag. Exempel på sätt att undgå kontroll av arbetsmiljön är att förflytta verksamheten mellan olika yrkesinspektionsdistrikt. Andra sätt är att byta namn och identitet på företaget. I de företag där ett systematiskt åsidosättande av arbetsmiljöföreskrifter sker fungerar ofta inte skyddsverksamheten och arbetstagarna är ofta invandrare som inte alltid känner till vilka krav som kan ställas på arbetsmiljön.

2.2 Skadestånd och försäkringar

Hotet om skadestånd har ofta tillskrivits en skadeförebyggande betydelse. Denna betydelse har avtagit allteftersom försäkringsväsendet byggts ut. Varje arbetsgivare är för närvarande skyldig att ha en försäkring mot arbetsskador bland sina anställda. Lagen (SFS 1976: 380) om arbetsskadeförsäkring reglerar efter den 1 juli 1977 skyldigheten att erlagga avgift för arbetsgivare samt rätten till ersättning för arbetstagare. Premien för denna allmänna försäkring var före år 1972 olika inom olika näringsgrenar. En arbetsgivare inom en näring med ett stort antal yrkesskador betalade en högre försäkringspremie per anställd än en arbetsgivare inom en näringsgren med låg yrkesskadefrekvens. Yrkesskadeförsäkringarna innebar dock inte att den skadelidande inte kunde föra skadeståndstalan mot sin arbetsgivare för utfående av ytterligare förmåner. Ofta tecknade dock arbetsgivare ansvarighetsförsäkring för de skadestånd, som de riskerade. År 1974 tillkom en överenskommelse om definitiva villkor för trygghetsförsäkring vid yrkesskada mellan SAF, LO och PTK. Även för andra anställda har sådana avtal träffats. Avsikten med trygghetsförsäkringen är att den som drabbas av personskada i arbete skall få ersättning enligt skadeståndsrättens normer utan att behöva visa att arbetsgivare eller annan är skadeståndsskyldig. Genom trygghetsförsäkringen utgår alltså ersättning oavsett om någon har vållat skadan. Den skadade får enligt avtalet, när trygghetsförsäkringen är aktuell, inte föra skadeståndstalan mot arbetsgivare eller sina medanställda.

2.3 Straffsanktioner

Då en person skadats i arbetet kan initiativ till utredning av orsaken till olyckan komma från flera håll. Polismyndigheten kan få kännedom om olyckan genom att ambulans kallas till arbetsplatsen. Polis- eller åklagarmyndigheten kan därvid kontakta yrkesinspektionen för eventuellt yttrande. Arbetsgivaren är vidare vid dödsfall eller svårare skador skyldig att utan dröjsmål underrätta yrkesinspektionen /2 § arbetsmiljöförordningen (1977: 1166)/. Anmälan skall även göras till allmän försäkringskassa (8 kap. 1 § lagen om arbetsskadeförsäkring). Uppgiftsskyldigheten är i båda fallen straffsanktionerad. Försäkringskassan har vidare att till yrkesinspektionen sända kopia av anmälan om arbetsskada. Yrkesinspektionen gör med anledning av underrättelserna utredning om anledning förekommer att ingripa. Yrkesinspektionsnämnden, vari ingår representanter för arbetsgivare och arbetstagare, kan därefter besluta om tvångsingripande eller anmälan till åtal. Under år 1976 inkom till yrkesinspektionen 139 216 yrkesskadeanmälningar. Yrkesinspektionen utförde på grund av anmälningar 1 283 undersökningar och 233 rapporter (Verksamhetsberättelsen för arbetarskyddsstyrelsen och yrkesinspektionen 1976).

Har arbetsgivaren åsidosatt föreskrifter eller ej anskaffat erforderliga säkerhetsanordningar eller på annat sätt förfarit oaktsamt och därigenom vållat arbetstagarens död eller åsamkat denne kroppsskada eller sjukdom, som ej är ringa, kan straff bli aktuellt enligt 3 kap. 7–8 §§ BrB. Föreligger inte skäl till åtal enligt brottsbalkens bestämmelser men har likväl uppmärksamats att brister förekommer i arbetsmiljön kan i vissa fall arbetsmiljölagstiftningen bli aktuell. Ansvarsreglerna i arbetsmiljölagen (1977:1160), som är huvudförfattningen på arbetarskyddets område, innebär dock att straffhot i stort sett inte inträder förrän tillsynsmyndigheten i det särskilda fallet har meddelat föreläggande eller förbud mot arbetsgivaren. Lagen innehåller emellertid några direkta straffpåföljder. Exempel därpå är straffhotet för anlitande av minderårig till arbete. Efter den 1 juli 1978 har arbetarskyddsstyrelsen även fått vidgade befogenheter att meddela direkt straffsanktionerade föreskrifter.

Beträffande åtal för vållande till kroppsskada eller sjukdom föreligger en inskränkning i den allmänna åtalsregeln på så sätt att brott, som ej är grovt, endast må åtalas av åklagaren om målsäganden anger brottet till åtal och åtal finnes påkallat ur allmän synpunkt (3 kap. 11 § 2 st BrB).

3 Gällande rätt

3.1 Vållande till kroppsskada m. m.

En bestämmelse om vållande till viss svår kroppsskada fanns intagen i strafflagen. I bestämmelsen skildes på två typer av kroppsskada. Den ena avsåg svårare kroppsskada såsom förlust av talförmåga, syn, hörsel, svårt lyte, annat svårt kroppsfel, stadigvarande men å hälsa eller livsfarlig sjukdom. Den andra avsåg lindrigare skada. Oaktsamt åstadkommande av ännu lindrigare kroppsskada, liksom av smärta utan någon kroppsskada medförde icke straffansvar. Åtal för vållande till kroppsskada var förbehållet målsägande.

Enligt nu gällande bestämmelse i brottsbalken straffas den som av oaktsamhet åsamkar annan sådan kroppsskada eller sjukdom, som ej är ringa. Beträffande det straffbara området överensstämmer brottsbalken i huvudsak med äldre rätt. Straffrättskommittén föreslog inte någon motsvarighet till bestämmelsen att vållande till kroppsskada var målsägandebrott. Enligt förslaget gjordes dock åtalsrätten beroende av att åklagaren fann åtalet vara påkallat ur allmän synpunkt.

Under remissbehandlingen utsattes straffrättskommitténs förslag om avskaffande av angivelse- och målsägandebrott samt regeln om inskränkningar i den allmänna åtalsregeln vid särskilda brott för en generell kritik. Advokatsamfundet hemställde därvid att brottet vållande till kroppsskada skulle få bibehålla konstruktionen av målsägandebrott och att den särskilda åtalsprövningen därmed skulle betraktas som överflödig. Kritiken mot

förslaget om inskränkning i åtalsrätten i särskilda fall fick till följd att bestämmelser av den arten upptogs vid färre brott än vad straffrättskommittén föreslagit. Regeln fick dock kvarstå vid åtal för vållande till kroppsskada/sjukdom om brottet ej är grovt. Kritiken medförde emellertid att åtalsrätten i detta fall även blev beroende av målsägandes angivelse.

3.2 Tillämpningen av 3 kap. 8 § brottsbalken

Antalet personer, som godkänt föreläggande av ordningsbot eller straffföreläggande eller som dömts, efter huvudbrott,¹ enligt 3 kap. 8 § BrB år 1976 var 132. I kriminalstatistiken görs inte någon uppdelning av brott med eller utan samband med trafikolyckor. Däremot gjordes tidigare en sådan uppdelning i polisstatistiken.

År 1973 anmäldes sålunda 412 brott enligt 3 kap. 8 § BrB. Därav avsåg 208 anmälda brott trafikolyckor. Av intervjuer med domar-, åklagar- och polispersonal framgår dock att merparten av åtal enligt 3 kap. 8 § BrB torde utgöras av brott i samband med trafikolyckor. En icke ringa del av domarna enligt aktuellt lagrum har ansetts vara de misshandelsfall där den uppkomna skadan inte täckts av den tilltalades uppsåt men där denne genom misshandeln ansetts vållande till skadan. En tredje kategori av gärningar har ansetts vara olyckor i arbetet. Enligt vad som erfarits från arbetarskyddsstyrelsen har dock detta lagrum hittills tillämpats i mycket ringa grad beträffande arbetsolyckor.

3.3 Allmänt om åtalsprövningsregler vid särskilda brott

I brottsbalken finns ett flertal regler enligt vilka föreskrivs inskränkningar i allmän åklagares rätt och plikt att åtala. Bestämmelserna kan indelas efter följande grunder

A. Åklagare får väcka åtal endast om målsägande anger brottet till åtal eller åtal finnes påkallat ur allmän synpunkt.

Exempel på denna åtalsregel finns vid misshandel i hemmet m. m. enligt 3:11 1 st BrB, förmögenhetsbrott mot närstående enligt 8:13, 9:12 och 10:10 1 st BrB samt våldtäkt m. m. enligt 6:11 1 st BrB.

B. Åklagare får väcka åtal endast om målsägande anger brottet till åtal och åtal finnes påkallat ur allmän synpunkt.

Det enda exemplet på denna åtalsregel finns vid vållande till kroppsskada/sjukdom enligt 3:11 2 st BrB.

C. Åklagare får väcka åtal endast om målsägande anger brottet till åtal och åtal av *särskilda skäl* finnes påkallat ur allmän synpunkt.

Det enda exemplet på denna åtalsregel finns vid förtal m. m. mot någon i

¹ Om en lagföreläggning avser flera brott av varierande svårhetsgrad räknas som *huvudbrott* det brott som har det svåraste straffet i den straffskalan.

eller för hans myndighetsutövning enligt 5: 5 1 st BrB. Målsäganden har där även självständig åtalsrätt.

D. Åklagare får väcka åtal endast om åtal finnes *påkallat ur allmän synpunkt*.

Exempel på denna åtalsregel finns vid egenmäktighet med barn enligt 7: 6 BrB, bedrägligt beteende enligt 9: 12 2 st BrB och vårdslöshet mot borgenärer enligt 11: 8 1 st BrB.

E. Åklagare får väcka åtal endast om åtal av *särskilda skäl* finnes påkallat ur allmän synpunkt.

Exempel på denna åtalsregel finns vid olovligt förfogande över avbetalningsgods enligt 10: 10 2 st BrB.

3.4 Åtal finnes påkallat ur allmän synpunkt

Uttrycket att åtal är påkallat ur allmän synpunkt finns förutom vid de särskilda brotten i brottsbalken även i 20 kap. 7 § 1 st RB och i 1 § 1964 års lag med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare (nr 167). Under förarbeten till brottsbalken och senare tillkomna åtalsprövningsregler har beträffande uttryckets innebörd framhållits, att en bedömning får ske med hänsyn till såväl brottets art och straffets syfte som till omständigheterna vid brottets begående. Hänsyn bör även tas till målsägandens inställning. Ej minst torde avseende fästas vid målsägandens önskemål i de fall då denne motsätter sig åtal. I förarbetena till 1964 års lag uttalas att uttrycket även innebär att hänsyn vid frågan om åtalsunderlåtelse skall tas till allmänpreventiva skäl.

Det torde numera vara klart att det är möjligt för åklagare att utan närmare utredning skriva av ett ärende under motivering att åtal inte är påkallat ur allmän synpunkt, utan att det dessförinnan måste utredas om brott föreligger eller ej (1 LU 1960: 28).

4 Fallbeskrivningar av tillämpningen av 3 kap. 11 § 2 st brottsbalken beträffande arbetsolyckor

Endast ett fåtal av anmälningarna till åklagare- eller polismyndighet angående vållande till kroppsskada härrör från yrkesinspektionen. Likväl har i flera fall avsaknaden av angivelse av målsäganden inneburit att åklagaren beslutat att nedlägga förundersökningen oaktat yrkesinspektionen bedömt att ett åtal skulle varit av principiell vikt.

Under denna utrednings arbete med kartläggning av ekonomisk brottslighet inom arbetsmiljöområdet har uppmärksamheten av tillsynsmyndigheter och fackförbund fästs på bl. a. fyra följande fall där förundersökningar nedlagts på grund av att målsägandeangivelse saknades.

Fall 1

Hissolycka på arbetsplats varvid kvinna träffats av en nedåtgående hiss' tak. Skador: benbrott och käkskador. Kvinnan uppgav att hon inte ville göra någon anmälan då hon ej riskerade framtida men. Yrkesinspektionen anmärkte i yttrande att gällande föreskrifter och anvisningar om underhåll och skötsel av hissen inte iakttagits i erforderlig omfattning av arbetsgivaren.

Fall 2

Olycka vid kantpress varvid 18-årig yngling, som för första gången arbetade vid maskinen, skadats då maskinen gjorde ett dubbelslag på grund av att den var kopplad för automatisk körning. Skador: amputation av ett finger, rörelseinskränkning i övriga fingrar. Ynglingen ville ej göra anmälan. Yrkesinspektionsnämnden överlämnade efter att ha lämnat anvisningar till företaget om hur liknande olyckor skall förebyggas ärendet till åklagare för prövning. Nämnden meddelade samtidigt att den ansåg att den skyddsansvarige gjort sig skyldig till grovt vållande till kroppsskada.

Fall 3

Olycka vid sågmaskin varvid 17-årig yngling skadats då han förde in handen mot oskyddad sågklinga. Skador: amputation av tumme och ned-satt rörlighet i övriga fingrar. Ynglingen förklarade att han inte vill anmäla sin chef till åtal. Yrkesinspektionen och arbetarskyddsstyrelsen fann att arbetsgivaren inte iakttagit sina lagliga skyldigheter för förebyggande av olyckor.

Fall 4

Olycka vid balpress varvid en person skadats primärt på grund av att ett grindskydd med strömbrytare sedan lång tid varit ur funktion. Skador: en hand helt sönderklämd. Den skadade uppgav att han ej ämnade anmäla någon till åtal. Yrkesinspektionen fann att åklagaren borde pröva ärendet med hänsyn bl. a. till att arbetsgivaren uppenbarligen känt till att skydds-anordningen var ur funktion.

5 Överväganden och förslag

5.1 Inledning

Varje år inträffar i Sverige omkring 125 000 yrkesskador. Av resultat av olycksfallsforskningen framgår att orsaken till olyckorna helt eller till bi-dragande del i åtskilliga fall varit brister i skyddsanordningar och berott på att arbetsledningen åsidosatt råd och anvisningar. Till förebyggande av olyckor i arbetet har en omfattande administrativ tillsynsverksamhet

byggts ut såväl centralt och regionalt som ute på arbetsplatserna. En helt ny arbetarskyddslagstiftning har genom att arbetsmiljölagen trätt i kraft den 1 juli 1978 kommit till stånd. Arbetsmiljölagens grundtanke är att arbetsgivare och arbetstagare skall samverka för att åstadkomma en god arbetsmiljö. Huvudansvaret för arbetsmiljön och för att alla åtgärder som behövs för att förebygga olycksfall vidtas ligger dock på arbetsgivaren. Under det utredningsarbete som föregick arbetsmiljölagens tillkomst uppmärksammades att det även när det varit fråga om tämligen allvarliga missförhållanden ofta tagit åtskilliga år från tillsynsmyndighetens första ingripande tills påkallade säkerhetsåtgärder vidtagits. I vissa fall hade ej ens efter en brottmålsdom i ärendet någon ändring kommit till stånd. Under denna utrednings kartläggning av ekonomisk brottslighet inom arbetsmiljöns område har kunnat konstateras att det fortfarande förekommer förhållningar och försök att på andra sätt undkomma tillsynsmyndighetens kontroll och sanktioner. Arbetarskyddslagstiftningens ansvarsregler innebär med vissa undantag att direkt straffhot för brister i arbetsmiljön inte inträder förrän tillsynsmyndigheten i det enskilda fallet meddelar föreläggande eller förbud. Tillsynsmyndigheten kan helt omöjligt ständigt ha en fullständig kontroll över alla arbetsplatser. Därtill kommer att vissa arbetsgivare undandrar sig tillsynen genom förhållning, överlåtelse av rörelse, ändring av firmanamn m. m. Många av dessa icke-seriösa företag har ofta icke fackligt anslutna arbetstagare. Ovanligt är inte heller att arbetstagarna är invandra-re som inte alltid känner till vilka krav som kan ställas på arbetsmiljön. Med hänsyn till dessa omständigheter måste det anses viktigt att på andra olika sätt förebygga att olyckor inträffar till följd av en dålig arbetsmiljö.

Risken för skadestånd för arbetsgivaren efter olyckor har ofta ansetts innebära en förebyggande effekt. I och med att arbetsskadeförsäkringarna införts har emellertid denna effekt minskat i betydelse. Avtalen på arbetsmarknaden om trygghetsförsäkring innebärande att den som drabbats av personskada i arbete får ersättning enligt skadeståndsrättsliga normer utan att behöva visa att arbetsgivaren eller annan är skadeståndsskyldig har medfört att skadeståndsprocesserna nästan helt upphört. Därmed har skadeståndens preventiva betydelse i stor utsträckning spelat ut sin roll på detta område.

Det är därför desto viktigare att ansvaret för olycksfall i arbetet och andra yrkesskador prövas enligt 3 kap. 8 § BrB som vållande till kroppsskada eller sjukdom. Vid arbetsmiljölagens tillkomst uppehöll sig även föredragande departementschefen vid möjligheten att kräva ut ansvar enligt brottsbalkens bestämmelser vid allvarliga missförhållanden i arbetsmiljön enligt följande:

I sammanhanget kan erinras om att den som av oaktsamhet orsakar annans död är underkastad straffansvar enligt 3 kap. 7 § brottsbalken. Även den som av oaktsamhet åsamkar annan person kroppsskada eller sjukdom

som ej är ringa kan dömas till straff (3 kap. 8 § brottsbalken). Enligt 3 kap. 9 § brottsbalken är det också straffbart att av grov oaktsamhet utsätta annan för livsfara eller fara för svår kroppsskada eller allvarlig sjukdom. Brottet benämns framkallande av fara för annan. Vid tillämpning av dessa bestämmelser i arbetsmiljösammanhang måste tas hänsyn till de krav man i dag ställer på arbetsmiljön. Har exempelvis skyddsanordningar varit otillräckliga eller obefintliga eller har brister förekommit i skyddsinstruktioner eller vid planeringen av arbetet, kan sålunda förfarandet falla under de direkta straffbestämmelserna i brottsbalken. Även underlåtenhet kan härvid vara straffbar i de fall då underlåtenheten ter sig lika straffvärd som en positiv handling. Det gäller alltså att utreda om den som är ansvarig för arbetsmiljöns beskaffenhet förfarit oaktsamt alternativt grovt oaktsamt, när yrkesskada har inträffat eller fara har uppkommit för arbetstagares liv eller hälsa genom missförhållande på arbetsställe. Vid bedömande härav måste stor vikt läggas vid om föreskrift som arbetarskyddsstyrelsen har meddelat om arbetsmiljöns beskaffenhet blivit åsidosatt.

(Prop. 1976/77: 149 s. 371)

5.2 Åtalsprövningsregeln

Kravet på angivelse av målsäganden innebär onekligen en begränsning av de fall av olycksfall i arbetet som kommer under åtal. Det särskilda förhållande som råder mellan arbetsgivare och arbetstagare kan i många fall säkerligen motverka att arbetstagaren tar steget att anmäla arbetsgivaren för brott. Speciellt finns det anledning att anta att den nära kontakt som på mindre arbetsplatser finns mellan arbetstagare och arbetsgivare riskerar att störas efter en sådan anmälan. Förhållandet kan vara likartat på ett större företag i relationen mellan förman och underordnad. Ännu en anledning till att målsäganden avhåller sig från att anmäla brott är sannolikt att arbetstagaren får full ersättning genom försäkringssystemet och ej har något direkt ekonomiskt intresse av att få saken prövad.

Motivet till att kravet på målsägandeangivelse infördes jämte den av straffrättskommittén föreslagna åtalsprövningsregeln om att åtal skall vara påkallat ur allmän synpunkt är inte klart redovisat. Ett viktigt skäl torde dock vara att bagatellbrott och gärningar mot närstående personer inte onödigtvis bör tas upp till prövning.

Från såväl fackligt håll som från yrkesinspektionen har emellertid poängterats att det förekommer händelser som bör prövas av åklagare oaktat brottet inte anmälts av målsäganden. Skälen därtill kan vara av allmänpreventiv eller av principiell art. Att brottet ej betraktas som grovt, varvid angivelse ej behövs, kan bero på att skadan inte varit av den svårighetsgrad som erfordras eller att den skadade själv inte gjort vad på honom ankommit för att förhindra olyckan. Ett skäl till att åtal ändå bör väckas kan (se ovan 4. Fall 2–3) vara att arbetstagaren varit ung och oerfaren och ej fått erforderliga instruktioner och säkerhetsanvisningar av arbetsledaren till förhindrande av olyckan. Arbetstagaren kan ändå känna sig tvungen att ange brottet till åtal därför att ärendet är av sådan principiell vikt att det

bör provas. För att han inte skall behöva utsättas för detta tryck skulle man kunna överväga att ge yrkesinspektionen eller facklig sammanslutning rätt att istället för eller jämte målsägande ange brottet till åtal. Av de brott som beivras enligt 3 kap. 8 § BrB utgör dock arbetsolyckorna en mindre del. Skäl talar därför mot att särbehandla dem. Övervägande skäl talar istället för att kravet på angivelse från målsäganden helt avskaffas vid åtal för vållande till kroppsskada/sjukdom. Konsekvensen för andra gärningar än arbetsolyckor måste då beaktas.

Merparten av de gärningar som beivras enligt aktuellt lagrum har uppgetts vara förknippade med trafikbrott. Eftersom trafikbrott faller under allmänt åtal kommer ett avskaffande av kravet på målsägandeargivelse inte att ha någon inverkan på dessa åtal. Beträffande andra gärningar kan vissa farhågor hysas för att antalet bagatellfall ökar samt att opåkallade inblandningar i familjelivet görs. Dessa farhågor bör dock inte överdrivas. I den bedömning av om åtalet är påkallat ur allmän synpunkt skall åklagare enligt uttalanden under lagförarbeten även ta hänsyn till målsägandens inställning till åtal. Ännu en inskränkning utgörs av att många fall inte torde uppdagas på annat sätt än genom målsägandens angivelse. Dessutom medför oaktsamt vållande till sådan kroppsskada/sjukdom, som är ringa, ej straffansvar.

Antalet åtal för brott i arbetet torde dock öka. Detta bör ändå vara att räkna med i och med att kunskapen och medvetenheten ökar om arbetsmiljöförhållandena på arbetsplatserna. I de fall där ett systematiskt åsidosättande av arbetarskyddsföreskrifter sker med följd att arbetstagarnas hälsa äventyras samtidigt som arbetsgivarens ekonomi gynnas måste möjligheten till straffsanktioner komma att utnyttjas i högre grad än för närvarande. Åtal bör även vara påkallat ur allmän synpunkt då allmänpreventiva eller principiella skäl talar härför som t. ex. när åtgärder i det enskilda fallet ej omedelbart vidtagits till förebyggande av liknande olyckor.

Mot bakgrund av det anförda föreslås att regeln i 3 kap. 11 § 2 st BrB ändras på det sättet att kravet på att målsägande anger brottet till åtal avskaffas.

5.3 Specialmotivering

Förslag till ändring i brottsbalken

3 kap. 11 §

I enlighet med vad som anförts i det föregående avskaffas i andra stycket kravet på att målsäganden skall ange brottet till åtal. Regeln om att åtal må väckas endast om åtal finnes påkallat ur allmän synpunkt kvarstår.

Sammanställning av remissyttranden över brottsförebyggande rådets PM 1978:7 Åtalsprövning vid vållande till kroppsskada m. m.

1. Rikspolisstyrelsen, överåklagaren i Malmö åklagardistrikt, länsåklagaren i Älvsborgs län och Föreningen Sveriges åklagare har utan närmare kommentarer tillstyrkt förslaget medan statens industriverk, yrkesinspektionen i Jönköpings distrikt och Svenska kommunförbundet lämnat det utan erinran.

2. RÅ

Samhällets möjligheter till kontroll av efterlevnaden av gällande normer för arbetarskydd utgör ett viktigt led i strävandena efter en god och säker arbetsmiljö. De straffstadganden som kan bli tillämpliga vid försummelse att iakttä dessa normer kan ha en icke obetydlig allmänpreventiv funktion. Denna torde ha ökat i betydelse genom de i promemorian redovisade förändringar i fråga om arbetsgivares skadeståndsansvar vid olycksfall som blivit följden av ett förbättrat försäkringsskydd. Det är med hänsyn härtill inte tillfredsställande att tillämpningen på det ifrågavarande området av BrB:s stadgande om ansvar för vållande till kroppsskada eller sjukdom är helt beroende av att målsäganden angivit brottet till åtal. Starka skäl talar därför för den nu föreslagna förändringen av åtalsregeln i 3 kap. 11 § BrB.

Såsom framgår av promemorian utgör olycksfallen i arbetslivet endast en mindre del av de fall vid vilka åtal för vållande till kroppsskada eller sjukdom aktualiseras. I likhet med vad som anförts i förslaget anser jag inte en särreglering av åtalsregeln för dessa förhållandevis få fall böra ske. När det gäller brott i samband med trafikolyckor, som torde utgöra merparten av de fall i vilka straffstadgandet kommer till tillämpning, saknar kravet på angivelse större praktisk betydelse eftersom samma handling vanligtvis även utgör trafikbrott och bestämmelsen i 20 kap. 4 § första stycket rättegångsbalken blir tillämplig. I övrigt anser jag den enligt förslaget kvarstående regeln om lämplighetsprövning av åtalsfrågan utgöra en tillräcklig garanti för att målsägandens inställning till ett eventuellt åtal skall kunna beaktas i önskvärd utsträckning.

Mot bakgrund av det anförda tillstyrker jag förslagets genomförande.

3. Hovrätten över Skåne och Blekinge

Som framgår av utredningen är merparten av de brott som beivras enligt stadgandet om vållande till kroppsskada ej brott i samband med yrkesskada utan gärningar i samband med trafikbrott och misshandel. Någon anled-

ning anta att detta förhållande skulle i någon högre grad komma att ändras med den föreslagna utvidgade åtalsmöjligheten finns ej. Förslaget, som således får följder långt utöver arbetsmiljöområdet, måste därför betraktas i ett vidare kriminalpolitiskt perspektiv än vad strävan att bekämpa ekonomisk brottslighet i form av otillfredsställande arbetsmiljö utgör.

Inom kriminalpolitiken har sedan länge – såväl nationellt som internationellt – funnits en strävan att så långt möjligt begränsa den straffrättsliga betydelsen av de ofta tillfälliga skadeföljderna av i och för sig straffvärda handlingar. Detta belyses t. ex. av den svenska diskussionen om det objektiva överskottets betydelse. Önskemål om en begränsning i kriminaliseringen av vållande till kroppsskada och vållande till annans död har också framförts. Andenaes har i sin utredning om dessa brott belyst de irrationella faktorer som styr rättstillämpningen (Nordisk tidsskrift for kriminalvidenskab 1966 s. 1 ff.).

Den brottspreventiva betydelsen av kriminaliseringen vid culpösa handlingar har sedan länge ifrågasatts. Detta utgör en av anledningarna till att som tidigare anförts försök görs att begränsa kriminaliseringen. Utvecklingen i vårt land vid brottet vårdslöshet i trafik utgör ett exempel på detta. Det har ej av någon gjorts gällande att de väsentliga begränsningar som här skett i fråga om åtalsfrekvensen har haft någon betydelse från trafiksäkerhetssynpunkt.

Det är mot denna bakgrund märkligt att det ej i den framlagda promemorian gjorts något försök att sätta in förslaget i sitt kriminalpolitiska sammanhang. Man kan fråga sig om förslaget har någon reell betydelse för att förhindra uppkomsten av farliga arbetsmiljöer. Möjligen kan den oinitierade få den uppfattningen att en verklig åtgärd vidtagits för arbetsmiljön. Härigenom kan förslaget förhindra andra – kanske kostsammare – men från arbetsmiljösynpunkt betydelsefullare åtgärder, främst ökade insatser vad gäller tillsynen av arbetsmiljön.

Av de fyra fall, som beskrivits i promemorian och som ej lett till åtal, är svårt att dra några allmänna slutsatser om vilka gärningar som skulle komma att omfattas av den utvidgade åtalsrätten. Fråga är om inte åklagarens kännedom om dessa gärningar fortfarande till stor del skulle vara beroende av målsägandens anmälan. Härigenom kan förslagets praktiska värde också visa sig vara ringa.

Mot förslaget kan vidare anföras att det ej ger tillräckligt underlag för en bedömning av om ökade straffrättsliga insatser krävs i fråga om arbetsmiljön. Om så skulle vara fallet är det från brottsförebyggande synpunkt väsentligt att de straffrättsliga åtgärderna sätts in mot överträdelser av konkret utformade arbetsmiljöregler. Endast på detta sätt kan det finnas en förhoppning att uppnå allmänt förebyggande effekter av kriminaliseringen. Bestämmelsernas naturliga plats torde i så fall vara arbetsmiljölagen.

Hovrätten vill emellertid peka på en fråga, som ej kan närmare beröras i detta sammanhang, nämligen om BrB bör innehålla samtliga för samhällsli-

vet centrala straffstadganden. Den finländska straffrättskommittén har i sitt betänkande med förslag till ny strafflag (Kommittébetänkande 1976: 72, bd 1 och 2, Helsingfors 1978) bl. a. upptagit ett särskilt kapitel om brott i arbetsförhållanden (a. a. bd 2 s. 88 ff.). I kapitlet behandlas under benämningarna allvarligt arbetarskyddsbrott, arbetarskyddsbrott och arbetarskyddsförseelse den typ av brott som man avser att bekämpa med ett genomförande av brottsförebyggande rådets förslag. Enligt hovrättens mening finns anledning att inom ramen för en översyn av BrB ånyo aktualisera möjligheten att påverka arbetsmiljön genom bestämmelser i balken.

Målsägandens ställning i straffprocessen har sedan länge varit en omdebatterad fråga. Det synes principiellt oriktigt att i detta mera begränsade sammanhang göra en så betydelsefull förändring som här föreslås. Förslaget kan vidare få olyckliga konsekvenser på trafikområdet. Den rättsteoretiska argumentation som i dessa avseenden förs i promemorian är i och för sig riktig. Den föreslagna lagregeln kan emellertid i praktiken visa sig leda till ej önskvärda resultat. Även om farhågorna för en ökning av bagatellfallen och för en opåkallad inblandning i familjelivet ej bör överdrivas är det svårt att helt bortse härifrån, särskilt som det inte finns något material, av vilket säkra slutsatser kan dras.

Sammanfattningsvis kan därför anföras att förslagets praktiska betydelse för bekämpandet av ekonomisk brottslighet starkt kan sättas i fråga och att förslaget dessutom väcker principiella betänkligheter. Hovrätten får därför avstyrka att framlagt förslag till lag om ändring i BrB genomföres.

4. Socialstyrelsen

Frågan om sådan ändring av åtalsregeln i 3 kap. 11 § andra stycket BrB att åtal vid vållande till kroppsskada eller sjukdom – om brottet inte är grovt – inte längre skall vara beroende av att målsäganden anger brottet till åtal, synes i och för sig från de synpunkter socialstyrelsen har att företräda vara av mindre vikt. Emellertid faller spørsmål om åtgärder i t. ex. sjukdomsförebyggande syfte inom styrelsens intresseområde. Socialstyrelsen hälsar därför med tillfredsställelse lagändringar, som är avsedda att eliminera eller minska hälsorisker – vare sig det är fråga om hälsorisker på arbetsplatser eller annorstädes. Med denna utgångspunkt tillstyrker socialstyrelsen brottsförebyggande rådets föreliggande förslag.

Det bör tilläggas, att socialstyrelsen härvid inte ansett sig kunna bedöma vilka konsekvenser lagändringen skulle få med tanke på andra brott, som faller under 3 kap. 8 § BrB men som inte har anknytning till arbetsmiljön. Den avvägningen bör göras inom justitiedepartementet.

Vidare kan den synpunkten tillfogas att den föreslagna lagändringen endast torde få marginella effekter på olycksfalls- och sjukdomsskyddet på arbetsplatserna. Att slopa kravet på att målsäganden skall ange brottet till åtal lär knappast hindra i sammanhanget mindre nogräknade arbetsgivare att undvika tillsynsmyndighetens kontroll av arbetsmiljön genom t. ex. för-

flyttning av företagets verksamhet mellan olika yrkesinspektionsdistrikt eller förändring av företagets identitet.

5. *Arbetarskyddsstyrelsen*

Arbetarskyddsstyrelsen finner utredarens överväganden väl grundade och tillstyrker därför det framlagda förslaget. Styrelsen vill dock framhålla följande.

Arbetarskyddsstyrelsen och yrkesinspektionen är i första hand inriktade på förebyggande verksamhet. Den utredning som dessa myndigheter verkställer med anledning av inträffade olycksfall är därför främst avsedd att tjäna som underlag för ingripanden i syfte att hindra en upprepning av det inträffade. Givetvis kan utredningen i många fall tjäna som en del av underlaget för en brottsutredning. Det är emellertid viktigt att hålla fast vid att utredning av brott i första hand ankommer på polis och åklagarmyndigheter.

Erfarenheten visar att åtal för vållande till annans död i åtskilliga fall rikts mot arbetskamrater till den avlidne eller mot arbetsledare på lägre nivå. Det bör uppmärksammas att det i en hel del fall knappast kan vara påkallat ur allmän synpunkt att väcka sådana åtal när det gäller vållande till kroppsskada.

6. *Länsstyrelsen i Kopparbergs län*

Länsstyrelsen har inte i sin verksamhet någon kontakt med den fråga som avhandlas i promemorian. Förekomsten av den konflikt som särskilt på de mindre arbetsplatserna kan föreligga mellan arbetstagaren och arbetsgivaren kan dock helt allmänt vitsordas. Länsstyrelsen tillstyrker föreslagna ändring av BrB.

7. *Stockholms tingsrätt*

Syftet med förslaget är att genom ett förstärkt straffhot motverka farliga arbetsmiljöer. Detta synes företrädesvis kunna uppnås genom en översyn av ansvarsreglerna. I promemorian förekommer dock endast en summarisk översikt över gällande rätt.

Under senare decennier har straffrättens utveckling bl. a. inneburit att framkallande av fara för en ej önsvärd effekt i straffhänseende jämföras med åstadkommande av effekten. Exempel i detta sammanhang på sådana ansvarsbestämmelser är brottet i 3 kap. 9 § BrB framkallande av fara för annan samt, inom specialstraffrätten, vårdslöshet i trafik. I promemorian anför inte något skäl för att gå från denna utveckling och på nytt öka vikten av att en skada av viss omfattning har inträffat. Tingsrättens mening är sålunda att i första hand behovet skall undersökas av att ytterligare straffbelägga anordnande av farliga arbetsplatser.

Det förslag som läggs fram innebär en perifer förändring av reglerna om målsägandens inflytande över straffrättskipningen. Såvitt framgår av pro-

memorian ("flera fall" av "endast ett fåtal av anmälningarna") skulle ett genomförande av förslaget få liten räckvidd. Förutsättning är bl. a., utom att målsäganden inte anger brottet, att skadan eller sjukdomen inte är ringa, att brottet vållande till kroppsskada inte är grovt samt att 3 kap. 9 § BrB inte är tillämplig. Övertygande skäl för en partiell ändring av målsägandens ställning har sålunda inte förebragts.

Skulle likväl en ändring anses påkallad, bör en viss förenkling vara möjlig. Första styckets åtalsbestämmelse avviker från förslagets lydelse av andra stycket endast på det sättet att, om målsäganden anger brottet detta "må" åtalas av allmän åklagare, även om åtal inte finns påkallat ur allmän synpunkt. Skäl kan visserligen anföras för att inte ta ytterligare ett steg och ge målsäganden en ovillkorlig rätt att få till stånd allmänt åtal för vållande till kroppsskada eller sjukdom. Emellertid torde åklagaren ändå med stöd av 20 kap. 7 § första stycket rättegångsbalken kunna underlåta åtal, när sådant inte är påkallat ur allmän synpunkt. Promemorieförfattarens syfte synes således likaväl kunna uppnås genom att brottet i 3 kap. 8 § första stycket BrB tas med i första stycket i 3 kap. 11 §, varvid andra stycket kan utgå.

8. *Malmö tingsrätt*

Tingsrätten har ej funnit anledning att motsätta sig den föreskrivna lagändringen. Tingsrätten anser sig dock böra framhålla att effekten av ändringen såvitt angår arbetsmiljön torde bli ringa. Om man genom straffrättskipningen skall nå längre för att åstadkomma en bättre arbetsmiljö, torde det vara nödvändigt att välja en annan väg än den som finnes i arbetsmiljölagen. Man skulle då kunna föreskriva straff eller någon slags straffavgift för en farlig arbetsmiljö, oavsett om en olycka inträffat eller särskilda föreskrifter överträtts. Denna fråga har emellertid övervägts under förarbetena till arbetsmiljölagen och det synes vara för tidigt att nu taga upp frågan på nytt.

Effekterna utanför arbetsmiljöområdet av den föreslagna lagändringen synes inte ha närmare undersökts. I avbidan på en sådan undersökning kan det ifrågasättas, om icke lagändringen bör begränsas till att avse endast arbetsmiljöområdet. Denna fråga bör uppmärksammas under det fortsatta lagstiftningsarbetet.

9. *Överåklagaren i Stockholms åklagardistrikt*

De särskilda förhållanden som råder mellan arbetsgivare och arbetstagarer kan i många fall motverka att arbetstagarer anger arbetsgivaren till åtal. Genom att avskaffa kravet på angivelse skulle arbetstagarer ej behöva ta ställning till huruvida angivelse skall ske eller ej.

I och med att åklagarens lämplighetsprövning bibehålles har åklagaren att ta ställning till brottets karaktär, straffets syfte och omständigheter vid brottets begående. Härvid bör målsägandens inställning till åtalsfrågan liksom de speciella förhållanden som råder mellan arbetsgivare och arbetsta-

gare inverka på åtalsbeslutet. Vidare är det av stor vikt att åklagaren gör sig underkunnig om huruvida arbetarskyddsstyrelsen meddelat arbetsgivaren några föreskrifter. Uteslutet är ej heller att hänsyn kan tagas till arbetsgivarens beteende efter olyckan. Har denne sålunda därefter skaffat erforderligt arbetsskydd, synes det rimligt att även denna omständighet beaktas av åklagaren.

Merparten av åtal enligt 3 kap. 8 § BrB sker i samband med trafikolyckor varjämte en icke ringa del av åtalen är de misshandelsfall där gärningsmannen väl varit vållande till skadan, men skadan ej omfattats av uppsåtet.

Vad gäller vållande till kroppsskada eller sjukdom i samband med trafikolyckor bör åklagaren åberopa endast 3 kap. 8 § BrB vid oaktsamhet som ej är ringa, enär denna grad av vårdslöshet erfordras enligt 1 § trafikbrottslagen. I de fall där domstolen ogillat talan enligt 1 § trafikbrottslagen på den grund att vårdslösheten är ringa, har den avvisat talan angående vållande till kroppsskada eller sjukdom med den motiveringen att angivelse saknats. Kravet på angivelse medför här det resultatet att åklagaren betages möjligheten att i ett sammanhang få saken prövad, utan att dessförinnan inhämta angivelse från målsäganden. Detta förfarande synes otillfredsställande och undvikes givetvis om föreliggande förslag genomföres.

Vad gäller samtliga åtal enligt 3 kap. 8 § BrB synes åklagarens lämplighetsprövning bereda ett tillfredsställande skydd och känsla av trygghet för den målsägande, som eventuellt skulle uppleva ett åtal som en opåkallad inblandning i enskilda förhållanden. Vidare torde faran för beivrande av bagatellartade brott vara liten, enär det i lagtexten anges att skadan ej får vara ringa. Ringa skador kommer för övrigt mycket sällan till polis- och åklagarmyndighetens kännedom.

Från de synpunkter åklagarmyndigheten har att beakta har jag inte några erinringar mot förslaget.

10. Överåklagaren i Göteborgs åklagardistrikt

Alla krafter bör samverka för att göra arbetsmiljön så bra som möjligt. Ansvarsfrågor i samband med olycksfall i arbetet och andra yrkesskador bör därför noga prövas. Det är ej uteslutet att kravet på målsägandeangivelse är ägnat att begränsa det antal fall som blir föremål för prövning. Den föreslagna ändringen kommer till rätta med detta problem samtidigt som den åtalsprövning som kvarstår ger skydd mot ej önskvärda åtal.

11. Åklagarmyndigheten i Luleå åklagardistrikt

Åklagarmyndigheten i Luleå ansluter sig till förslaget i promemorian.

Åklagarmyndigheten vill i sammanhanget framhålla rättsfallet SvJT 1975 rf s. 63. I rättsfallet var fråga om vållande till kroppsskada och brott mot allmänna ordningsstadgan. I rättsfallet medförde åtalsregeln för vållande till kroppsskada och bristen på angivelse för detta brott att vederbörande ej kunde dömas ens för brottet mot allmänna ordningsstadgan, som i och för sig ligger under allmänt åtal.

12. Länsåklagaren i Kalmar län

I den nu gällande arbetsmiljölagstiftningen finns inga direkta sanktioner mot brister i arbetsmiljön. För straffbarhet krävs att tillsynsmyndigheten tidigare har utfärdat ett föreläggande eller förbud i saken. Detta innebär ofta, som påpekas i promemorian, att det kan ta mycket lång tid och vara mycket svårt att få till stånd en förbättring av rådande brister.

Med den föreslagna lagändringen avses att påverka arbetsgivarna i syfte att minska antalet skador/olyckor i arbetslivet.

Mot förslaget finns inget att invända. Under förutsättning att tillräcklig information lämnas om innebörden av detta, och att ändringen verkligen medför en tillämpning av 3 kap. 8 § BrB i avsedda fall, så kommer det troligen att få effekt.

Risken att antalet bagatellfall kommer att öka får inte överdrivas; det skall fortfarande göras en bedömning av om åtal är påkallat ur allmän synpunkt.

Någon märkbar ökning av arbetsbördan kommer en ändring sannolikt icke att medföra.

13. Länsåklagaren i Västerbottens län

Jag anser det vara mycket viktigt att ansvarsfrågan vid olyckor som kan ha sin grund i åsidosättande av arbetsmiljölagens regler prövas i så stor utsträckning som möjligt. Ett sätt att åvägabringa en sådan prövning är att väcka talan om ansvar för vållande till kroppsskada. Mot bakgrund av vad jag tidigare anført anser jag det därför inte rimligt att beslut om åtal jämlikt 3 kap. 8 § BrB är beroende av enskild persons medgivande. Det förslag om ny utformning av åtalsprövningsregeln som här framlagts bör därför genomföras. En regel av den föreslagna typen kommer dessutom att få betydelse inte enbart inom det område som promemorian främst uppehållit sig kring. Som exempel kan nämnas att åtskilliga fall av felbehandling inom sjukvården med åtföljande skador hittills ej kunnat åtalas, oaktat åtal många gånger tett sig påkallat ur allmän synpunkt. Med den föreslagna reformen rättas detta missförhållande till.

14. Polisstyrelsen i Göteborgs polisdistrikt

Den föreslagna lagändringen är välmotiverad. Särskilt ur etisk synpunkt är det tillfredsställande att slippa avkräva målsäganden åtalsangivelse för ett ej uppsåtligt brott, där den misstänkte många gånger är hans arbetsgivare eller arbetskamrat. Åklagarens prövning torde vara tillräcklig garanti för rättssäkerheten och för att bagatellförseelser icke onödigtvis blir föremål för åtal.

15. Polisstyrelsen i Norrköpings polisdistrikt

I promemorian sägs, att det numera torde vara klart att det är möjligt för åklagare att utan närmare utredning skriva av ett ärende under motivering

att åtal inte är påkallat ur allmän synpunkt, utan att det dessförinnan måste utredas om brott föreligger eller ej.

Detta kan möjligen gälla för viss typ av brott, men erfarenhetsmässigt vet vi inom polisen att åklagarna inte är benägna att fatta beslut i ett ärende utan att ha nöjaktigt underlag för beslutet. Vår erfarenhet är att utarbetande av beslutsunderlag åt åklagare vid utredningar angående olycksfall i arbetet ofta är tekniskt komplicerade och arbetskrävande. Ett genomförande av den föreslagna lagändringen kommer dessutom att medföra ett inte oväsentligt merarbete för polisen, eftersom vållande till kroppsskada enligt 3 kap. 8 § BrB inte enbart omfattas av arbetsskador.

Syftet med förslaget synes dock vara att komma till rätta med arbetsskador, dvs. dels olycksfall i arbetet och dels sjukdomar och andra åkommor som utan att vara att anse som olycksfall ådragits under arbetet.

I promemorian sägs, att stora brister i efterlevnaden av arbetsmiljörättsliga föreskrifter och tillsynsmyndighetens anvisningar och förelägganden har kunnat konstateras. Arbetsmiljöutredningen har efter en genomgång av tvångsingripanden av tillsynsmyndigheten dragit den slutsatsen, att det ofta tagit åtskilliga år från ett första ingripande mot en klart otillfredsställande arbetsmiljö tills påkallade åtgärder vidtagits. Vidare sägs i promemorian, att arbetsgivare förutom vissa förhållningsåtgärder även använder andra åtgärder för att undgå tillsynsmyndighetens kontroll över arbetsmiljön.

Det kan ifrågasättas om det avsedda syftet bäst nås genom den föreslagna lagändringen. De erfarenheter som redovisas om rådande förhållanden bygger på händelser som av allt att döma inträffat före ikraftträdandet av arbetsmiljölagen och medbestämmandelagen. De regler som nu gäller för förhållandena på arbetsplatserna får ur straffprocessuell synpunkt anses tillfredsställande. Arbetsmiljölagen, som trädde i kraft den 1 juli 1978, ger utrymme för ingripanden och sanktioner, utöver vad som tidigare gällde, för förbättring av arbetsmiljön. I motiven till lagen framhålls, att arbetarskyddsmyndigheterna med stöd av arbetsmiljölagen kan ingripa mot ackordssystem som är klart olämpliga från skyddssynpunkt. Arbetstagare har fått rätt att i akuta farosituationer avbryta arbetet. Skyddsombuden har fått större möjligheter att ingripa och kan under vissa förutsättningar förbjuda fortsatt arbete om det skulle innebära fara. Genom möjlighet till alla dessa förebyggande åtgärder bör på sikt kända skaderisker kunna elimineras.

Grovt vållande till kroppsskada eller sjukdom är allmänt åtalsbrott utan inskränkning i åtalsrätten. I normalfallen bör alltså målsägandens uppfattning om han vill ange brottet till åtal eller ej få vara avgörande. Om detta förbehåll för åtal tas bort, måste allt vållande till kroppsskada eller sjukdom, som ej är ringa, prövas av åklagare även om målsäganden icke önskar att så blir fallet. I brottsförebyggande rådets promemoria har, som motiv för förslaget till lagändring, bl. a. anförts, att arbetstagaren av hänsyn

till arbetsgivaren inte vill ange brottet till åtal. Även om angivelse inte erfordras för åtal, så måste ändå målsäganden höras i ärendet. Målsäganden kan då av hänsyn till arbetsgivaren innehålla viktiga fakta, som kan göra det svårt att föra saken till åtal.

Tillsynsmyndigheten kan om någon underlåter att vidtaga åtgärd, som åligger honom enligt föreläggande, förordna om rättelse på hans bekostnad. Slutligen kan myndigheten vid meddelat föreläggande eller förbud ut-sätta vite. Nackdelen med vite är de stora möjligheterna till förhalning som nu finns inbyggda i systemet. Detta har observerats även i andra sammanhang och en särskild utredning (Ju 1978: 11) har tillkallats för att se över hela vitesinstitutet i syfte att förstärka dess effektivitet.

Ett rätt utnyttjande av föreläggande och förbud i förening med vite bör kunna åstadkomma samma effekt som det straffhot, vilket den föreslagna lagändringen troligen åsyftar. Därför bör i första hand effekten av de möjligheter till åtgärder som arbetsmiljölagen medger utvärderas.

16. Yrkesinspektionen i Stockholms distrikt

Yrkesinspektionen delar de synpunkter som framkommer i punkt 5.2. Speciellt när den skadade är ung och nyanställd finns risk för att han eller hon inte vill anmäla sin arbetsgivare eller dennes ställföreträdare av rädsla för att få svårigheter att uppnå ett gott framtida samarbete med arbetsledningen. Det kan i sådana fall vara värdefullt om yrkesinspektionen kunde anmäla brottet, särskilt om arbetsledningen nonchalerat arbetarskyddsstyrelsens föreskrifter (anvisningar) eller yrkesinspektionens råd och anvisningar och det finns ett klart samband mellan arbetsledningens passivitet och det inträffade olycksfallet.

Det framhålls vidare i punkt 5.2 i promemorian att även om åtalet är påkallat ur allmän synpunkt skall åklagaren ta hänsyn till målsägandens inställning till åtal. Under sådana förhållanden borde det kanske vara lämpligare att i stället välja åtalsprövningsregeln "åtal får väckas endast om målsäganden anger brottet till åtal eller åtal finnes påkallat ur allmän synpunkt". Målsäganden kan då få målet prövat även om det inte kan anses påkallat ur allmän synpunkt.

17. Yrkesinspektionen i Örebro distrikt

Yrkesinspektionen har med intresse tagit del av rubricerade remiss. Vi ser det nödvändigt att skilja mellan brott enligt arbetsmiljölagen och brott enligt BrB. Yrkesinspektionens uppgift är bland annat att förebygga brott mot arbetsmiljölagen samt att föra misstänkta brott mot denna lag vidare till polis- och åklagarmyndighet. Sådana åtgärder har med större resurser och med stöd av ny lagstiftning ökats på senare tid. Vi delar brottsförebyggande rådets uppfattning att straffsanktioner bör användas i högre grad än för närvarande för att motverka systematiskt åsidosättande av arbetarskyddsföreskrifter. För yrkesinspektionen är det naturligt att detta arbete

bedrivs med stöd av påföljdsreglerna i arbetsmiljölagstiftningen och arbetarskyddsstyrelsens författningssamling.

Den ovan nämnda verksamheten bör skiljas från handläggningen av brottsbalksbrott. Här ligger utredningsansvaret främst på polis- och åklagarmyndighet. När yrkesinspektionens och yrkesinspektionsnämndens speciella sakkunskap på arbetsmiljöområdet erfordras bör den tillföras utredningen.

Bedömningen att åtskilliga vållanden till kroppsskada genom vårdslöshet aldrig kommer till rättslig prövning anser vi vara riktig. Många gånger ligger spärren säkert i kravet på angivelse. Förslaget att ta bort detta skulle, om det genomförs, sannolikt medföra att antalet åtal ökar. Detta faktum tillsammans med en nödvändig information på arbetsplatserna kan förväntas ha en förebyggande effekt.

Ansvarsförhållanden vid arbetsskador har ofta diskuterats i yrkesinspektionsnämnden under senare tid. Man har från fackligt håll upprepade gånger påpekat bristerna i angivelsekravet i 3 kap. 11 § BrB. Yrkesinspektionen vill här varna för att yrkesinspektionsnämnden kan komma att betraktas som någon form av "angivelseorgan" eller primärt "åtalsorgan". Dessutom kan detta medföra krav på arbetsskadeutredningar i omfattning och inriktning som yrkesinspektionen varken har kapacitet eller kompetens att utföra. Nämndens primära uppgift måste vara bedömningar enligt arbetsmiljölagen, inte enligt BrB.

18. Yrkesinspektionen i Umeå distrikt

Följderna om kravet på målsägandeangivelse bortfaller kommer sannolikt att bli ett visst merarbete för yrkesinspektionen. Yrkesinspektionen torde exempelvis få merparten av anmälda ärenden på remiss av åklagaren för synpunkter om åtal är påkallat ur allmän synpunkt. Åtminstone under en övergångstid innan myndigheten funnit lämpliga arbetsformer för den nya situationen kan bortfallet av målsägandeangivelsen innebära en ökad arbetsbörda i form av ökat antal utredningar och föredragningar i nämnden. Yrkesinspektionen har emellertid sedan 1974 förstärkts med jurister som kan svara för utformningen av yttranden.

Den nuvarande åtalsprövningsregeln i 3 kap. 11 § BrB innebär onekligen en begränsning av de fall av olycksfall i arbetet som kommer under åtal. Det förekommer otvivelaktigt händelser som bör prövas av åklagare oaktat brottet inte anmäls av målsäganden. Den svårighet som ligger i att avgöra om åtal är påkallat ur allmän synpunkt torde visserligen till en början medföra vissa tolkningsproblem och ökad arbetsbörda. De farhågor som framställts om att lagändringen kommer att medföra ett stort antal ökade anmälningar kan i och för sig vara befogade – åtminstone under den närmaste tiden. Allteftersom praxis på området utvecklas kommer emellertid förhoppningsvis en god balans att uppnås på området.

Yrkesinspektionen i Umeå distrikt tillstyrker därför lagändringen.

19. Statens elektriska inspektion, nedre norra distriktet

På samma sätt som allmänna yrkesinspektionen kan elektriska inspektionen ingripa i enskilda fall och efter företagen inspektion på arbetsställe ingripa mot de för arbetssäkerheten ansvariga med föreläggande om skyddsåtgärder eller meddela förbud mot användning av anläggning (sätta anläggningen ur drift).

Även i elektriska inspektionens verksamhet har konstaterats samma brister i efterlevnaden av arbetsmiljörättsliga föreskrifter och av tillsynsmyndighetens anvisningar och förelägganden som påtalas under avsnitt 2.1.

I de fall där ett medvetet åsidosättande av arbetarskyddsföreskrifter sker, inte sällan av ekonomiska skäl, med följd att arbetstagares hälsa och ibland liv äventyras, är det synnerligen önskvärt att möjligheten till straffsanktioner utnyttjas i högre grad än vad som för närvarande sker.

Med hänvisning till vad ovan anförts tillstyrkes den föreslagna ändringen i 3 kap. 11 § andra stycket BrB, att kravet på att målsäganden skall ange brottet till åtal avskaffas.

20. Landstingsförbundet

Förbundsstyrelsen konstaterar att den beskrivning som i promemorian görs av situationen på många arbetsplatser inte berör landstingen. Styrelsen anser vidare att det är väsentligt att åstadkomma en god och säker arbetsmiljö. Ur den synpunkten har sannolikt en större möjlighet till prövning av det straffrättsliga ansvaret vid en inträffad arbetsskada viss betydelse. Det kan därför vara rimligt att åtalsprövningen helt överläts på samhället. Mot ovanstående bakgrund tillstyrker styrelsen förslaget.

21. SAF

SAF menar att föreliggande fråga måste anses vara av underordnat intresse i arbetet med att se över lagstiftning mot organiserad och ekonomisk brottslighet. Föreningen vill likväi framhålla följande.

Den viktigaste och mest omfattande verksamheten till förebyggande av arbetsskador bedrivs lokalt i samverkan mellan arbetsgivare och arbetstagare. Forum för detta gemensamma arbete är i regel skyddskommittén. Företagshälsovården utgör — såväl i dess medicinska som dess tekniska del — en utomordentligt viktig resurs i det skadeförebyggande arbetet. Enligt arbetsmiljöavtalet mellan SAF, LO och PTK skall arbetsgivare och arbetstagare samverka för att uppnå en väl fungerande företagshälsovård. Den helt övervägande delen av de anställda i SAF:s delägarföretag har idag tillgång till företagshälsovård.

Arbetarskyddsstyrelsen och yrkesinspektionen utövar tillsyn över att arbetsmiljölagstiftningen efterlevs. Arbetarskyddsverket är, liksom den lokala skyddsverksamheten i skyddskommittéer osv., främst inriktat på att förebygga arbetsskador.

Genom arbetsmiljölagen har arbetarskyddsstyrelsen fått starkt vidgade befogenheter att meddela straffsanktionerade föreskrifter. Straffen är böter eller fängelse i högst ett år. Straff kan utdömas inte bara vid uppsåtligt brott utan genomgående också vid överträdelse p. g. a. oaktsamhet.

Föreläggande och förbud, som kan meddelas av yrkesinspektionen, har – särskilt i förening med vite – visat sig vara effektiva medel att komma till rätta med brister i arbetsmiljön. Årligen meddelas också omkring 350 beslut om föreläggande eller förbud.

Yrkesinspektionen kan förordna att ett beslut skall gälla också under tiden innan det har vunnit laga kraft. Detta begränsar självfallet möjligheterna att genom exempelvis onödigt överklagande förhala verkställigheten av ett beslut. Då det i promemorian talas om "förhållningar", tycks man ha bortsett från möjligheten att meddela interimistiska förordnanden.

Enligt SAF:s mening är det därför osannolikt att det skulle förekomma "ett systematiskt åsidosättande av arbetarskyddsföreskrifter med följd att arbetstagarnas hälsa äventyras samtidigt som arbetsgivarnas ekonomi gynnas".

Mot bakgrund av vad som ovan sagts om det lokala skyddsarbetet och yrkesinspektionens verksamhet måste ansvarsreglerna i 3 kap. 7–9 §§ BrB anses vara av mindre betydelse i arbetarskyddshänseende.

Promemorian ger intrycket att det vid inträffade arbetsskador endast är arbetsgivare i egentlig mening som kan göras ansvarig för vållande till kroppsskada. Det torde emellertid i realiteten vara väl så vanligt att åtal kan aktualiseras mot en arbetsledare eller en arbetskamrat till målsäganden.

SAF anser det naturligt att målsäganden, såvitt avser detta slags brott mot person, har ett inflytande över frågan om åtal skall väckas. Det bör därför övervägas att införa samma åtalsprövningsregel för vållande till kroppsskada m. m. som nu gäller beträffande misshandel på annan än allmän plats och vissa andra brott, nämligen att åtal får väckas om målsäganden anger brottet till åtal *eller* åtal är påkallat från allmän synpunkt.

Sveriges industriförbund har instämt i detta yttrande.

22. LO

LO har bl. a. i sitt remissyttrande över arbetsmiljöutredningens förslag till ny arbetsmiljölag understrukt vikten av att sanktionssystemet på arbetsmiljöområdet är effektivt. LO anser att det är särskilt viktigt att respekten för de förebyggande föreskrifterna på arbetsmiljöområdet upprätthålles. Effektiva sanktioner måste därför enligt LO:s mening kunna riktas mot arbetsgivare som bryter mot sådana bestämmelser även när någon skada ej uppstått. Det får enligt LO:s uppfattning aldrig framstå som lönsamt för en arbetsgivare att bryta mot sådana bestämmelser. LO har därför i det ovan angivna remissyttrandet bl. a. krävt att det nuvarande sanktions-

systemet kompletteras med en straffavgift som också kan riktas mot juridiska personer. Dessa frågor bör enligt LO:s uppfattning snarast bli föremål för lagstiftning. I de fall, som den avgivna promemorian behandlar, när en skada inträffat p. g. a. vårdslöshet är det enligt LO:s mening viktigt att sanktionsreglerna bidrar till att sådant vållande i det allmänna rättsmedvetandet uppfattas som en allvarlig lagöverträdelse. De nuvarande åtalsreglerna bidrar inte till en sådan inställning. Genom den speciella situation som målsäganden befinner sig i gentemot den vållande kommer många klara brott att inte på något sätt beivras. Inskränkningarna i möjligheterna att väcka åtal vid dessa brott framstår som särskilt orimliga vid en jämförelse med åtalsreglerna för andra brott med betydligt mildare effekter för brotts-offret såsom exempelvis snatteri.

Med hänsyn till vad som ovan anförts tillstyrker LO att den i promemorian föreslagna lagändringen snarast genomförs.

23. TCO

Från fackligt håll har i olika sammanhang det förhållandet tagits upp att det förekommer händelser som bör prövas av åklagare trots att brottet inte anmälts av målsäganden. Eftersom de förslag som brottsförebyggande rådet lagt fram ligger väl i linje med redan framförda fackliga krav tillstyrks den föreslagna lagändringen.

24. SACO/SR

SACO/SR delar uppfattningarna i rubricerade PM redovisade under 5.1 och tillstyrker att åtalsprövningsregeln i 3 kap. 11 § andra stycket BrB ändras enligt förslaget. Genom att i propositionen intages exempel på de fall i vilka åtal bör eller icke bör anses påkallat ur allmän synpunkt, torde påtalade farhågor icke föreligga. SACO/SR ställer sig dock tveksam till om enbart en ändring av åtalsprövningsregeln medför den önskade effekten.

Placeringen av det straffrättsliga ansvaret vid brott av företag är ofta oklar. Detta är ett generellt problem som gör straffrättsliga medel onödigt ineffektiva. Straffansvaret kan t. ex. ofta drabba icke företagets ägare eller högsta ledning utan en anställd i arbetsledande ställning. Den sistnämnde kan icke alltid åstadkomma erforderliga skyddsanordningar, enär han icke disponerar över framför allt de ekonomiska besluten. Utdömda böter betalas ibland av företaget, vilket kan finna detta billigare än att efterkomma skyddsföreskrifterna. Det är angeläget att dessa frågor snarast tas upp till grundlig behandling. Detta kan lämpligen ske i samband med ställningstagandet till att eventuellt införa ett korporativt ansvar som enligt uppgift förestår.

Genom att effekten i 3 kap. 8 och 9 §§ BrB begränsats till kroppsskada eller sjukdom föreligger en annan begränsning i möjligheten till lagföring. I ett aktuellt fall har en oaktsamhet lett till att en arbetstagare fått elektrisk ström genom sig, vilket medfört medvetslöshet men i övrigt endast en

svullen arm som påtaglig skada. Uppenbarligen hade arbetstagaren avlidit om han icke fallit så att kroppstyngden fick hans grepp om den strömförande stolpen att lossna. Det kan ifrågasättas om icke 8 och 9 §§ borde kompletteras med rekvisitet "försättande i vanmakt eller annat sådant tillstånd", vilket intagits i 3 kap. 5 § BrB.

25. Sveriges domareförbund

Det har ibland ifrågasatts om kriminalisering över huvud taget har nämnvärd preventiv betydelse när det gäller culpösa handlingar. I varje fall är det enligt domareförbundets uppfattning osannolikt, att någon arbetsgivare underlåter att vidta åtgärder till förebyggande av olycksfall av den anledningen, att han räknar med att den skadade skall avstå från åtalsangivelse efter en eventuell olycka. Det är således tvekelaktigt om förslagets genomförande skulle kunna i någon mån bidra till önskvärda förbättringar av arbetsmiljön. Straffhot, övervakning och andra åtgärder från samhällets sida bör hellre direkt inriktas på förekommande av att olyckor inträffar, dvs. avse själva underlåtenheten att iaktta gällande arbetarskyddsföreskrifter. En analogi med trafiklagstiftningen ligger här nära till hands. Det torde nämligen förhålla sig så, att straffbestämmelserna om bristfälligt utrustade fordon har större preventiv effekt än de straffbestämmelser som kan bli tillämpliga om fordonsförare vållar trafikolycka på grund av brister på fordonet.

Domareförbundet vill emellertid inte utesluta att ett slopande av kravet på målsägandeangivelse kan ha betydelse inom arbetsmiljöområdet. Att förbundet likväl ställer sig tveksamt till förslaget beror huvudsakligen på att det är svårt att överblicka konsekvenserna utanför detta område. Dessa konsekvenser är inte tillräckligt belysta i promemorian. Om förslaget genomföres kan det befaras, att polisen måste utreda åtskilliga skador som inträffar t. ex. inom lek och idrott, trots att det sedan visar sig att åtal inte är påkallat från allmän synpunkt. Den föreskrivna åtalsprövningen kan nämligen inte alltid ske förrän efter det förundersökning ägt rum. På grundval av den nu föreliggande utredningen kan domareförbundet därför inte tillstyrka att kravet på målsägandeangivelse upphäves i fråga om andra skador än arbetsskador.

26. Föreningen Sveriges polischefer

Föreningen har intet att erinra mot den föreslagna förändringen. Föreningen vill dock här liksom skett i andra sammanhang som sin principiella synpunkt uttala att straffsanktionering icke bör ifrågakomma i de fall den önskade effekten kan ernås främst genom en kombination av förelägganden och väl avvägda viten.

Förhindrande och tillrättaläggande av icke önskvärda förhållanden torde i många fall kunna ske mer effektivt genom vite än genom den många gånger arbetskrävande och tidsmässigt utdragna procedur ett brottmål kan ge.

27. *Sveriges advokatsamfund*

Samfundet delar styrgruppens uppfattning att enbart arbetsskyddslagstiftningen ej är ett tillräckligt instrument för att förebygga att olyckor inträffar till följd av en dålig arbetsmiljö. Genom avtalen på arbetsmarknaden om trygghetsförsäkring har dessutom risken för skadestånd som förebyggande effekt i stor utsträckning spelat ut sin roll på detta område. Mot bakgrund härav har samfundet inte något att erinra mot att kravet på angivelse av målsäganden i 3 kap. 11 § andra stycket BrB avskaffas beträffande arbetsolyckor. Detta möjliggör att olycksfall i arbetet och andra yrkesskador i större utsträckning än som nu är fallet kan prövas enligt 3 kap. 8 § BrB.

Samfundet vill dock ifrågasätta om kravet på angivelse av målsäganden bör avskaffas för andra gärningar än arbetsolyckor. Med hänsyn till att ett stort antal olycksfall inträffar i hemmet bl. a. på grund av bristfälliga säkerhetsanordningar, kan förslaget att helt avskaffa kravet på målsägandeangivelse leda till opåkallad inblandning i enskilda förhållanden.

Bilaga 5
Det remitterade lagförslaget

Förslag till**Lag om ändring i brottsbalken**

Härigenom föreskrivs att 3 kap. 11 § och 9 kap. 7 § brottsbalken skall ha nedan angivna lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

3 kap.

11 §¹

Misshandel, som ej är grov och som icke förövats å allmän plats, eller försök eller förberedelse till sådant brott må åtalas av åklagare allenast om målsägande angiver brottet till åtal eller ock åtal finnes påkallat ur allmän synpunkt.

Vållande till kroppsskada eller sjukdom må, om brottet ej är grovt, åtalas av åklagare endast om målsägande angiver brottet till åtal och åtal finnes påkallat ur allmän synpunkt.

Vållande till kroppsskada eller sjukdom må, om brottet ej är grovt, åtalas av åklagare endast om målsäganden angiver brottet till åtal eller har åsamkats skadan eller sjukdomen i verksamhet som arbetstagarer och åtal finnes påkallat ur allmän synpunkt.

9 kap.

7 §

Om gärningsmannen i fall som i 6 § sägs icke insåg men hade skälig anledning antaga att brott förelåg, dömes för häleriförseelse till böter eller fängelse i högst sex månader.

Är i fall som avses i 6 § första stycket första meningen ej utrett att brott förelåg men hade gärningsmannen skälig anledning antaga att så var fallet, dömes likaledes för häleriförseelse, om hans befattning med egendomen avsåg förvärv eller mottagande samt skedde i utövning av näringsverksamhet, vanemässigt eller annars i större omfattning eller gällde värdefull egendom. Den som förmår visa att egendomen ej hade frånhänts annan genom brott skall dock vara fri från ansvar.

¹ Senaste lydelse 1974: 596.

För häleriförseelse skall ock dömas, om den, som på sätt i 6 § sägs medverkat vid det brott varigenom egendomen frånhändes annan, ej insåg men hade skälig anledning antaga att brott förövades.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1980.

LAGRÅDET

Utdrag
PROTOKOLL
vid sammanträde
1979-11-30

Närvarande: justitierådet Holmberg, regeringsrådet Hellner, justitierådet Persson, justitierådet Vängby.

Enligt lagrådet den 26 november 1979 tillhandakommet utdrag av protokoll vid regeringssammanträde den 25 oktober 1979 har regeringen på hemställan av statsrådet Winberg beslutat inhämta lagrådets yttrande över förslag till lag om ändring i brottsbalken.

Förslaget har inför lagrådet föredragits av hovrättsassessorn Claes Örn.
Förslaget föranleder följande yttrande av *lagrådet*:

3 kap. 11 §

Den i denna paragraf föreslagna ändringen lämnas utan erinran.

9 kap. 7 §

Häleribrotten i 9 kap. 6 och 7 §§ brottsbalken är konstruerade som självständiga förmögenhetsbrott. De är dock accessoriska till annat brott på det sättet att de avser egendom "som fränhänts annan genom brott". De citerade orden utgör ett objektivt rekvisit i brottsbeskrivningen. Det betyder att det för fällande dom krävs att det s. k. förbrottet, vanligen stöld, skall vara styrkt. Av materialet i lagstiftningsärendet framgår att det i tingsrätternas praxis ställs olika krav på bevisningens styrka när det gäller förbrottet och att det likaledes förekommer en viss oenhetlighet i åklagarnas inställning i åtalsfrågan. Det framgår att på grund härav åtal mot misstänkta hälare ibland underlåts eller ogillas därför att förbrott inte ansetts styrkt, trots att omständigheterna starkt tytt på att egendom som påträffats hos den misstänkte varit tjuvgods.

Något vägledande avgörande av Högsta domstolen i frågan om vilket mått av bevisning som skall krävas beträffande förbrottet föreligger inte. Såsom Sveriges domareförbund anfört i sitt remissyttrande torde ansvar inte förutsätta att domstolen fastställer genom vilket brott egendomen fränhänts ägaren; tillräckligt torde vara att det är utrett att ett brott – innebärande ett fränhändande av egendom – föregått hälerigärningen. Även med denna utgångspunkt måste emellertid antas att åtal eller fällande dom inte kommer till stånd i många fall där omständigheterna tillsammans talar med styrka för att det föreligger en hälerisituation.

En konsekvens av att en häleriutredning inte fullföljs med åtal eller att ett häleriåtal ogillas är, såsom framhållits i flera remissyttranden, att egen-

dom som anträffats under utredningen ej kan tagas i förvar med stöd av den s. k. stöldgodslagen utan måste återlämnas till den misstänkte.

Det till lagrådet remitterade förslaget utgör ett resultat av utredningsarbete som bedrivits av en utav brottsförebyggande rådet tillsatt arbetsgrupp inom ramen för rådets uppdrag att överse lagstiftningen mot organiserad och ekonomisk brottslighet. Förslaget tar därför främst sikte på den yrkesmässigt och vanemässigt bedrivna häleriverksamheten. Det är också klart att det är främst vid häleribrott av denna art och omfattning som det kan framstå som otillfredsställande att lagföring inte kommer till stånd på grund av att bevisningen om förbrott inte anses tillräcklig.

Något material som visar frekvensen av beslut att inte åtala eller av domar, enligt vilka den tilltalade frikänts på grund av att förbrott inte ansetts styrkt, har inte framlagts i ärendet. Uttalanden som gjorts i remissyttranden, särskilt de som redovisar erfarenheter från åklagarhåll, får dock anses ge tillräckligt stöd för antagandet att en ändring av hälerireglerna i den riktning som förslaget åsyftar – en uppluckring av kravet på bevisning att egendomen frånhänts någon genom brott – kommer att vara av visst värde för brottsbekämpningen. Angelägenheten av att komma till rätta med den svårbemästrade ekonomiska och organiserade brottsligheten talar för att man prövar i viss mån nya vägar inom strafflagstiftningen.

Mot bakgrund av det anförda anser lagrådet att den föreslagna skärpningen av häleribestämmelserna i princip bör kunna godtas. Lagrådet föreslår emellertid i det följande en något annan utformning och en annan placering av det nya stadgandet.

Både arbetsgruppens förslag och det remitterade förslaget innebär att ett tillägg görs i 7 §. Genom det nya stadgandet kriminaliseras såsom häleriförseelse under vissa förutsättningar sådant förvärv eller mottagande av egendom som sker i utövning av näringsverksamhet, vanemässigt eller annars i större omfattning samt förvärv eller mottagande av värdefull egendom (i arbetsgruppens förslag: särskilt värdefull egendom). En förutsättning är enligt arbetsgruppens förslag att förvärvet eller mottagandet skett under omständigheter som gav skälig anledning antaga att egendomen frånhänts annan genom brott. Denna förutsättning har alltså karaktär av objektivt brottsrekvisit. I det remitterade förslaget är motsvarande förutsättning utformad så, att gärningsmannen skall ha haft skälig anledning antaga att brott förelåg. Detta överensstämmer närmast med det subjektiva rekvisit som nu gäller för häleriförseelse. Avsikten torde dock inte ha varit att på denna punkt avvika från arbetsgruppens förslag. Det framgår av motiveringen på några ställen att även det remitterade förslaget skall innehålla såsom objektivt brottsrekvisit att förvärvet eller mottagandet skett under omständigheter som ger skälig anledning antaga att egendomen frånhänts annan genom brott. Under alla förhållanden krävs därför en omformulering av det föreslagna stadgandet så att den nu angivna betydelsen kommer till uttryck.

Med den åsyftade lydelsen får stadgandet den innebörden att något förbrott inte behöver styrkas. Det räcker med att omständigheterna är sådana att de – objektivt sett – ger skälig anledning antaga att egendomen frånhänts någon genom brott. Under förutsättning att stadgandet begränsas till vissa kvalificerade fall – särskilt yrkes- och vanehäleriet – synes denna konstruktion kunna godtas.

Förslaget omfattar som nämnts även det fallet att någon förvärvar eller mottager värdefull egendom. I viss mån innebär detta ett avsteg från grundtanken att genom det nya stadgandet komma åt den etablerade häleribrottsligheten. Det kan visserligen tänkas att man i ett mera omfattande innehav av stulet gods kan påträffa enstaka föremål som man inte kan härleda från något förbrott och att den misstänkte med stöd av den föreslagna regeln skulle kunna fällas till ansvar också beträffande dessa föremål. Vad regeln framför allt skulle få tillämpning på är emellertid det mera tillfälliga häleriet. Att för sådana fall uppge kravet att förbrott styrks synes inte motiverat. Som medel att komma åt tillfällighetshäleriet skulle regeln beträffande värdefull egendom för övrigt få en ganska begränsad räckvidd genom den förhållandevis höga värdegräns som avses. Lagrådet vill därför förorda att den får utgå.

Mot den avgränsning av det föreslagna stadgandets tillämpningsområde som innefattas i kravet på att befattningen med egendomen skall ha skett i utövning av näringsverksamhet, vanemässigt eller annars i större omfattning har lagrådet ingen erinran. Viss redaktionell jämkning bör emellertid ske i denna del.

Till skillnad från arbetsgruppens förslag innehåller det remitterade förslaget ett slags exculpationsregel, som innebär att gärningsmannen går fri från ansvar om han förmår visa att egendomen ej frånhänts annan genom brott. En motsvarighet härtill finns i arbetsgruppens förslag till ändrad lydelse av stöldgodslagen. Tanken bakom förslaget är att det framstår som stötande att fälla någon till ansvar enligt det föreslagna stadgandet när det i själva verket är fråga om egendom som åtkommits på ett behörigt sätt. Denna synpunkt är naturligtvis beaktansvärd men bör kunna tillgodoses på ett enklare sätt än enligt förslaget. Med den lagtekniska konstruktion lagrådet förordar beträffande det rekvisit som skall motsvara förhandenvaron av ett förbrott – varom närmare i det följande – krävs inte någon särskild regel i nu berörda hänseende. Den misstänktes påstående att han gjort ett behörigt förvärv och vad han åberopar till stöd härför får i stället vägas in bland övriga omständigheter som är att beakta vid prövningen av ifrågavarande rekvisit.

Den principiellt största nyheten i förslaget är som nämnts att straff inträder redan när omständigheterna är sådana att de ger skälig anledning antaga att egendomen åtkommits genom brott. I arbetsgruppens förslag är detta rekvisit utformat så att det avser omständigheterna vid själva förvärvet eller mottagandet. Avsikten torde vara att också det remitterade försla-

get skall ha denna innebörd. Enligt lagrådets mening kan emellertid denna uppläggning medföra att stadgandet inte får den effekt man eftersträvar. Utredningen kan komma att inriktas alltför mycket på förhållandena vid förvärvstillfället. Även andra omständigheter synes emellertid böra få beaktas.

Lagrådet vill därför förordna den utformningen av ifrågavarande rekvisit att förvärvet eller mottagandet skall avse "något som skäligen kan antagas vara frånhänt annan genom brott". Innebörden härav är att förhållandena vid förvärvet eller mottagandet, i den mån de låter sig klarläggas, och övriga förhållanden som föreligger i fråga om egendomen tillsammans skapar en totalbild som är ägnad att inge föreställningen att det rör sig om egendom som åtkommits genom brott. Omständigheter som blir att beakta är sådana som egendomens art, mängd och utseende samt arten av förvärvarens eller mottagarens verksamhet; även annat, t.ex. den överlämnandes förhållanden, kan tas i beaktande.

Eftersom det är fråga om ett objektivt brottsrekvisit – som skall vara täckt av uppsåt vid tiden för förvärvet eller mottagandet – är det endast omständigheter som inträffat eller förhållanden som föreligger vid denna tidpunkt som kan beaktas. Omständigheter som inträffar efter förvärvet eller mottagandet kan således inte inverka på bedömningen. Däremot är omständigheter som förelåg vid tiden för förvärvet eller mottagandet men som blir kända först senare att beakta vid prövningen huruvida – objektivt sett – skäligen anledning föreligger till antagande att egendomen frånhänts annan genom brott. I de hälerifall som man främst vill komma åt torde det vara mera sällan som hanteringen avslöjas i det ögonblick förvärvet eller mottagandet sker. I stället torde fallet vanligen rullas upp genom att man kommer på ett omfattande innehav av misstänkt stöldgods. Innehavet är enligt förslaget inte kriminaliserat och det utgör ett förhållande som uppkommit efter förvärvet eller mottagandet. Det kan alltså inte läggas till grund för bedömningen av om det objektiva rekvisitet är uppfyllt. Däremot kan det vara möjligt att dra slutsatser av omständigheterna kring innehavet när det gäller att fastställa förhållandena vid tiden för förvärvet eller mottagandet.

Av den här förordade avfattningen av bestämmelsen följer bland annat, att åtal skall ogillas om det blir utrett att något frånhändande genom brott ej skett och detta även om den misstänkte själv vid förvärvet eller mottagandet hade anledning antaga att brott förelåg.

Det nu berörda objektiva rekvisitet skall, liksom övriga objektiva rekvisit, vara täckt av uppsåt. Det torde inte finnas anledning att straffbelägga oakt samma förfaranden. Så synes ej heller ha varit avsett i det remitterade förslaget. Alla former av uppsåt kan emellertid ifrågakomma; ansvar kan alltså inträda också vid eventuellt uppsåt. När det gäller rekvisitet "skäligen kan antagas vara frånhänt annan genom brott" torde kravet på uppsåt få anses uppfyllt om den misstänkte kände till de faktiska förhållanden på

vilka bedömningen grundas. Däremot bör inte krävas att han också själv gjort den bedömningen. Om den misstänkte vid förvärvet eller mottagandet inte hade kännedom om omständigheter av den art att de gav anledning antaga att det var fråga om fränhänd egendom, skall han frikännas även om det vid prövningen av åtalet eller åtalsfrågan har framkommit omständigheter som talar för att egendomen var stulen eller annars fränhänd genom brott.

De handlingar som nuvarande häleribestämmelser omfattar är köp, tillgodogörande och annan befattning med godset, "ägnad att försvåra dess återställande". Det citerade uttrycket hänför sig till det sistnämnda rekvisitet; köp och tillgodogörande anses i sig ägnade att försvåra återställandet. Den gjorda reservationen beträffande annan befattning än köp och tillgodogörande får, såsom anmärkts i remissen, ses mot bakgrund av att man velat hålla sådana företeelser som ett normalt mottagande av en sak för vanlig reparation eller i en resgodsinlämning utanför häleribestämmelserna. En motsvarande begränsning bör göras i det av lagrådet föreslagna stadgandet, såvitt gäller mottagandet av egendom. Eftersom stadgandet inte förutsätter att det finns en känd ägare bör reservationen få en något mera allmän utformning än enligt den nu gällande lydelsen.

Det brott som det i remissen föreslagna stadgandet och även det nu förordade avser är ett uppsåtligt brott. Stadgandet passar därför mindre väl in i 7 §, som omfattar det culpösa brottet häleriförseelse. Från nu berörda synpunkt är det naturligare att föra in stadgandet i 6 §. Sker så ligger det nära till hands att låta den strängare strafflatitud som nu gäller för häleri bli tillämplig. Detta kan vara motiverat med tanke på att kriminaliseringen avser en kvalificerad brottstyp.

Lagrådet får med hänsyn till vad nu anförts föreslå att det nya stadgandet tas in som nytt andra stycke i 6 § med följande lydelse:

För häleri dömes likaledes den som i näringsverksamhet eller såsom led i en verksamhet, som bedrivs vanemässigt eller annars i större omfattning, förvärvar eller, på sätt som är ägnat att försvåra ett återställande, mottager något som skäligen kan antagas vara fränhänt annan genom brott.

Straffskärpningsregeln för grova brott torde böra vara tillämplig även på fall som avses med förslaget. För tydlighetens skull bör i så fall tredje stycket jämkas så att det kommer att syfta på brott som i första eller andra stycket sägs. Vidare måste hänvisningarna i 7 § till 6 § ändras till att avse 6 § första stycket och ingressen till lagförslaget ändras.

En följd av det av lagrådet föreslagna stadgandet kan bli att vissa fall som nu bedöms som häleriförseelse kommer att hänföras under det nya stadgandet och straffas som häleri.

Såsom anförts i remissprotokollet blir stöldgodslagen, såsom dess 1 § nu är utformad, utan vidare tillämplig på de fall som omfattas av det föreslagna stadgandet i brottsbalken.

JUSTITIEDEPARTEMENTET

Utdrag
PROTOKOLL
vid regeringssammanträde
1979-12-06

Närvarande: statsministern Fälldin, ordförande, och statsråden Ullsten, Bohman, Mundebo, Wikström, Friggebo, Mogård, Dahlgren, Åsling, Söder, Krönmark, Burenstam Linder, Johansson, Wirtén, Holm, Andersson, Boo, Winberg, Adelson, Danell, Petri

Föredragande: statsrådet Winberg

Proposition med förslag till lag om ändring i brottsbalken (häleri m. m.)

Föredraganden anmäler lagrådets yttrande¹ över förslag till lag om ändring i brottsbalken (BrB).

Föredraganden redogör för lagrådets yttrande och anför.

Förslaget till ändring i 3 kap. 11 § BrB har lämnats utan erinran av lagrådet.

Lagrådet har vidare godtagit de skäl som ligger till grund för förslaget att komplettera BrB:s häleribestämmelser med en ny regel, enligt vilken straffansvar i vissa kvalificerade fall kan inträda även när det s. k. förbrottet inte har styrkts. I sak har lagrådet också väsentligen godtagit den i remissen föreslagna regeln. Lagrådet har dock förordat att den nya bestämmelsen inte skall träffa fall då någon vid ett enskilt tillfälle utanför näringsverksamhet förvärvar eller mottar värdefull egendom som skäligen kan antas vara fränhänd annan genom brott. Slutligen har lagrådet föreslagit en lagteknisk omarbetning som bl. a. innebär att den nya straffbestämmelsen placeras i 9 kap. 6 §, där straffansvaret för häleri behandlas.

Lagrådets förslag att från den nya straffbestämmelsens tillämpningsområde undanta fall då någon har förvärvat eller mottagit värdefull egendom innebär att den i remissen avsedda kriminaliseringen inskränks i ett hänseende som inte kan anses oviktigt. Som jag har framhållit vid min anmälan av remissen har emellertid syftet framför allt varit att skapa ökade möjligheter att komma åt den organiserade häleribrottsligheten. Även med den av lagrådet förordade begränsningen kommer kriminaliseringen att omfatta de fall som från denna synpunkt ter sig väsentliga, nämligen då någon i näringsverksamhet eller som ett led i en verksamhet som bedrivs vanemässigt eller annars i större omfattning förvärvar eller tar emot egendom som

¹ Beslut om lagrådsremiss fattat vid regeringssammanträde den 25 oktober 1979.

skäligen kan antas vara frånhänd annan genom brott. En fördel med att begränsa kriminaliseringen till dessa fall är otvivelaktigt att det aktuella brottet i så fall kan föras in under en strängare straffskala än den som gäller för häleriförseelse. Främst med beaktande härav finner jag mig kunna gå lagrådet till mötes på denna punkt.

Till stöd för förslaget att föra in den nya bestämmelsen i 9 kap. 6 § har lagrådet åberopat att den nya kriminaliseringen liksom häleri avser ett uppsåtligt brott. Mot denna lösning synes i och för sig den invändningen kunna riktas, att det krav på uppsåt som ställs upp i den nya regeln till sin sakliga innebörd närmast motsvarar den subjektiva brottsförutsättning som gäller enligt bestämmelsen om häleriförseelse i 9 kap. 7 §. Från rent systematisk synpunkt kunde därför skäl finnas att vidhålla den i remissen föreslagna placeringen av bestämmelsen. Eftersom denna, med den av lagrådet förordade begränsningen, kommer att omfatta enbart brottslig verksamhet som har förövats i näringsverksamhet eller bedrivits systematiskt, kan det emellertid vara motiverat att använda häleri som brottsbeteckning i stället för häleriförseelse, som typiskt sett tar sikte på lindrigare brott. Härtill kommer att, som jag redan har berört, brottet med den begränsning av kriminaliseringen som har angetts nyss under alla förhållanden bör föras in under en strängare straffskala än den som f. n. gäller för häleriförseelse. Med hänvisning till vad som har anförts nu anser jag mig kunna tillstyrka lagrådets förslag i denna del.

Även i övrigt kan jag godta den lagtekniska konstruktion som lagrådet har förordat liksom de uttalanden som har gjorts i anslutning därtill. Det bör dock påpekas att någon avgörande skillnad inte synes föreligga mellan denna konstruktion och remissens vad gäller det krav på utredning som bör ställas angående förhållandena vid den tidpunkt då gärningsmannen förvärvade eller mottog den egendom som det är fråga om i det särskilda fallet. Som också har konstaterats av lagrådet blir nämligen kravet på att egendomen skäligen skall kunna antas vara frånhänd annan genom brott med den nya konstruktionen en brottsförutsättning som skall vara täckt av uppsåt från gärningsmannens sida vid tiden för hans förvärv eller mottagande av egendomen. Jag har ingen erinran mot den följd av den nya konstruktionen som ligger i att vissa fall som nu bedöms som häleriförseelse kommer att hänföras under den nya bestämmelsen och straffas som häleri.

Med hänvisning till vad jag nu har anført hemställer jag att regeringen föreslår riksdagen

att antaga det av lagrådet granskade lagförslaget med vidtagna ändringar.

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och beslutar att genom proposition föreslå riksdagen att antaga det förslag som föredraganden har lagt fram.

Innehållsförteckning

Propositionen	1
Propositionens huvudsakliga innehåll	1
Förslag till lag om ändring i brottsbalken	2
Utdrag av protokoll vid regeringssammanträde den 25 oktober 1979 ..	4
1 Inledning	4
2 Sakhäleri m. m.	6
2.1 Allmänna synpunkter	6
2.2 Brottsbalken	11
2.3 Stöldgodslagen	17
3 Åtalsprövning vid vållande till kroppsskada m. m.	19
4 Ikraftträdande	22
5 Upprättat lagförslag	22
6 Specialmotivering	23
7 Hemställan	26
8 Beslut	26
Bilaga 1 BRÅ PM 1978: 1 Sakhäleri m. m.	27
Bilaga 2 Sammanställning av remissyttranden över BRÅ PM 1978: 1 ..	71
Bilaga 3 BRÅ PM 1978: 7 Åtalsprövning vid vållande till kroppsskada m. m.	99
Bilaga 4 Sammanställning av remissyttranden över BRÅ PM 1978: 7 ..	112
Bilaga 5 Det remitterade lagförslaget	127
Utdrag av lagrådets protokoll den 30 november 1979	129
Utdrag av protokoll vid regeringssammanträde den 6 december 1979 ..	134